

Demokratický střed
Nezávislý čtvrtletník o střední Evropě

2. číslo / ročník IX. / červen 2020 / cena 30 Kč

CO PŘINESE STŘÍDÁNÍ STRÁŽÍ NA SLOVENSKU?

■ Úvodník	
Naděje z Babylonu (<i>Tomáš Fošum</i>)	3
■ Česko	
Po koronakrizi hrozí Babišovi Pyrrhovo vítězství (<i>Antonín Berdych</i>)	4
■ Střední Evropa	
Dvě pravdy o německé kriminalitě (<i>Helena Truchlá</i>)	6
Prezidentův rok: změny k lepšímu, staré bolesti i nekonceptnost (<i>Michal Lebduska</i>)	8
Na Ibize to začalo, ve Vídni to skončí? (<i>Miroslav Šepták</i>)	10
Orel v koruně (<i>Wojciech Hofmański</i>)	11
Koronakrize Evropskou unii neochromila. Rýsuje se cesta ven (<i>Karel Barták</i>)	14
Kudy kam ve střední Evropě (<i>Vít Dostál, Pavlína Janebová</i>)	17
Odešel nezávislý středoevropský novinář (<i>Evžen Gál</i>)	19
■ Téma: Střídání stráží na Slovensku	
Obavy z nového premiéra se naplnily příliš brzy (<i>Marián Balázs</i>)	20
■ Rozhovor	
Na co Robert Fico potřeboval měsíce a roky, zvládl Igor Matovič za pár dní (<i>Tomáš Fošum</i>)	23
■ Historie	
Polky proti totalitě (<i>Táňa Matelová</i>)	27
Válka bude včera (<i>David Svoboda</i>)	31
Jak epidemie měnily svět (<i>Jan Holovský</i>)	33
■ Kultura	
Svět knihy, který nebyl (<i>Lucie Zakopalová</i>)	36
Až budeme velcí: velký moravský román devadesátých let (<i>Radek Ocelák</i>)	38
■ Zraněná města	
Česká Lípa: zjizvená popelka uprostřed krajinné perly Čech (<i>Martin Veselka</i>)	39

Vybrané články z tohoto čísla (Demokratický střed 2/2020) byly podpořeny z prostředků Česko-polského fóra Ministerstva zahraničních věcí ČR.

Ministerstvo zahraničních věcí
České republiky

AMO.CZ

Demokratický střed

2/2020, vydáno v červnu 2020, ročník IX.

adresa: Demokratický střed, Jirečkova 1012/9, 170 00 Praha 7,

e-mail: redakce@demokratickystred.cz, web: www.demokratickystred.cz

šéfredaktor: Tomáš Fošum

zástupce šéfredaktora: Petr Zenkner

redakční rada: Tomáš Chlum, Marie Bydžovská, Marie Jüptner Medková, Jan Jüptner, Pavel Cechl,

Tomáš Orlík, Jan Holovský, Anna Plasová

grafická úprava: Jiří Kaufner, fotomontáž na úvodní straně: Demokratický střed, logo: LUSEL

vydavatel: Demokratický střed, z. s.

č. účtu: 2400332468/2010

registrační číslo MK ČR E 20906, ISSN 1805-6202, vychází 4 x ročně

Německý seriál *Babylon Berlín* je pozoruhodným dílem, které v sobě skrývá hned několik rovin. Jednu z nich představuje poutavě zobrazená atmosféra takzvané Výmarské republiky na přelomu dvacátých a třicátých let minulého století. Tehdejší Berlín líčí jako kosmopolitní město s bohatým nočním životem, ve kterém zároveň mnozí žijí ve velké bídě. Německo bylo stále ještě demokracií, ale hodně oslabenou, dnes bychom nejspíš řekli neliberální. V seriálu to názorně ukazuje scéna, v níž prezident Paul von Hindenburg osvobodí z policejních rukou zatčeného generála, který konspiruje proti republice, v čemž rozhodně není sám. Mnoho lidí jeho typu se nesmířilo s porážkou v první světové válce a s Versailleskou mírovou smlouvou. Jejich spojenci se stávají nacisté, na ulicích se rojí také komunisté. Do toho všeho si ještě sovětské velvyslanectví vyřizuje účty s trockisty v řadách ruské emigrace. Navíc přichází pád na burze a začátek velké ekonomické krize. Pro budování právního státu existují bezpochyby i příhodnější podmínky.

Tvůrci série došli zatím do roku 1929. Podle jednoho ze scénaristů se cíleně vyhýbali tomu, aby některá z postav věštila, že se za pár let moci chopí Adolf Hitler a nastane temnota. Nejen seriálový divák, ale i pozorovatel současného dění hledající v minulosti nějaké poučení by měl tento přístup přivítat. Deset let před vypuknutím druhé světové války vůbec nebylo jasné, jak to skončí. Lidé jsou ve výsledku všude stejní, dobří i zlí. Záleží na tom, která síla v nich momentálně převládá. Nacisté se v Německu v žádných svobodných volbách nepřiblížili hranici padesáti procent získaných hlasů. To, že zemi nakonec ovládla zruďná ideologie, byl výsledek her různých skupin. Ti, kdo pamatují třeba československý komunistický režim, mohou dosvědčit, jak snadno se člověk ve stínu různých více či méně pochopitelných obav podvolí nesvobodným poměrům. Dobře zorganizovaná menšina dokáže vnutit svou vůli zstrašené většině.

Nejen Berlín, ale i středoevropské země jako takové byly přinejmenším z jazykového hlediska Babylonem. Kvůli dění ve čtyřicátých letech se ovšem jejich kulturní rozmanitost povážlivě zredukovala. Šlo o důsledek hromadných i individuálních selhání. Jedním z nich bylo i poválečné vyhnání Němců z Československa na základě uplatnění kolektivní viny za nacismus. Následující studenou válku a železnou oponu symbolizovala berlínská zeď dělící někdejší Babylon na dvě části. V té šťastnější se žilo relativně svobodně, ta druhá se dusila ve výfukových plynech z trabantů a téměř do poslední chvíle své existence

střílela na své občany, kteří volili útěk z východoněmeckého ráje.

Po pádu komunismu se do našeho regionu vrátily lepší časy. Mimo jiné se sjednotilo Německo a z Berlína se pro mnohé znovu stala fascinující metropole, jež svou (nejen) kulturní bohatostí přitahuje lidi z celého světa. Po vstupu zemí visegrádské čtyřky do Evropské unie a následně i do schengenského prostoru zmizely ve střední Evropě skutečné i pomyslné hranice. Skoro to zde vypadalo na onen příslovečný konec dějin, na nezadržitelný pochod ke stále větší svobodě a prosperitě i k věčné vládě liberální demokracie.

To se samozřejmě nestalo. Mnoho znepokojivých signálů vyslaly již ekonomická krize z roku 2008 nebo krize uprchlická z let 2015 až 2016. Stísněné pocity už nějakou dobu vyvolává změna klimatu. V řadě demokratických států se navíc derou k moci autoritáři, populisté nebo oligarchové a dochází tam k útokům na nezávislost justice a právní stát. Rusko nebo Čína otevřeně vyhrožují napří-

klad českým politikům v záležitostech, do kterých jim nic není. Mimochodem, ze zpráv v médiích vyplývá, že se někteří diplomaté z ruské ambasády v Praze svými postupy vcelku blíží zástupcům sovětského velvyslanectví v *Babylonu Berlín*.

V posledních měsících ochromila svět pandemie koronaviru. Ke konci května již vypadala situace o poznání optimističtější než v polovině března, kdy se mezi státy Evropské unie zavíraly hranice s tím, že se možná otevrou za několik let. Jednotlivé členské země či jejich lídři se v panice často chovali nesolidárně. V době uzávěrky tohoto textu se naštěstí zdá, že se i přes obrovské ekonomické škody a nejistý vývoj samotné nemoci život částečně vrací do normálu.

Schůdné společné řešení z celé šlamastyky se snaží najít i Evropská unie, která se v těchto měsících domlouvá na novém víceletém rozpočtu. Je příznačné, že se po necelých sto letech ve zlomových momentech znovu v Evropě čeká na to, co udělá Berlín. Tentokrát ovšem nejde o obavy, ale spíše o naději. Kancléřka Angela Merkelová při vyjednávání návrhu zmíněného rozpočtu sehrála v zájmu celého společenství pozitivní roli, když coby reprezentantka největšího unijního plátce souhlasila s bezprecedentní pomocí krizí zasaženým státům. Za patnáct let v úřadě určitě udělala řadu chyb, kdo je také nedělá, ale až odejde do blížícího se politického důchodu, někteří její kritici na ni budou možná vzpomínat s dojetím.

Tomáš Fošum

Demokratický střed
Nezávislý čtvrtletník o střední Evropě

Předplatte si Demokratický střed. Roční předplatné (4 čísla) činí i s poštovným 230 Kč.

Objednávejte na e-mailu: redakce@demokratickystred.cz.

Po koronakrizi hrozí Babišovi Pyrrhovo vítězství

Českou republiku stejně jako většinu států světa zasáhla pandemie nemoci covid-19. Nouzový stav byl u nás vyhlášen 12. března a trval šestašedesát dní. Boj proti šíření koronaviru se stal hlavním globálním tématem, přičemž je třeba zdůraznit, že pandemie ještě neskončila. Důsledky, které už teď vyvolala, jsou však daleko širší, a nejde jen o nastupující ekonomickou krizi. Ovlivnila a ještě samozřejmě ovlivní také českou politiku, kde lze do budoucna očekávat mimo jiné návrat klasického střetu mezi levicí a pravicí.

Do konce května onemocněly v Česku chorobou covid-19 tisíce lidí a stovky na ni zemřely. Její rychlý nástup na počátku března představoval pro vládu Andreje Ba-

biše představitele při plnění těchto úkolů vedli? Při příchodu koronaviru do země premiér a šéf hnutí ANO Andrej Babiš po několika dnech váhání zvolil velmi tvrdý kurz, který de facto kopíroval přístup slovenské vlády. Míra zákazů a omezení byla v novodobé historii Česka takřka bezprecedentní, nicméně ze zpětného pohledu se zdá být obhajitelná. Velkou příležitostí znamenala krize pro ministra vnitra a předsedu ČSSD Jana Hamáčka. Jeho veřejné vystupování bylo profesionální, věcné a zároveň lidské, což kontrastovalo s chaosem a nejistotou, jakou přinášel premiér Babiš. Předseda vlády rovněž váhal s vyhlášením nouzového stavu, v němž by ministr vnitra

měl roli šéfa krizového štábu. Ocitnul se tak pod ostrou kritikou, že podřizuje zájmy státu svým mediálním a politickým cílům.

Premiér však záhy ustoupil, přenechal mediální roli krizových manažerů Janu Hamáčkovi a náměstkovi ministra zdravotnictví Romanu Prymulovi. To se ukázalo jako takticky správný tah: jak se nálady veřejnosti přelévaly od panické obavy z nemoci k opačnému pólu, tedy k nevoli z tvrdých omezení, působili poslové špatných zpráv před kamerami kontroverzně. Babiš vyjadřující se z druhé linie tak zůstal nad věcí.

Náprava škod

Vláda v této krizi plně dostala své dosavadní pověsti. Zatímco uvalení zákazů a omezení dokázala prosadit rychle a tvrdě, ve vlastní podpůrné činnosti byla daleko slabší. Za zásadní selhání lze označit zásobování ochrannými pomůckami. V první fázi nebyly vůbec, jejich následné nákupy vypadaly mnohdy krajně problematičtě.

Jan Hamáček dojednal úspěšný letecký most z Číny, který ovšem doplňoval povinný a značně nedůstojný děkovací ceremoniál na ploše letiště. Obraz Číny jakožto

země, jež krizi vyvolala, zatajovala, a následně na ní vydělává, tak v očích většiny Čechů ještě posílil. Ministerstvo vnitra rovněž vytvářelo dojem, že ignoruje nabídky domácích výrobců, a soustředilo se pouze na dovoz. Ať už byla realita krizového štábu jakákoliv, obraz servility k autoritářské velmoci a přehlížení domácí produkce v české společnosti rezonoval. Ještě hůře však reagoval

Andrej Babiš neponechává nic náhodě.

Foto: Vlada.cz

biše zásadní výzvu. V prvé řadě musel kabinet prosadit tvrdá restriktivní opatření. S nimi ale zároveň bylo nutné zajistit materiální pomoc mnoha potřebným institucím. Třetím krokem byla okamžitá podpora nejvíce postiženým skupinám obyvatel i ekonomice. Závěrečnou fází první vlny pandemie, která dosud trvá, provázejí dlouhodobější ekonomická opatření vlády. Jak si na-

resort zdravotnictví. Jím organizované nákupy byly pomalé a očividně předražené a budou bezesporu předmětem několika paralelních vyšetřování.

Vláda následně rozhodla o pomoci různým skupinám obyvatel včetně podnikatelů a firem, přičemž celkový výsledek vyvolával rozpaky. Nástroje, které zvolila, byly sice svou podstatou rozumné, jejich realizace však byla mnohem horší. Při nedostatku prostoru na detailní popis lze uvést jen ty zásadní problémy: Dotace na kurzarbeit (finanční příspěvek státu firmám v potížích na mzdy zaměstnanců, kteří nemohou kvůli krizi plně pracovat) se podařily, i když je brzdila administrativní složitost. Sociální podpora rodičům byla zorganizována dobře, ale v případě živnostníků ji dostalo na starost ministerstvo průmyslu – a vcelku selhalo.

Podpora firem formou půjček (takzvaný úvěr COVID) byla administrativně komplikovaná a pomalá, přičemž se většina žadatelů dočkala odmítnutí. Ministerstvo financí sice poskytlo živnostníkům pomocnou ruku, ale ukázalo se, že peníze vezme z rozpočtů samospráv – pochopitelně bez jejich vědomí a souhlasu. Celkově jde říci, že resorty vedené ČSSD zvládly tuto krizi lépe, zdaleka nejslabší výsledky pak měl ministr průmyslu a obchodu Karel Havlíček nominovaný za hnutí ANO.

Společným jmenovatelem většiny vládních opatření byla nulová transparentnost. Nevědělo se, na základě jakých dat Babišův kabinet své restriktce zavádí a následně uvolňuje. Dosud nejsou k dispozici údaje o poskytnutých úvěrech. Finanční plnění různých opatření zveřejňovali ministři spíše náhodně. U části veřejnosti to bezesporu snížilo důvěryhodnost vlády jako celku.

Politické dopady

Pandemie a boj proti ní staví vládu do unikátní pozice. Tento stav, ostatně skoro jako u každé krize či katastrofy, lze pozorovat ve většině zasažených zemí. Jeho důsledkem je marginalizace opozice a růst preferencí vládních stran. Dostupné průzkumy ukázaly, že v Česku vládní strany mírně posílily, ale celkové rozložení sil se zásadně nezměnilo.

Pozoruhodná je role ČSSD – její předseda Hamáček zvládl úlohu krizového manažera a vystupoval jako nejkompetentnější člen celé vlády. Celkově kladně můžeme hodnotit také práci ostatních ministrů sociální demokracie. Přesto se zdá, že to na stávající nízkou podporu strany pozitivní vliv mít nebude. Ukazuje se, jak snadné je o přízeň voličů přijít a jak těžké je znovu ji vybojovat. Úspěchy ČSSD navíc pravděpodobně brzy zastíní další vnitřní konflikt nebo jiná negativní publicita, kterou vůči sobě toto uskupení již několik let zvládá vytvářet.

Chování hnutí ANO v této krizi potvrdilo, jak podstatné je mít promyšlené PR a strategicky řízenou komunikaci. Premiér Babiš působil během prvních dnů krize doslova tragicky, resort zdravotnictví pak selhával na všech frontách. Přesto se podařilo celkový pozitivní obraz největší vládní strany vůči potřebným cílovým skupinám voličů uchovat. Premiér omezil svá veřejná vystoupení, komunikaci resortu zdravotnictví pak podělil mezi ministra Adama Vojtěcha a jeho náměstka Prymulu. Kritika byla odkloněna jak pomocí dobře zvolených omluv, tak i samou

podstatou rychle se měnících okolností. Pod přívalem zpráv a při velkém množství veřejných vyjádření se chyby nařadily, relativizovaly a byly zapomenuty. Na konci první fáze pandemie si tak hnutí ANO u voličů vede lépe než na jejím počátku.

Zatím zde nezaznělo nic o opozici. Je to vlastně logické – krize jí nedává příliš příležitostí vyniknout. Dílčí kritika vládních přešlapů cílí spíše na již přesvědčené voliče. Navíc v době krize jde o fakta ještě méně, než je tomu za běžných podmínek. Hlavní roli hrají emoce a důvěryhodnost, která se značně obtížně získává, zvláště pak kritikou vlády v nezáviděníhodné situaci. Jednoduchý recept jak přetáhnout na svou stranu vládní příznivce však neexistuje. Příležitost oslovit zklamané občany však možná přijde dříve, než se ještě v zimě mohlo zdát.

Problémy na obzoru

Ukončením nouzového stavu ty největší potíže teprve přicházejí. Ekonomické dopady pandemie a všech restriktivních kroků v Česku, Evropě i po celém světě budou nevídané. Podle aktuálně dostupných odhadů nás čeká celosvětová hospodářská krize, která výrazně překoná i tu poslední z roku 2008. A ekonomický propad s sebou nese jak sociální důsledky, tak i zásadní politické změny.

Při pohledu na letošní rok může krize a s ní spojené výdaje vládu paradoxně zachránit: od počátku roku 2020 se český rozpočet posouval do neočekávaných záporných hodnot. Nutné výdaje a kompenzace ale umožnily kabinetu v dubnu prosadit extrémní deficit ve výši 300 miliard korun. Ten pak dosavadní špatné hospodaření snadno zakryje a zachová Babišovi image dobrého hospodáře.

Vláda ale nemůže v tak zásadním deficitu trvale fungovat a navzdory svým prohlášením bude nucena prosadit některá úsporná opatření. Dosavadní úspěch Andreje Babiše stál především na distribuci zdrojů plynoucích z ekonomického růstu. Hnutí ANO má přitom podporu napříč sociálními skupinami (byť například u důchodců je vyšší), každá redukce výdajů tak alespoň část jeho elektorátu zasáhne. A krize sama generuje nespokojenost, jež následně směřuje právě na vládu.

Politická podpora, kterou vládní strany – a zejména hnutí ANO – získaly, se tak může v následujících měsících opět vytratit. A je jisté, že parlamentní volby v roce 2021 proběhnou zcela ve stínu této ekonomické krize. Ústředním tématem bude velmi pravděpodobně klasický střet mezi levicovými a pravicovými recepty: spořit a investovat, nebo rozdávat a půjčovat si? Lze si vybavit rok 2010, kde se s těmito koncepty střetly ODS a ČSSD vedené Petrem Nečasem a Jiřím Paroubkem. Na hlasy vyhrál druhý jmenovaný, většinovou koalici však sestavil lídr ODS Nečas.

Andrej Babiš by si jistě podobný scénář nepřál: vyhrát volby, ale nemít hlasy pro sestavení vlády. Jenže tato možnost nyní vypadá docela reálně. Babiše nemůže uklidnit ani to, jak Nečasova sestava následně skončila. Může se spoléhat jen na to, že má nyní v ruce určitě lepší karty, než měl před jedenácti lety Jiří Paroubek.

Antonín Berdych

Dvě pravdy o německé kriminalitě

Podle oficiálních policejních statistik se loni míra kriminality v Německu opět o něco snížila. Lidé se přesto cítí stále méně bezpečně, jak ukazují průzkumy. Obojí odráží skutečnost. Jak je to možné?

„Německo je zase o kus bezpečnější,“ pochvaloval si na začátku letošního dubna spolkový ministr vnitra Horst Seehofer (Křesťansko-sociální unie, CSU). Koronavirová pandemie sice omezila vedle podnikatelů a cestovatelů pole působnosti i kriminálákům, jejichž přečinů v posledních měsících výrazně ubylo, Seehofer ale hovořil o mnohem dlouhodobějším fenoménu. Reagoval na čerstvá čísla o kriminalitě v Německu, která tamní policie zveřejňuje ve formě přehledu za uplynulý kalendářní rok vždy na jaře. V roce 2019 policisté zaznamenali 5,2 milionu trestných činů, nejméně od roku 1992, kdy se statistika začala po sjednocení bývalého západního a východního Německa vést pro celou spolkovou republiku. A letos na jaře mohli Němci od vlády slyšet, že v jejich státě je navzdory přibývajícimu počtu obyvatel „o kus bezpečněji“ už třetím rokem v řadě.

Jenže průzkumy veřejného mínění ukazují, že lidé tomu tak úplně nevěří. Drtivá většina stále považuje svou zemi za velmi bezpečnou. Když se jich ale výzkumníci zeptali, jestli se po setmění cítí v blízkosti svého bydliště jistě, odpověděla v roce 2017 – ze kdy jsou k dispozici poslední oficiální data – záporně víc než pětina dotázaných. O šest let dříve to bylo jen 17,3 procenta. Větší obava mezi lidmi panuje například z loupežných přepadení, kterých za stejnou dobu výrazně ubylo stejně jako krádeží a vloupání do bytů. Zvýšil se podíl vyřešených případů z celkového počtu nahlášených, současně ale také podíl lidí, kteří jsou přesvědčeni, že policie, jež se jinak těší velmi vysoké důvěře, neodvádí svou práci dost dobře.

Je tedy v Německu skutečně bezpečněji?

Samotná policie uvádí několik možných příčin poklesu zaznamenané kriminality. Prvním je případné menší odhodlání lidí trestné činy hlásit, které ale zůstalo ve zmíněných letech celkově zhruba na stejné úrovni. Dalšími jsou změny trestního zákoníku nebo způsobu, jak

se statistika počítá. Ani tady nedošlo podle kriminalistů k tak zásadním úpravám, aby jim šlo pokles přičíst. Další příčinou pak může být zvýšený policejní dohled. Počet policistů se nicméně v Německu drží zhruba na stejné úrovni, když čítá přibližně tři sta příslušníků na sto tisíc obyvatel. V Česku jich je podle stejného poměru asi o osmdesát více. Data pocházejí rovněž z roku 2017, novější evropské statistice k dispozici nemají.

Odpověď je v detailech

Posledním možným vysvětlením, k němuž se přiklání sami policisté, je pochopitelně to, že se kriminalita skutečně snižuje. Jedno z prohlášení ministra vnitra Seehofera, že klesla na „objektivně nejnižší úroveň za několik desetiletí“, nicméně zpochybňuje hned několik věcí. „Je prav-

da, že celkově kriminalita nadále klesá. Je ale nutné vzít v potaz, že dvě třetiny případů, jako jsou krádeže nebo vloupání, patří zároveň k těm, které obyvatelé znepokojují relativně méně,“ vysvětluje Thomas Bliesener, kriminolog z Univerzity Georga Augusta v Göttingenu a ředitel Kriminologického výzkumného ústavu v Dolním Sasku. „Když se naopak podíváme na násilné trestné činy, tak se dá u některých kategorií hovořit o opačném trendu,“ upozorňuje Bliesener. Podle něj se i proto zvětšuje propast mezi celkovou zaznamenanou kriminalitou a tím, že se lidé víc a víc bojí.

Celkově se násilná kriminalita od roku 2007, kdy byla situace nejhorší, neustále mírně snižuje, v součtu o více než sedmáct procent. Přibývá ale například vražd. Těch se v roce 2018 stalo v Německu

Německý ministr vnitra Horst Seehofer.

Foto: Wikimedia Commons/Patrick Büttgen

více než 900. Loni to bylo sice „jen“ 720, i to je ale stále o několik desítek více než o několik let dříve. Statistika evropského úřadu Eurostat umožňuje rychlé srovnání například s Českem, kde se v letech 2012 až 2017 počet zavražděných skoro o polovinu snížil. Právě vraždy považují kriminalisté za jednu z „nejspolehlivějších“ kategorií v rámci celé statistiky, protože na rozdíl od případů znásilnění nebo drogové kriminality jich jen málo zůstává neodhalených a relativně vysoký je i podíl vyřešených případů.

Podobný číselný nárůst se nicméně týká jen úzké skupiny trestných činů, ke kterým navíc v osmdesátimilionovém Německu dochází relativně velmi málo často. „Z mého pohledu hrají roli tři mechanismy,“ nabízí vysvětlení kriminolog Bliesener. „Za prvé to, že klasická média o jediném trestném činu dnes publikují mnohem více příspěvků než dříve,“ míní s odkazem na dostupné vědecké studie. „Novináři případy průběžně sledují. Popíší, že se něco stalo, potom že začal být někdo vyšetřován, že ho zadrželi nebo případně znovu propustili, jak to celé dopadlo... Jenže pro čtenáře nebo diváky přestává být po nějaké době rozeznatelné, že se jedná pořád o jeden a ten samý případ, a mají tak pocit, že se toho děje jednak více než dříve, a také více, než je realita,“ popisuje kriminolog.

Dalším faktorem je podle něj vliv sociálních médií. „Fungují tak, že nám nabízejí obsah na základě toho, co jsme už viděli. Takže já, i když jsem ze severu Německa, dostávám na základě své práce upozornění na úplně nevýznamné případy z náhodných vesnic dole na jihu,“ uvádí další faktor, jenž může u lidí vzbuzovat dojem, že se situace zhoršuje. „No a třetím mechanismem je síla obrázků, zejména videa. Přibýlo kamer v ulicích, mnohem více lidí má dnes chytré telefony, kterými mohou násilí zaznamenávat. Když podobné obrázky vidíme, vryjí se nám do paměti tak moc, že když se nás pak někdo zeptá na kriminalitu, snadno vyplují na povrch. A čím víc vzpomínek k nějakému tématu máme, tím považujeme daný fenomén za častější. Tak funguje lidská mysl,“ říká Bliesener, který se mimo jiné zaměřuje na psychologii v kriminalistice.

Násilí se stává také stále častěji politickým tématem, především v souvislosti s rostoucím počtem extremisticky motivovaných útoků, projevů antisemitismu nebo napadání politiků a veřejných činitelů. Například útoků na policisty přibýlo za uplynulý rok skoro o třicet procent, politici čelí kromě fyzického ohrožení i šikaně a výhrůžkám. V květnu letošního roku se proto poprvé sešel vládní výbor pro potírání pravicového extremismu a rasismu. Bezpečnostní složky by měly ze stejného důvodu posílit asi o 600 míst. Do roku 2025 přislíbil ministr vnitra Seehofer rozšířit řady spolkové policie o více než jedenáct tisíc příslušníků. Přísněji sledována a postihována by měla být také kriminalita na internetu.

Jak to bylo s uprchlíky

Útoky inspirované politickou, ale i náboženskou ideologií se v německých statistikách počítají zvlášť a jsou zahrnuty v každoroční zprávě o politicky motivované

kriminalitě. Ta není za loňský rok ještě k dispozici, předcházející léta ale ukazují nárůst. „Tato kriminalita přichází a odeznívá podle našich zkušeností ve vlnách,“ odpovídá kriminolog Bliesener. Poslední takovou vlnu zaregistrovaly úřady v letech 2016 a 2017, tedy bezprostředně po takzvané migrační krizi, během které tehdy přišlo do Německa velké množství lidí z válkou zasažených oblastí na Blízkém Východě.

„Skutečně jsme v té době zaznamenali významný nárůst kriminality,“ odpovídá Bliesener na otázku, jak se tato situace projevila ve statistikách. Právě s migrací související obava z nárůstu trestné činnosti, nejen té motivované islámským radikalismem, tehdy posílila také poptávku obyvatel po větší bezpečnosti. „Je nutné si uvědomit, že roli hraje i počet obyvatel. A když jsme přijali 1,5 milionu lidí, je to významný přírůstek,“ vysvětluje. Přibýlo tehdy zejména krádeží a podíl cizinců na trestné činnosti – ve statistice se počítá s podezřelými, nikoliv odsouzenými – je v Německu v některých kategoriích skutečně vyšší, než kolik by odpovídalo jejich zhruba jedenáctiprocentnímu zastoupení v celkové populaci.

Dalo by se tedy říct, že cizinci v Německu páchají více trestných činů než místní. A podobný obrázek se týká i samotných migrantů a uprchlíků. Například bavorský ministr vnitra Joachim Herrmann je kvůli tomu opakovaně označil za rizikový faktor. Vysvětlil to mimo jiné tím, že tito lidé přišli z „odlišných kulturních oblastí“, ve kterých německá „nenásilnost“ není samozřejmostí. Jak ale upozorňuje kriminolog Bliesener, má takový pohled háček. „Na celém světě můžou za většinu kriminality mladší muži, kteří jsou mezi uprchlíky nadprůměrně zastoupeni,“ vysvětluje. V Německu mají muži mezi kriminálníky tříčtvrtinový podíl, třetina pachatelů je pak ve věku mezi 18 a 29 lety. A právě skupina uprchlíků a migrantů je celkově výrazně mladší než většinové německé obyvatelstvo. Podíl lidí v „kritickém“ věku je v ní třikrát větší než mezi domácími.

Trestnou činnost také častěji páchají ti cizinci, kteří v Německu nemají příliš šancí získat azyl a s ním i stabilní život. Problémy, jež mají například právě bavorské úřady kvůli překračování zákonné délky vyřizování azylových žádostí, stejně jako se samotným vyhoštěním a integračními snahami, tvoří proto nedílnou součást problému. Druhou stranou stejné mince je pak skutečnost, že právě migranti a uprchlíci mají v Německu větší pravděpodobnost sami být obětí napadení. „Riziko, že spáchají trestný čin, je větší. To ale v žádném případě neznamená, že všichni z nich mají sklony ke kriminalitě,“ konstatuje Bliesener.

Celkový „blahobyt“ společnosti, jehož součástí je i optimistický výhled na pracovní uplatnění a ekonomické zajištění, pak podle něj ovlivňuje kriminalitu i mimo skupinu cizinců a migrantů. „V Německu máme v posledních letech prosperující ekonomiku, málo mladistvých delikventů a populace navíc stárne, i to je z pohledu kriminologie výhoda,“ vyjmenovává aspekty, které označuje za „faktory odolnosti“, jež mohou pokles celkové míry kriminality také částečně vysvětlovat.

Helena Truchlá

Prezidentův rok: změny k lepšímu, staré bolesti i nekoncepčnost

Loni na jaře došlo na Ukrajině k politickému zemětřesení. Prezidentem byl zvolen komik Volodymyr Zelenskij, jenž své spektakulární vítězství zpečetil v následných parlamentních volbách. Jeho narychlo zorganizovaná strana Sluha lidu v nich získala většinu poslaneckých křesel, což se od vyhlášení samostatnosti v srpnu 1991 nikomu nepodařilo. Po prvním roce již lze hodnotit, nakolik je Zelenského prezidentství převratné a jestli se mu povedlo dostát vlastním slibům.

Od samotného začátku byla velkým problémem Volodymyra Zelenského jeho velmi vágní předvolební kampaň plná kritiky stávajících politických elit, které ale chyběla výraznější vize do budoucna. Tímto neduhem však dlouhodobě trpí prakticky veškeré politické síly na Ukrajině. Kvůli jeho slibům si do Zelenského voliči projektovali své často velmi naivní představy, jež byly mnohdy

značně protichůdné. Sám Zelenskij chtěl do politiky přivést nové lidi, kteří promění tamní scénu. Čerstvě založená strana Sluha lidu ale neměla žádné hluboké kořeny a nebyla nijak ideologicky zakotvená. Brzy se navíc objevily informace, že rychlé nabírání lidí před volbami doprovázelo kupování míst na kandidátce. Nepřekvapí tedy, že Sluha lidu navazuje na letitou ukrajinskou tradici nestabilních politických stran s nejasně formulovaným programem, které sjednocuje jen postava lídra.

V rámci uskupení tak velmi brzy vzniklo několik frakcí, jeho poslanecký klub už opustila řada členů a zdaleka ne všichni zástupci prezidentské strany v parlamentu vždy podporují její návrhy.

Problémy nové garnitury jasně ilustruje vláda zformovaná po loňských parlamentních volbách. Jejími členy byli v naprosté většině relativně mladí nepolitictí odborníci.

Volodymyr Zelenskij (vlevo) si vyzkoušel pověstný ocelový stisk Donalda Trumpa.

Foto: Wikimedia Commons/The Presidential Office of Ukraine

Do čela kabinetu se pak postavil doposud nejmladší premiér země, kterým donedávna byl pětatřicetiletý právník Oleksij Hončaruk. Velmi brzy se ale ukázalo, že ani tato technokratická sestava není schopná rychlých přelomových změn a po pouhých šesti měsících padla. Nahradila ji současná vláda Denyse Šmyhala. Pro oba „Zelenského“ kabinetu je charakteristické, že ve funkci ministra vnitra zůstal ještě z předchozího volebního období kontroverzní Arsen Avakov, jenž je do značné míry symbolem kontinuity s problematickou částí dědictví po předešlé politické garnituře.

V poslední době pak vzbudilo pozornost angažmá bývalého gruzínského premiéra Michaila Saakašviliho, kterého Zelenskyj jmenoval šéfem výboru pro reformy. Saakašvili je přitom ve své domovské Gruzii dávno zdiskreditovaným politikem, který sice proslul efektivními reformami po růžové revoluci v roce 2003, ale zároveň čelil kritice za své autoritářské tendence a obviněním z řady trestných činů. Zároveň nijak nepřesvědčil během svého angažmá na Ukrajině po roce 2014, kdy mimo jiné neúspěšně působil ve funkci gubernátora Oděské oblasti. I za Zelenského tedy v ukrajinské politice zůstávají nebo se do ní vracejí problematické osobnosti z minulosti.

Nevyřešený konflikt

Podle průzkumů veřejného mínění patří mezi největší problémy, který Ukrajince trápí, válka v Donbasu. Proto Zelenskyj ve své předvolební kampani poněkud naivně sliboval její rychlé ukončení. Především mezi příznivci bývalého prezidenta Petra Porošenka se v této souvislosti šířily obavy, že se jeho nástupce bude snažit vyjednat mír za každou cenu a přistoupí na příliš velké ústupky Rusku. Ve skutečnosti se ale Zelenskyj poměrně rychle zorientoval, a přestože i nadále tvrdí, že se mu podaří ukončit válku do konce svého funkčního období, tak v klíčových otázkách neustupuje a působí výrazně asertivnějším dojmem než v době předvolební kampaně.

Pokud jde o konkrétní kroky, Zelenskému se v prvním roce jeho volebního období podařilo po třech letech obnovit jednání v takzvaném normanském formátu, jež tvoří Ukrajina, Rusko, Francie a Německo. Ačkoliv se prozatím nepovedlo zajistit skutečně funkční příměří, tak je obnovení rozhovorů ze symbolického hlediska důležité jako signál západním partnerům Ukrajiny. Zelenskyj tím totiž dává najevo dobrou vůli a ukazuje, že to není jeho země, kdo blokuje mírový proces. Kromě toho se mu podařilo dohodnout rozsáhlé výměny zajatců. V tomto směru sice vyvstaly kontroverze mimo jiné s předáním muže podezřelého z účasti na sestřelení malajsijského letadla MH17 v roce 2014 Rusku, ale na druhou stranu se na Ukrajinu vrátilo několik nesmírně významných osobností v čele s krymským režisérem Olehem Sencovem či novinářem Romanem Suščenkem, kteří jsou dnes na Ukrajině považováni takřka za národní hrdiny a symbol ruské zvůle.

V zahraničněpolitické rovině pak nedošlo oproti předchozímu období k žádným výrazným změnám. Potvrdilo to i jmenování vcelku bezproblémových Vadyma Prystajka do funkce ministra zahraničí a Dmytra Kuleby na post

vicepremiéra pro evropskou integraci (po změně vlády si prohodili své pozice). Ani jednoho z nich nelze podezřít z jakýchkoliv sympatií k Rusku pod vedením Vladimira Putina. Poněkud nešťastně a nikoliv z vlastní viny se Zelenskyj zamotal do dění ve Spojených státech, kde se jeho telefonát s Donaldem Trumpem stal rozbuškou pro pokus o impeachment, jež si jeho americký protějšek vysloužil kvůli snaze kompromitovat svého politického rivala Joea Bidena.

Prokuratura ve starých kolejích

Na vnitropolitické scéně sliboval Zelenskyj, že bude bojovat proti korupci a spustí hned v prvním roce svého funkčního období smršť reformem. Právě válka s korupcí představovala jednu z největších zkoušek novopečeného prezidenta, protože byl v době své herecké kariéry spojován s kontroverzním oligarchou Ihorem Kolomojským, na jehož televizních kanálech vystupoval. Sám Kolomojskyj by rád zvrátil rozhodnutí z éry Petra Porošenka, kdy mu byla odebrána největší ukrajinská banka Privat, na níž z velké části stál oligarchův vliv. Nakonec ale po dlouhých průtazích parlament v polovině května schválil takzvaný antikolomojského zákon, který by měl spekulace ohledně vrácení zmíněné banky definitivně uzavřít.

Kontroverze naopak působí obsazení funkce generálního prokurátora. Problematického Jurije Lucenka nejdříve nahradil důvěryhodně působící Ruslan Rjabošapka, který na podzim zahájil reformu prokuratury a jehož setrvání ve funkci si přáli i západní partneři Ukrajiny. Na začátku března ale lidé kolem oligarchů Kolomojského a Viktora Medvedčuka, jenž má úzké vazby přímo na Vladimira Putina (kmotry jeho dcery jsou sám Putin a manželka ruského exprezidenta Dmitrije Medveděva), iniciovali v parlamentu vyslovení nedůvěry Rjabošapkovu. Samotné hlasování pak kromě většiny poslanců Sluhy lidu umožnili především formálně nezávislí poslanci a členové parlamentního klubu Opoziční platforma – Za život spojeného právě s Medvedčukem.

Na místo Rjabošapky byla jmenovaná Zelenskému blízká Iryna Venediktova. Ta brzy po svém jmenování začala vyšetřovat exprezidenta Porošenka a také bývalou poslankyni, novinářku a aktivistku Tetěanu Čornovol, již nejvíce „proslavil“ brutální útok na ni během protestů na Majdanu v prosinci 2013. Právě fakt, že se Rjabošapka bránil zahájení vyšetřování Porošenka, na které tlačil především bývalý poradce uprchlého exprezidenta Viktora Janukovyče Andrij Portnov, mělo být jedním z hlavních důvodů pro jeho odvolání. Zdá se tedy, že se prokuratura, jež se i přes různé problémy (velkou kritiku si vysloužilo například zveřejnění jmen lidí podezřelých z vraždy novináře Pavla Šeremeta z roku 2016) začala po loňských volbách posouvat z místa, opět vrací do starých kolejí.

Bez jasné strategie

I přesto rozhodně nelze mluvit o tom, že by k žádným pozitivním změnám nedošlo. Jakkoliv problematické reformní úsilí nastartované po roce 2014 částečně pokračuje a k posunu došlo i u reformem, jež předchází garnitura

blokovala. Tím zdaleka největším úspěchem je zrušení moratoria na prodej zemědělské půdy a faktické zavedení trhu s ní, na které dlouho tlačily mezinárodní instituce v čele s Mezinárodním měnovým fondem a Evropskou unií. Tento posun je mimochodem velmi důležitý i proto, že jde proti veřejnému mínění, jež uvolnění obchodu s půdou silně odmítalo. Ukazuje se, že Volodymyr Zelenskyj není jen čistokrevný populist, který dělá pouze to, co mu přinese politické body. Během letošního roku by zřejmě také měla být dotažena do konce klíčová decentralizační reforma, jež postupně probíhá od roku 2014. V jejím rámci by měly být zásadním způsobem reorganizovány administrativní jednotky a posíleny jejich pravomoci i finanční nezávislost.

Zdaleka největší výzvou je ale pro Zelenského a jeho tým celosvětová pandemie koronaviru. Ukrajina sice poměrně rychle zavedla omezení podobná těm v celé Evropě a pandemie zdaleka nedosáhla takových rozměrů jako v sousedním Rusku a Bělorusku, ale důsledky pro stále křehkou ukrajinskou ekonomiku budou bezpochyby značné. Pořádné nastartování hospodářského růstu je přitom věcí, která se Ukrajině od celosvětové krize z let 2008–2009 nedaří a bez ní se země zásadním způsobem nezmění.

Po prvním roce Volodymyra Zelenského je zjevné, že na Ukrajině nedošlo k žádné katastrofě, které se báli příznivci bývalého prezidenta Porošenka. Ukrajina nekapitulovala před Ruskem, v některých oblastech zanedbaných předchozí vládou došlo k pozitivním posunům, ale zároveň také nenastal žádný zásadní průlom, který by celou zemi od základů proměnil. Parlament se nestal hlasovací mašinou efektivně schvalující reformy a na klíčová hlasování musí prezident přímo dohlížet.

Obecně lze konstatovat, že hlavním problémem Volodymyra Zelenského je značná nekoncepčnost. Ačkoliv tedy k určitým pozitivním změnám došlo, tak současná ukrajinská politika v mnohém navazuje na negativní jevy, které ji dlouhodobě provázejí. Chybí jasná strategie, již by se prezident a jeho tým řídil. Celou dobu tedy platí, že se Ukrajina od revolučního roku 2014 pomalými kroky evolučně posouvá vpřed, ale stále nedokáže plnohodnotně nastartovat ekonomiku, zůstává zatížena mnoha patologickými jevy z minulosti a k vytoužené EU má velmi daleko. Aktuálně největší výzva v podobě zvládnutí následků pandemie covid-19 přitom Zelenského ještě čeká.

Michal Lebduška

Na Ibize to začalo, ve Vídni to skončí?

Rakouský politik Heinz-Christian Strache má za sebou nejeden skandál. Chvilí se zdálo, že dal vrcholové politice definitivní sbohem. Nyní je ale zpět a chystá se s novou stranou záutočit v podzimních komunálních volbách ve Vídni.

V květnu minulého roku obletělo svět video s tehdejší rakouským vicekancléřem Heinzem-Christianem Strachem. Na nahrávce z roku 2017 pořízené na ostrově Ibiza sliboval údajné neteři ruského oligarchy přednostní přístup k veřejným zakázkám. Jako protislužbu požadoval velkorysý ilegální finanční příspěvek pro Svobodnou stranu Rakouska (FPÖ), jejímž byl předsedou. Kromě jiného se nelichotivě vyjádřil na adresu rakouských žurnalistů a nahlas sprádal plány na koupi nejčtenějších novin v zemi pod Alpami *Die Kronen Zeitung*. Po uveřejnění videa nezůstal v Rakousku kámen na kameni. Následoval rozpad vládní koalice pod vedením lidoveckého kancléře Sebastiana Kurze a posléze i předčasné volby. V nich FPÖ citelně oslabil. Napomohly tomu i informace o Stracheho údajném zneužívání stranických financí pro soukromé účely.

FPÖ od svého někdejšího dlouholetého předsedy (vedl ji v období 2005–2019) požadovala, aby se do objasnění všech obvinění stáhl do pozadí. Strache uvedených proseb nedbal a využil téměř každé příležitosti k prezentaci svých názorů. Napětí mezi jím a stranou rostlo každým dnem. Když v prosinci minulého roku trojice vídeňských komunálních politiků opustila řady Svobodných a založila Alianci pro Rakousko (DAÖ), mnozí v tom správně spatřovali Stracheho odplatu. Nedlouho poté ho Svobodní vy-

loučili ze svých řad. Následně Strache oznámil odchod z politiky s poukazem na nezbytnost ochránit rodinu před mediálními štvanicemi a nepodloženými lžemi.

V Haiderových šlépějích

Kdo bouchal šampaňské kvůli konci jedné z ikon rakouského populismu, učinil tak předčasně. Strache dlouho v politickém důchodu nezůstal. V únoru oznámil svůj úmysl kandidovat jako lídr za DAÖ ve vídeňských komunálních volbách. Jelikož zkratka jeho nové strany byla pro veřejnost těžko zapamatovatelná, oznámil v polovině května její přejmenování na Tým HC Strache – Aliance pro Rakousko.

Pikantní na celé záležitosti je skutečnost, že se Strache vydal stejnou cestou, kterou u svého předchůdce v roce 2005 sám ostře kritizoval. Někdejší předseda FPÖ Jörg Haider tehdy vyřešil přetrvávající spory se Svobodnými založením konkurenční strany – Svazu pro budoucnost Rakouska. Po Haiderově tragické smrti v říjnu 2008 ji čekal pozvolný, zato však očekávaný pád do bezvýznamnosti. Existuje mimochodem dodnes, ale o jejím působení vědí jen znalci rakouské politiky. V roce 2005 převzal Svobodné tehdy mladý a perspektivní HC, jak bývá Strache familiárně nazýván. Mimochodem, stejnou zkratku, tedy HC, teď oficiálně užívá pro svou novou stranu.

Jaké jsou její šance na úspěch? Pohled do nedávné minulosti prozrazuje, že každé odštěpení z etablovaného politického subjektu, byť spjatého s dostatečně známou osobností, skončilo nakonec neúspěchem. Jednalo se například o uskupení bývalého sociálního demokrata

Heinz-Christian Strache ještě v čase, kdy šéfoval Svobodným.

Foto: Wikimedia Commons/Christian Jansky

Hanse-Petera Martina, již vzpomínaného Haidera nebo někdejšího zakládajícího člena Zelených Petera Pilze. Na druhé straně Stracheho pokus oživit skomírající politickou kariéru přišel ve správnou chvíli a ve správných volbách.

Můj dům, můj hrad?

Bez ohledu na nedávné skandály má kontroverzní politik v rakouské metropoli velký počet příznivců, kteří považují nedávné obvinění za předem připravený komplot jeho odpůrců. Kde jinde by měl Strache uspět než v rodné Vídni, v níž před pěti lety v pozici lídra FPÖ obdržel v komunálních volbách 30,8 procenta odevzdaných hlasů? Kromě toho se jedná o jednoho z nejzkušenějších rakouských politiků současnosti, zoceleného mnohými bitvami. Přitom prokázal schopnost vést kontaktní kampaně s voliči i pružně měnit role od nesmlouvaného zastupce opozice po státnicky působícího vicekancléře.

ného tématu v kombinaci s vhodným politickým marketingem od kampaně na sociálních sítích počínaje po setkání s občany konče.

Určité obavy z budoucího vývoje musejí panovat u FPÖ. Svobodní totiž v minulosti ve Vídni sázeli výlučně právě na Stracheho nebo na dalšího obviněného v případě Ibi-za Johanna Gudenuse. Veřejnosti tak nyní mohou nabídnout současného místostarostu Vídně, jinak ale málo zkušeného Dominika Neppa. Jisté je jedno: z dlouhodobého hlediska nemohou uspět na rakouské politické scéně dvě tematicky velmi podobné „svobodné“ strany. Celkově se dá očekávat další oslabení voličské podpory FPÖ, jejíž příznivci přejdou buď ke Strachemu či Kurzovým lidovcům, nebo rozšíří řady nevoličů. Říjnové komunální volby ve Vídni budou prvním kolem souboje kdo s koho. Případný neúspěch by Stracheho poslal definitivně do politického důchodu.

Miroslav Šepták

Orel v koruně

Polsko je země neomezených možností. Může si dokonce dovolit věnovat dvě miliardy zlotých provládní veřejnoprávní televizi ve chvíli, kdy se jiné státy v panice připravují na příchod pandemie. A když virus konečně udeří, stejně bezstarostně rozhazuje miliony na přípravu voleb, ačkoliv je zjevné, že se za podobných okolností normálně konat nemohou. A to ještě není všechno.

Polská liberální média si cení svobody (ze všech svobod mají nejraději volný trh) a soustavně propagují sebe i opozici. Ta bohužel neustále projevuje takovou ne-

schopnost, že v sobotu 7. prosince padlo rozhodnutí o naléhavé poradě v prostorné pracovně programového ředitele jisté televizní stanice s americkým kapitálem. Shromáždění novináři mezi sebou měli vybrat jednoho, který bude schopen přednést souvislý projev v délce pěti vět, a díky tomu dokáže v klíčovém okamžiku závodu o prezidentské křeslo předstihnout kandidátku Občanské

koalice Małgorzaty Kidawa-Błońskou, která je ještě slabší, než jsou Poláci u průměrného opozičního poslance zvyklí. Jelikož se do toho nikomu ani v nejmenším

nechtělo, brzy došlo na pěsti a zvýšené hlasy. Ti zdatnější utekli po několika sekundách, ti slabší se strkali v tlačeni u východu. Szymon Hołownia, legendární moderátor pořadu *Mam Talent* (polská verze show *Česko Slovensko má talent*), to měl ke dveřím nejdále. Následující den k překvapení většiny spoluobčanů zahájil kampaň – inu, práce v korporátu, to je hotové peklo.

Později se také děly zajímavé věci. Údaje analytiků nevypadaly zrovna růžově. Navzdory pomníkům Jana Pavla II. se Rzeczpospolita Polska virové abolice nedočkala – a to i přes skutečnost, že se přiblížilo sté výročí světceva narození. Přípravy se daly do pohybu. Charismatický ministr zdravotnictví Łukasz Szumowski z vládnoucí strany Právo a spravedlnost (PiS) ovšem situaci hodnotil s ledovým klidem a bez zbytečných emocí. „To, co se ve světě kromě Číny v souvislosti s koronavirem děje, nelze nazý-

obličejových ochranných masek ze svých skladů. Rozpočet státu se díky tomu obohatil o celých deset zlotých (asi šedesát korun) za kus.

Krev není voda

Ani to ještě není konec výčtu dobrých zpráv. Premiant průzkumů důvěry občanů ve veřejné činitele ministr Szumowski se projevil nejen jako titán intelektu a předvídavosti, ale také jako člověk se silnou oporou v rodině a přátelích. Není divu, že taková osobnost své nejbližší přirozeně motivuje k činu. Jejich touha pomoci Polákům v těžkých okamžicích pandemie byla přímo nezadržitelná. Jak 12. května uvedla *Gazeta Wyborcza*, „resort zdravotnictví nakoupil ochranné prostředky za více než pět milionů zlotých od rodinného přítele ministra Szumowského a jeho společníků“.

Transakce však vzbudila zájem a závist celé řady nepřejících občanů, kteří angažované rodině vytýkali cenu roušek. Těžko však brát tyto výtky vážně. Roušky – jak potvrdil i sám ministr – totiž nesplňují normy. A ministerstvo zdravotnictví si přece nebude dělat hlavu s tržní hodnotou nemedicínského zboží, má na práci důležitější věci. Bude-li třeba, poprosí o jeho výměnu. Pošramocenou image ministerstva bravurně zachraňuje Szumowského bratr, do jehož firem podle poslanecké kontroly nalilo Národní centrum výzkumu a vývoje od roku 2015 již 140 milionů zlotých.

Aby toho nebylo málo, vládnoucí strana se musela neustále potýkat se zlovolností svých parlamentních kolegů. Rozdrobená opozice, která Právo a spravedlnost nedokázala porazit ve volbách do Sejmu, se rozhodla doposud nevídaným způsobem zaútočit na další „maják demokracie“. Jelikož věděla, že prezident Andrzej Duda (nominovaný za PiS) – lídr průzkumů a jediný skutečný hrdina provládní veřej-

Prezident a raper Andrzej Duda.

Foto: Wikimedia Commons/Jakub Szymczuk

vat epidemií,” sdělil 7. února listu *Dziennik Gazeta Prawna*.

Záchvat optimismu ve vládních kruzích byl tak silný, že brzy zasáhl všechny zúčastněné. Díky profesionálnímu krizovému řízení se dokonce podařilo zabránit zbytečnému plýtvání veřejnými penězi. Ještě v únoru, zatímco nezodpovědná komerční média absurdně zveličovala epidemické ohrožení, rozprodala Agentura hmotných rezerv třicet tisíc naprosto nepotřebných profesionálních celo-

noprávní televize – může počítat se znovuzvolením dokonce již v prvním kole květnových voleb, udělala všechno pro to, aby k hlasování nedošlo. Vymlouvala se přitom na pandemii.

Předseda PiS Jarosław Kaczyński, jenž už pátým rokem zemi nezištně vládne z pozice řadového poslance, bojoval o práva voličů až do konce jako lev. Snažil se dokonce protlačit korespondenční volby s pomocí Polské pošty, která

proslula stejně bezproblémovým doručováním dopisů a balíčků jako její česká sestra. Předsedovo úsilí ani desítky milionů hlasovacích lístků, které byly vytištěny bez jakékoli právní opory s tím, že opozice ovládající Senát bude přece rozumná, nebyly k ničemu. Volby se 10. května i kvůli zradě tehdejšího vicepremiéra Jarosława Gowina, jenž se též vymlouval na koronavirus, nekonaly. A do uzávěrky tohoto článku, která byla na konci května, nikdo nevěděl, kdy se konat budou. Vážnou ústavní krizi se však podařilo zažehnat, protože v mezičase skončilo funkční období nezávislé předsedkyně Nejvyššího soudu Małgorzaty Gersdorf, zatímco Ústavnímu tribunálu – již od roku 2016 – vládne Julia Przyłębska, kterou Jarosław Kaczyński před časem označil za svůj nový přátelský objev.

Nic výjimečného

Nezodpovědnou opozicí a nepřátelskými médii zneužívané téma pandemie zmrazilo konvenční volební kampaň a vedlo k rošádě v preferencích voličů. Většina kandidátů čekala na příležitost využít svoje silné stránky a objevit se ve správnou chvíli. Předseda lidovců Władysław Kosiniak-Kamysz, jenž je vzděláním lékař, vyčkává stále. Pravděpodobně si osvěžuje medicínské vědomosti, aby po více než dvou měsících reálného lockdownu mohl nelétostně zhodnotit zdravotní politiku vlády.

V situaci do určité míry privilegované se naopak ocitl již zmíněný Szymon Hołownia. Nejen, že rozumí fungování sociálních sítí, ale ukázalo se, že živá vystoupení mu jdou stejně dobře jako nejlepším moderátorům soukromé televizní stanice TVN. Jeho preference začaly nečekaně růst. Pořádnou smůlu naopak měla Małgorzata Kidawa-Błońska, dlouhou dobu nejvážnější protikandidátka Andrzeje Dudy. Když promrhala celou svou dosavadní kampaň, začala vyzývat k bojkotu voleb, aby se nakonec k účasti v nich zase vrátila. Úroveň profesionality jejího štábu se přímo proporcionálně promítla do voličské podpory takto důvěryhodné kandidatury, jež spadla na úroveň statistické chyby. V polovině května největší opoziční strana svou kandidátku v panice vyměnila. Nahradil ji současný varšavský primátor Rafał Trzaskowski, který reprezentuje levé křídlo Občanské koalice. Sběr povinných podpisů zatím běží a není jasné, zda a kdy skončí.

To všechno se děje v situaci, kdy ke konci května počet infikovaných nemocí covid-19 v Polsku překročil dvacet tisíc, počet zemřelých dosáhl téměř tisícovky. V nemocnicích však zřejmě panuje selanka, protože úroveň vybavení tuzemských zařízení je tak vysoká, že polská vláda bez jediného zaváhání poslala 735 tisíc roušek, 34 tisíc litrů dezinfekce a deset tisíc ochranných obleků v rámci zahraniční pomoci svému klíčovému strategickému partnerovi. Vatikán je vděčný. Zaměstnankyně již otevřených jeslí a školek méně.

Dobré náladě se ale netěší jen zdravotnická zařízení. Podobně je na tom i téměř celé Slezské vojvodství. Zpočátku vláda soudila, že antiseptické vlastnosti kamenného uhlí představují pro horníky i jejich rodiny dostatečnou ochranu před koronavirem. Snad jen milovníci spikleneckých teorií si mohou myslet, že dlouhodobě limitovaná možnost všeobecného testování by mohla souviset s urputně

prosazovanými prezidentskými volbami. Aby byla však podobným narážkám učiněna přítrž, nyní se konečně s rozsáhlým testováním zaměstnanců dolů začalo a – překvapivě – to umožnilo slezská ohniska epidemie rychle lokalizovat a izolovat. Na konci května bylo nemocných více než šest tisíc obyvatel regionu.

Náhlé zrychlení procedur samozřejmě také nijak nesouvisí s tím, že odborové svazy plánovaly masovou účast horníků na protestních akcích ve Varšavě. Všechny dosavadní kroky vlády byly totiž založené na dobré vůli občanů i státní moci. Lidé si dobrovolně omezili právo na svobodu pohybu, sami si zavřeli hranice a zastavili veřejnou dopravu a vláda začala rovněž zcela mimochodem připravovat programy ekonomické pomoci. Jak se ukázalo, žádný krizový stav, s nímž v podobných situacích počítá touto vládní sestavou všeobecně ctěná ústava, nebyl ani v nejmenším potřeba. Jeho vyhlášení by ostatně občanům procedurálně znemožnilo hlasovat ve volbách, o což je Jarosław Kaczyński prostě nechtěl připravit.

Hvězdy hitparád

Ale nejen virem žije Polsko. V celém tom zmatku se nezapomíná ani na kulturu. V poslední době se mimořádně pozornosti dostalo hudbě. Na prvním místě hitparády Třetího programu *Polského rádia* se 15. května objevila píseň punkové legendy Kazika Staszewského. Bohužel však došlo k omylu a hlasování bylo zneplatněno. Píseň nesmlouvavě kritická vůči Jarosławu Kaczyńskému (vypráví o tom, jak se předseda PiS vydal v době pandemie limuzínou na hřbitov, ačkoliv to bylo zakázáno) podle vládní stranou dosazeného vedení veřejnoprávní rozhlasové stanice neobsadila první, nýbrž čtvrté místo. Vlna odchodů nejlepších novinářů stanice je tak vlastně jen nepochopitelnou hysterií a není možné ji spojovat s jakoukoliv cenzurou.

Jako velký fanoušek alternativní hudby se dokonce projevil i prezident Andrzej Duda. Pouhý den po neuskutečněných volbách nazpíval v rámci jedné charitativní akce píseň, v níž známé osobnosti rapují a posílají finanční prostředky na pomoc v boji s koronavirem a pro zdravotnický personál. Dudova odvaha si zaslouží pozornost. O to víc, že si všichni stále ještě pamatují, jak prezident podepsal zákon o finančním příspěvku dvou miliard zlotých pro veřejnoprávní televizi kontrolovanou PiS na úkor zdravotnictví, kterému chtěl tytéž prostředky poslat opozicí ovládaný Senát. Fanoušci prezidentova talentu se do mlhavého textu písně zaposlouchali natolik, že preference hlavy státu ve srovnání s podobným průzkumem z dubna spadly o dvacet procentních bodů.

Jelikož by si český čtenář snad mohl pomyslet, že všechny popsané události jsou vymyšlené, je třeba říct jasně: ne, nejsou. Tedy přesněji řečeno jenom jedna z nich je nepravdivá, a to ještě pouze částečně. Faktem totiž zůstává, že katolická celebrita a bývalá star televize TVN Szymon Hołownia skutečně vstoupil mezi kandidáty na prezidentský úřad. Na pozadí absurdit, které v poslední době sledujeme, jsou však kulisy jeho rozhodnutí tak jako tak nepodstatné.

Wojciech Hofmański

z polštiny přeložila Anna Plasová

Koronakrize Evropskou unii neochromila. Rýsuje se cesta ven

Evropská unie by se měla vybavit masivním sedmiletým rozpočtem, který by byl na výši výzev způsobených dopady koronavirové krize. Návrh předložený Evropskou komisí budou nyní zkoumat vlády. Konečné rozhodnutí přísluší Evropské radě a posléze Evropskému parlamentu. Při ideálním scénáři by se tak úspěšně završilo více než dvouměsíční úsilí EU vypořádat se s nejhorší epidemiologickou a posléze ekonomickou a sociální krizí, jakou poválečná Evropa zažila. Zatímco v březnu jasně převládla jednostranná národní opatření a na společenství se zapomínalo, postupně se navracela potřeba spolupráce a koordinace. Při pohledu zpět je zřejmé, že EU v mimořádných podmínkách a po prvotním zaváhání odvedla dobrou práci.

Návrh Evropské komise z 27. května počítá v unijním rozpočtu se sumou 1,85 bilionu eur, tedy necelých 50 bilionů korun, na období 2021–2027. Z toho 750 miliard by mělo formu fondu obnovy a mířilo by přímo na epidemiologické účely a na okamžitou nápravu „koronavirových“ ekonomických škod, zbytek by se vynaložil podle tradiční rozpočtové receptury EU. Návrh je tedy podstatně jiný než ten, který členské státy neschválily v únoru. Klasický sedmiletý rozpočtový rámec počítá s nepatrně vyššími výdaji, zato fond obnovy nemá v evropské historii obdoby. Pět set ze 750 miliard má být rozdělováno formou nevrat-

ných dotací, 250 miliard pak jako vratné půjčky. Evropská komise si celou částku výhodně půjčí na mezinárodním trhu. Peníze budou určeny všem a rozdělí se podle podmínek obsažených v nitru třísetstránkového dokumentu. Přednost dostanou nejpostiženější ekonomiky. Fond se tak má stát praktickým vyjádřením solidarity jako tmelícího principu Evropské unie – podpory se dostane těm nejpotřebnějším, na úhradě se budou podílet všichni.

Právě přístup k tomuto principu se stal v době pandemie ostudnou ukázkou diametrálních rozdílů ve vnímání smyslu a naplňování evropské integrace. Pro Itálii,

Přesvědčí Ursula Von der Leyenová členské státy o navrženém unijním rozpočtu?

Foto: Wikimedia Commons/European Parliament

Španělsko, do jisté míry i Francii či Belgii měla takřka totální karanténa na pozadí vysokých počtů nakažených a mrtvých zdrcující dopady. Tyto země od března hovořily pro emisi speciálních evropských dluhopisů, které by jim umožnily sanovat ekonomiky za přispění ostatních zemí eurozóny. Narazily ovšem na rozhodný odpor skupiny „šetrných“, tedy Nizozemska, Rakouska, Dánska a Švédska, zásadně odmítajících jakékoli vytváření společných dluhů. Hádky mezi oběma tábory živila novinové titulky po dlouhé týdny a úspěšně diskreditovala v očích veřejnosti jakoukoliv pomocnou ruku Evropské unie.

Naštěstí Německo, nejsilnější a nejbohatší země společenství, má ve svém čele nadále kancléřku, která sice často dlouho otálí a přemýšlí, ale nakonec obvykle dovede uhodit hřebík na hlavičku. Angela Merkelová v simultánním mediálním výstupu s francouzským prezidentem Emmanuelem Macronem vyhlásila ochotu pomoci nejpostiženějším zemím právě oním půl bilionem. Opustila tak řady „šetrných“, kteří na ni dlouho spoléhali, dala naději těm nejvíce postiženým a zejména oprášila pár starých dobrých hodnot v okamžiku opravdové nouze, jakou EU za dobu své existence nezažila. Byl to nejen rozchod s německou doktrínou vyváženého evropského rozpočtu a nesdílení jakýchkoli dluhů, ale především státnický počín.

Pozorovatelé napříč Evropou spekovali o tom, co Merkelovou vedlo k otočce o 180 stupňů – zda cit pro historickou odpovědnost, nebo, přízemněji, dopad rozsudku německého ústavního soudu upírajícího Evropské centrální bance právo nakupovat dluhopisy vlád členských zemí. Roli jistě hrála i její opětovně silná domácí popularita po dobře zvládnuté odpovědi na pandemii, stejně jako příprava na nadcházející německé předsednictví v EU. Ať už to bylo jakkoli, Merkelová opět překvapila, a to nejen politiky napříč Evropou, ale i špičky své vlastní CDU a sesterské CSU. Postupovala v součinnosti s Francií, takže všichni pochopili, že jde o velmi silný návrh.

Příští týdny ukážou, nakolik budou „spořivé státy“ odolávat tomuto tlaku a bránit kompromisu na základě zmíněného návrhu Evropské komise. Jejich první reakce na německo-francouzský návrh byla jasně negativní – ve společném prohlášení odmítly jakékoli sdílení dluhu na unijní úrovni, stejně jako zvýšení rozpočtu Evropské unie. Pokud by se mělo pomáhat nejpostiženějším zemím, tak jedinec půjčkami, nikoli dotacemi, a to za přísných podmínek a pod důslednou kontrolou. Tedy přesně to, co třeba italský premiér Giuseppe Conte a priori odmítá.

Negativní reakce přišla také z Prahy. Česká republika jako zatím čistý příjemce z rozpočtu EU by se teoreticky měla radovat z jeho navrženého navýšení. Jenže z dostupných informací je zřejmé, že na dodatečné peníze dosáhnou z výše zmíněných důvodů snáze Itálie či Španělsko než „obvyklí“ konzumenti jako Česko. Premiérovi Andreji Babišovi se nelíbí, že by měli víc dostat ti nejvíce postižení. „Bylo by nespravedlivé, kdybychom kvůli tomu, že jsme byli úspěšní, byli penalizováni,“ řekl premiér. Jeho názor byl v Evropě naštěstí ojedinělý.

Propad unijní ekonomiky se pro rok 2020 odhaduje na

sedm až deset procent. Všechny vlády schválily objemné záchranné balíčky s cílem zamezit masovým bankrotům a propouštěním a významně se zadlužily. Opatření v jednotlivých zemích jsou klíčová a daleko přesahují cokoli, co lze očekávat na úrovni EU. Evropské gesto je však důležité jako doplňková injekce, vzpruha pro společný trh i jako politický čin svědčící o užitečnosti unijního projektu. Oč tedy konkrétně jde?

Četné finanční injekce

Komise v tuto chvíli navrhuje členským státům, aby příspěvky do společného rozpočtu v souladu s dikcí základní smlouvy vzrostly na dvě procenta hrubého národního důchodu. Vlády budou nadále odvádět méně, nějakých 1,1 procenta HND, ale teoretické navýšení příspěvku bude sloužit jako záruka pro úvěr ve výši 750 miliard eur, které si Evropská komise výhodně půjčí na mezinárodních trzích. Tato částka se tak stane mimořádnou součástí sedmiletého rozpočtu a bude sloužit k utlumení ekonomických dopadů koronavirové krize. V praxi to znamená, že se peníze budou přelévát z jedné kapsy do druhé a ti bohatší nakonec zaplatí, aspoň částečně, za pomoc těm potřebnějším. A to prostřednictvím rozpočtu EU. Komise mimo jiné také sdělila, že by byla ráda, kdyby na to mohla použít vedle příspěvků členských zemí do rozpočtu EU rovněž větší vlastní zdroje – předsedkyně Ursula von der Leyenová zmínila uhlíkovou daň na vnějších hranicích (šlo by o navýšení cel podle ekologické stopy daného mimoevropského zboží), daň z obchodu s emisními povolenkami nebo blíže nespecifikovanou digitální daň zřejmě zacílenou na internetové giganty jako Google. Každý z těchto nástrojů je ovšem nějak kontroverzní a jednání o nich budou složitá. Osud rozpočtu na nich však naštěstí není závislý, vzhledem k tomu, že splácení vypůjčených 750 miliard má začít až od roku 2028.

Lídřům sedmadvacítky bude tedy předložen projekt nejvyššího rozpočtového rámce v dějinách EU, který se orientuje na oživení ekonomik. Zároveň ovšem zachovává velké priority vyhlášené Komisí pro příští období, jako jsou boj proti změnám klimatu nebo digitalizace. Komise se snaží dát najevo, že jí nejde o pouhý návrat ke stavu před epidemií, ale že chce tuto patálii využít k úpravě směřování napravujících se ekonomik. Což je ovšem další trn v oku pro českou vládu a jejího předsedu, který nerad slyší o míchání antikoronavirové strategie s jakýmkoli klimatickými ambicemi. „Vědci dříve či později najdou vakcínu proti koronaviru,“ řekla von der Leyenová v Evropském parlamentu. „Ale na klimatickou změnu žádnou vakcínu nemáme. Nesmíme se proto vracet ke starým schémátům a stavět obnovu na včerejší ekonomice.“

Návrh obrovského rozpočtu, který je na stole od 27. května, bude předmětem obtížného jednání členských států. Lídři zemí EU se sejdou, ať už fyzicky či ještě virtuálně, 19. června, ale to bude zřejmě jen první sonda. Pozornost se soustředí na poměr mezi dotacemi a úvěry, na zavádění nových evropských daní, na podmínky rozdělování grantů jak z hlediska dopadů pandemie, tak z pohledu budoucích priorit. Všichni budou počítat, co z toho budou mít v porovnání s ostatními a kolik velkorysosti si budou moci dovolit s ohledem na své domácí

politické postavení a tlak opozice včetně protievropsky naladěných politických proudů, které v mnoha zemích zesílily.

V tomto novém kontextu by se mohlo zapomenout, že se členské země už dříve v květnu dohodly na balíčku tří úvěrových opatření v hodnotě 540 miliard eur. Prvním je uvolnění 240 miliard eur ze záchranného fondu eurozóny pro půjčky do státních rozpočtů zemí, kde se platí eurem, a to do výše dvou procent jejich hrubého domácího produktu. Dalších necelých 50 miliard by mělo být vyčleněno za podobných podmínek z takzvaného nástroje BPI pro země mimo eurozónu, tedy i Česko. Pro všechny členské státy pak jsou k dispozici další dva zdroje – navýšení kreditů od Evropské investiční banky na 200 miliard eur, hlavně pro malé a střední podniky postižené krizí, a mobilizace 100 miliard pro úvěry na záchranné kroky ve prospěch zaměstnanosti. Danou částku si na mezinárodních trzích půjčila Evropská komise. Tyto tři nástroje byly v květnu spuštěny se souhlasem všech členských států včetně ČR, ale česká vláda zatím neoznámila, zda bude mít o tyto půjčky zájem a na co by je chtěla využít.

Parník neselhal

Krise způsobená šířením nemoci covid-19 názorně ukázala, jak obtížná může být spolupráce v rámci Evropské unie, pokud dojde k události takto výjimečné, nečekané, rozsáhlé, a to navíc v oblasti zdravotnictví, kde EU má pouze podpůrnou pravomoc. Od začátku března jsme byli svědky sedmadvaceti často velmi odlišných národních strategií, jednostranného uzavírání hranic a soustředění se na domácí taktiku potírání nákazy. Na Evropskou unii si v první fázi nikdo moc nevzpomněl, a pokud ano, tak to bylo zehrání na ten či onen aspekt národních opatření. Šlo například o italské výtky na adresu zemí jako Německo, které v prvních dnech zakázalo vývoz zdravotních pomůcek a dočkalo se tak obvinění z nedostatku solidarity. Ještě nikdy nemusela Unie čelit tak obtížné krizi a její absence v prvních dnech, či spíše absence pocitu, že jsou nutné nadnárodní odpovědi, vedla řadu komentátorů ke spekulacím, že právě toto bude pro EU onen umíráček, který se jí od brexitu pravidelně předpovídá.

Hbitá reakce na momentální změny situace a kreativní vynalézavost nejsou zrovna charakteristické rysy evropských institucí, které mají v genech zakódované respektování právních norem a pohyb v rámci jimi stanovených mantinelů. Bývají přirovnávány k velkým zaoceánským parníkům, jež se prostě nedokážou ani v extrémním případě otočit na obrtlíku jako nějaká plachetnice. Přesto neselhaly ty mechanismy, které měly být uvedeny do pohybu. V lednu se spustil systém včasného varování nabádající k bdělosti před epidemií, ale většina vlád nebrala jeho signály vážně. Od února Komise koordinovala repatriaci Evropanů z různých koutů světa. Na výzkumné projekty spojené s novým koronavirem se neuvěřitelně rychle vyčlenilo 40 milionů eur a na dodatečná opatření proti blížící se epidemii dalších 232 milionů. Evropská komise zorganizovala online dárcovskou konferenci na nejvyšší úrovni, při níž se vybralo na vývoj vakcíny proti covid-19 sedm a půl miliardy eur. Souběžně se rozbíhaly desítky

dalších vesměs technických kroků, vše v rámci oné omezené pravomoci, o níž byla řeč.

Jak virus postupně zasáhl všechny státy Unie, začala pandemie ohrožovat samotné základy evropské ekonomiky a finanční systém eurozóny. Zejména země platící eurem si uvědomily, že bude třeba se s krizí potýkat na unijní úrovni. Na návrh Komise schválily členské státy a Evropský parlament společné zakázky zdravotnického materiálu, rozdělily zbývající prostředky z kohezních fondů a uvolnily limity rozpočtové politiky, aby státům rozvázaly ruce pro navyšování deficitů. Komise zmírnila pravidla pro poskytování státní pomoci, ovšem až v době, kdy jednotliví členové už schvalovali masové injekce do domácích podniků, aniž se Bruselu zeptali. Evropská centrální banka dala zemím eurozóny na intervence do ekonomik k dispozici dodatečných 750 miliard eur. Což bylo přínosné, ale nestačilo to. Proto následovala výše popsaná „salva“ v podobě masivních úvěrových opatření a nakonec i návrhu bezprecedentního rozpočtu.

Jako obvykle vnímá veřejné mínění činnost EU spíše negativně. Rozšířil se názor, že jednala „příliš málo a příliš pozdě“. Neprovedla žádnou propagandistickou akci jako třeba přivázení roušek z Číny před objektivu kamer a nastoupenými politiky či slavnostní defilé ruských vojenských vozidel jedoucích na pomoc italskému zdravotnictví. Hodně se psalo o chybách předsedkyně Evropské komise Ursuly von der Leyenové, třeba když kritizovala země jako Česko za uzavírání hranic v době, kdy bylo nabíledni, že to jinak nepůjde. Nebo když se postavila proti emisi dluhopisů, což velmi rozčílilo jižní země. Těm se také nelíbilo, když vyzvala Evropany, aby letos v létě zůstali doma, čímž projevila necitlivost vůči jižním zemím více závislým na cestovním ruchu. Poškodilo to postavení Komise jako nestranného partnera. Na druhé straně je třeba si vzpomenout, že nová exekutiva EU byla ustavena až koncem listopadu. Měla tudíž jen pár neděl na to, aby se rozkoukala, než ji zaskočil tento bezprecedentní malér a postavil na hlavu všechny její předchozí plány.

České mlčení

Ministryně financí Alena Schillerová se dosud nezmínila o tom, jak bude vláda reagovat na nabídku výhodných půjček z Evropského stabilizačního mechanismu, od Evropské investiční banky nebo od Evropské komise. Veřejnost se nedozvídá nic o výsledcích pravidelných videoschůzí ministrů nebo premiérů sedmadvacítky, na kterých se mluví o společných projektech a koordinaci. Jako by se neudály.

V době, kdy všechny země hledají cesty jak zastavit hospodářský pokles a odvrátit sociální katastrofy a jak obnovit výrobu a služby, se ukazuje životní význam jednotného vnitřního trhu v Evropě a čtyř svobod, na nichž je založen. Vlády i podniky se potýkají s nedostatkem zboží, komponentů, ale také pracovních sil. Pohyb lidí přes hranice ustal a pohyb zboží se výrazně ztížil. Právě proto Evropská komise volá po koordinovaném uvolňování restriktivních opatření a žádá členské státy, aby o všech změnách informovaly ostatní, stejně jako Brusel. Postupný návrat k alespoň částečně normální situaci by měl být organizovaný, neboť

chaos by byl neodpuštělný. Podle průzkumů veřejného mínění si ostatně většina evropského obyvatelstva přeje, aby EU hrála v této etapě výraznější roli. Poté, co si vlády „užily“ negativní a restriktivní období, by měly vložit více energie do hledání společné cesty ven, tedy sdílet výhody, ale i povinnosti plynoucí z členství v Unii.

I čeští vládní politikové by o tom měli víc přemýšlet a mluvit. Zatím se úloze Evropské unie v této krizi zásadně a cíleně vyhýbali. Veřejnost se dověděla od prezidenta Miloše Zemana, že na rozdíl od Číny pro nás EU nedělá nic, a od premiéra Babiše, že uvolnění 30 miliard korun ze strukturálních fondů EU nebylo žádným vstřícným gestem, protože šlo o „naše peníze“. Je přitom jasné, že bychom tuto částku pravděpodobně vůbec nevyčerpali, a pokud ano, museli bychom poskytnout nyní odpuštěné spolufinancování. Navíc bychom tyto prostředky nemohli použít tak volně jako teď. Jen náhodou vicepremiér Karel Havlíček přiznal, že evropské peníze slouží k vyplácení podpory českým živnostníkům.

Koronakrise přinesla i několik dalších rozměrů, jež souvisejí s naším členstvím v EU. I v Česku se daří nejrůznějším konspiračním teoriím o původu pandemie, které šíří trollové placení z Ruska nebo z Číny s cílem oslabit důvěru v demokratické instituce a posílit různé nacionalistické a populistické proudy. Evropská komise chválí bohu vyjednává s platformami jako YouTube nebo

Google, aby tyto lži odstraňovaly, a je jen dobře, že to dělá právě česká komisařka Věra Jourová. Na národní úrovni by to nešlo. A jsme-li už u demokracie, nelze nezmínit neblahé kroky momentálních maďarských a polských vládů, kteří se pokoušejí využít mimořádného režimu pandemie k prosazení dalších nedemokratických změn. Bylo by dobře, kdyby se k tomu vyjádřili také čeští politikové, když už si tak pochvalují spolupráci visegrádské čtyřky.

Při úvahách o budoucnosti se hodně mluví o tom, že bychom se neměli pokoušet navrátit k předkrizovému normálu, ale poučit se z nedostatků, které jsme nyní zjistili, a vyvarovat se jich do budoucna. Že bychom měli přehodnotit některé návyky a aspekty globální ekonomiky a zajistit si například soběstačnost v lécích, ale také v některých základních potravinách a surovinách. A když už budeme opět za drahé peníze nakopávat ekonomiku, tak bychom se neměli vracet k zaběhaným pořádkům, ale myslet na budoucnost. Sedmiletý rozpočet navržený Evropskou komisí je takto postaven. Bere v potaz solidaritu s těmi, kdo nejvíce utrpěli, zohledňuje budoucí klimatické hrozby a technologické potřeby evropského kontinentu a podněcuje ke sjednocování postojů EU vůči světu. Jeho osud bude záležet na míře politické jasnozřivosti šéfů členských zemí.

Karel Barták

Kudy kam ve střední Evropě

Česká zahraniční politika řeší již několik let stále se komplikující středoevropský rébus. Na jednu stranu jsou vztahy se zeměmi Visegrádské skupiny na úrovni politických lídrů stále srdečnější a stejně tak lze u nás vnímat rostoucí podporu zahraničněpolitické orientace na toto uskupení. Na stranu druhou však značka Visegrád polarizuje nejen Evropskou unii, ale i českou veřejnou debatu. Od loňského července do letošního června mělo Česko příležitost zažít na působení visegrádské čtyřky svůj výraznější otisk, neboť jí předsedalo. Podařilo se mu to jen částečně, navíc pořád hledá odpověď na otázku, jakou střední Evropu vlastně chce.

Česká republika přistupovala ke svému visegrádskému předsednictví od začátku spíše střízlivě a se snahou navázat na pragmaticky zaměřené předsednictví slovenské, které bylo v kontrastu s předchozím velmi iniciativním maďarským vedením. Pod heslem „V4 pro rozumnou Evropu“ si Česko za hlavní cíle vytyčilo přispění visegrádské čtyřky k soudržnosti EU a spolupráci s dalšími unijními státy. Zvláštní důraz přitom kladlo na Německo a Rakousko coby své klíčové partnery ve středoevropském regionu.

Českému předsednictví se na pracovní úrovni podařilo dosáhnout nezanedbatelných úspěchů. Uskutčnilo se setkání ministrů zahraničí zemí V4 a Beneluxu, při němž se i přes rozdílné pohledy na problematiku právního státu v Polsku a Maďarsku diskutovalo o aktuálních otázkách evropské integrace a společných zájmech. Za úspěšný lze označit summit šéfů diplomacie visegrádských států

a zemí západního Balkánu, jehož se též zúčastnily Chorvatsko, Slovinsko a Rakousko. Úsilí našeho předsednictví v této oblasti je třeba ocenit zejména s ohledem na vypjatou diskusi na unijní úrovni o perspektivě členství západobalkánských států v EU. Plánované setkání ministrů zahraničí Visegrádské skupiny a šesti zemí Východního partnerství, na které byli přizváni též zástupci Chorvatska, Německa, Švédska a institu-

cí EU, se kvůli koronavirové pandemii odložilo. Konalo se tak pouze v limitovaném formátu visegrádských ministrů. Přesto se povedlo vytvořit fond solidarity, který má šesti postsovětským státům pomoci v boji s následky pandemie. Břežnová schůzka visegrádských ministrů zahraničí a Německa pak potvrdila sdílené priority ve vztahu jak k západnímu Balkánu, tak právě k východnímu sousedství EU.

Diplomacie nestačí

Zatímco úkoly předsednictví lze považovat z hlediska diplomatické práce za naplněné, paralelně se v České republice diskutuje o smyslu a výhodnosti našeho zapojení do Visegrádské skupiny. Hybatelem této polemiky je prohlubující se krize právního státu v Polsku a Maďarsku. Charakter polské reformy soudnictví rozporovala jak Evropská komise, tak Soudní dvůr Evropské unie, přičemž

Andrej Babiš vítá Viktora Orbána na schůzce visegrádských premiérů. Foto: Vlada.cz

snahy o dialog mezi unijními institucemi a polskými orgány zkrachovaly. V Maďarsku situace eskalovala zejména po vyhlášení výjimečného stavu, který umožnil další utužení režimu premiéra Viktora Orbána. Česká debata o visegrádské spolupráci se vedla na odborné, publicistické i politické rovině. Oponenti našeho zapojení do V4 pracují zejména s argumentem, že Česká republika společenstvím s Polskem a Maďarskem ztrácí reputaci a podléhá vlivu současných vlád ve Varšavě a Budapešti.

V tomto kontextu je smutné, že úspěšné iniciativy českého předsednictví zejména v rámci spolupráce se zeměmi západní Evropy, Východního partnerství a západního Balkánu do probíhající české diskuse o V4 nepronikly. Neukázal se v ní tedy úplný obraz tohoto uskupení. Bezproblémový průběh předsednictví tak ve výsledku přinesl pro tu část politické reprezentace a veřejnosti, která vnímá V4 jen jako instrumentální uskupení vhodné pro prosazování společné pozice proti unijním institucím nebo západoevropským zemím, potvrzení statu quo. Jiný narativ do vedené debaty a veřejné diplomacie totiž naše předsednictví nenabídlo, ačkoli vzhledem ke svým výsledkům mohlo. Vše přitom nasvědčuje tomu, že se česká polemika o střední Evropě bude dále vyhrocovat.

Více Evropy

Střední a východní Evropy se bezprostředně dotkne skutečnost, že unijní snahy o hospodářskou obnovu po koronavirové krizi budou mířit zejména do těžce zasažených a již dříve hluboce zadlužených zemí jihu. Itálie jednoduše nesmí padnout. Stejně tak se pozornost ohledně

politického vývoje soustředí na největší státy EU – na Německo vzhledem k blížícím se volbám do Spolkového sněmu, obavě z posílení strany AfD a nejistotě kolem nástupnictví po Angele Merkelové, na Itálii kvůli nestabilitě a vzrůstajícím odstředivým tendencím od EU mezi veřejností a na Francii, ve které za dva roky skončí současný mandát prezidenta Emmanuela Macrona.

Evropská sedmadvacítka navíc povede diskuse o tom, zda se na nových nástrojích hospodářské pomoci budou podílet všechny státy, nebo zda půjde o výhradní záležitost eurozóny. Země Visegrádské skupiny musejí usilovat o první variantu, a to jak z pragmatických, tak hodnotových důvodů. Česká republika, Polsko ani Maďarsko totiž pravděpodobně v této dekádě euro nepřijmou, a proto případné vytváření dalších významných eurozónových institucí nebo instrumentů může přinést politickou marginalizaci střední Evropy. V EU dále stále hlasitěji zaznívají apely na dodržování společných hodnot a volání po vzájemnosti mezi členskými státy. Je na čase, aby střední Evropa jako dosavadní příjemce pomoci solidaritu sama projevila. Několik příležitostí už promarnila v rámci takzvané uprchlické krize, a o to více by se měla snažit při nastávající krizi hospodářské. Ručení v rámci zvažovaného společného fondu je navíc pro ČR a její veřejné finance neškodný nástroj.

I v dalších unijních otázkách by střední Evropa měla přispívat k posilování soudržnosti. Prioritou Visegrádské skupiny bude rychlé schválení víceletého finančního rámce,

který by určil dostatečné prostředky na kohezní politiku. Do dalších unijních debat – o reformě azylové a migrační politiky nebo o Zelené dohodě pro Evropu – by V4 měla vstupovat s konzistentní, věrohodnou a racionální pozicí, která dokáže najít spojení i mimo náš region. Jak nicméně naznačují dosavadní jednání a signály z ostatních zemí V4, Česko v těchto otázkách nemůže sázet na hluboký visegrádský konsenzus. Spolehnout se na něj může přinášet v dalších fázích unijních vyjednávání zklamání, protože zejména některé země čtyřky dovedou postupovat velmi pragmaticky, dostanou-li lukrativní kompromisní nabídku.

Hledání odvahy

Německo bude v příštích měsících vytiženo mnoha úkoly jak na evropské (nadcházející předsednictví v Radě EU, diskuse o hospodářské obnově po koronavirové pandemii), tak domácí úrovni (blížící se volby a hledání nástupce či nástupkyně kancléřky Angely Merkelové). Spolupráce Berlína s Visegrádem například v oblasti východní politiky EU nebo integrace zemí západního Balkánu do Evropské unie by tak mohla být oboustranně výhodná. Rozvoj dialogu a spolupráce mezi V4 a Němcem navíc představuje cestu jak „poevropštit“ Visegrád, který má často tendence k zákopové taktice. Výsledky

této práce by se pak měly odrazit ve společných iniciativách na úrovni EU.

Česká polemika o smyslu účasti ve V4 bude bezesporu pokračovat. Vzhledem k tomu, že změnu politického směřování v Polsku ani Maďarsku nelze očekávat, budou další a další argumenty získávat jak zarytí zastánci visegrádské spolupráce, kteří současným trendům v Budapešti a Varšavě nezřídka fandí, tak její odpůrci. V tomto ohledu je důležité poukazovat na pragmatický přínos V4 na pracovní úrovni a připomínat, že společná stanoviska vznikají pouze se souhlasem ČR.

Opuštění Visegrádské skupiny by tak Česko sice zbavilo této značky, ale nic by nezměnilo na pozicích, které naše země zastává a které jsou předmětem kritiky odpůrců V4, ať už se jedná o nesolidárnost v evropských politikách nebo konzervativní postoje. Čeští představitelé by ale přes setrvání ve V4 neměli rezignovat na připomínání skutečnosti, že ohrožení právního státu v kterékoli zemi regionu je nepřijatelné a vrhá negativní obraz na celou střední a východní Evropu. Zároveň se tím oslabuje doposud široký český politický konsenzus ohledně smysluplnosti V4, protože právě rozklad právního státu v Maďarsku a Polsku vnesl do českých úvah Visegrád jako „problém“, nikoli jako „řešení“.

Vít Dostál, Pavlína Janebová

Odešel nezávislý středoevropský novinář

Osobní vzpomínka na Pétera Morvaye

Seznámil jsem se s ním v revolučních dnech roku 1989. Jedenadvacetiletý student historie a člen stávkového výboru na Filozofické fakultě UK Péter Morvay nás tehdy vyhledal na pražské hungaristice, aby si vyslechl naše názory (především mínění profesora Petra Rákose) na aktuální politické dění.

V těch pohnutých a povznášejících dnech jsem v něm poznal pozorného, tichého a skromného člověka s bystrým intelektem, který uměl naslouchat a dokázal hbitě argumentovat. O svém privátním životě tehdy ani později skoro nikdy nemluvil, a nikterak jsem to ani při našich pozdějších setkáních nepostrádal. Mnohem zajímavější totiž bylo poslouchat, co si myslí o světě, o tom, co nás zrovna obklopuje. Byl pro nás prostě Maďarem ze západního Slovenska. Tedy Péter, a nikoli Petr či Peter, i když on sám neměl problém s žádnou z těchto verzí. Zaujal nás svými podnětnými názory a vyzrálým smyslem pro kritické, ale i sebekritické myšlení. Vzpomínám si, že když mu v porevolučních měsících nabídli místo ve vedení budoucí Rady pro národnosti, odmítl to s odůvodněním, že je ještě mladý, nemá zkušenosti a bylo by to z jeho strany nezodpovědné.

Péter Morvay (8. 11. 1968, Šala – 2. 3. 2020, Bratislava)

Foto: Tomáš Fošum

Neodmítl ale zaměstnání na ministerstvu zahraničních věcí, kde pracoval několik let a měl na starosti především maďarskou agendu. Do práce se pustil s velkou vervou, s plným vědomím zodpovědnosti za utváření a chod nově se rodící demokratické republiky. Bylo to jediné období, kdy jsem se na něho tak trochu přátelsky zlobil, že v důsledku svého pracovního zaneprázdnění zanedbává studium. Až později, když se stal renomovaným komentátorem různých listů, jsem pochopil, že jeho pobyt na ministerstvu byl jen zastávkou na cestě za posláním, které musel nejprve odhalit sám v sobě. V devadesátých letech jsem často tlumočil pro politickou reprezentaci České republiky a nikdy předtím ani potom jsem nečetl tak kvalitní analytické podklady pro jednání českých a maďarských politiků, jako byly ty, které připravil právě on.

Krátká, ale důležitá byla i jeho zastávka na pozici šéfredaktora pražského maďarského listu *Prágai Tükör* (Pražské zrcadlo). Péter nastoupil v „liberálnější“ období tohoto časopisu, v němž však postupem času nabyl vrchu „národovecký“ hlas, pro který jeho kritický mozek neměl a ani nemohl mít dostatek pochopení. O maďarském nacionalismu toho věděl dost nejen ze svých studií historie, ale už i z prvních let demokratického Maďarska po roce 1989, byť se tehdy národovectví objevovalo na politické scéně ještě v mírně konzervativním hávu Maďarského demokratického fóra, vítěze prvních svobodných voleb.

Není divu, že Péter spíše sympatizoval s „generační“ stranou FIDESZ, v níž zcela právem viděl nejen jemu podobné mladé tváře, ale především nadějně politické vlohy a ambice výrazně moderního, prozápadního střihu. Byl v kontaktu s jejími zakladateli, v jistém smyslu působil jako jejich poradce v zahraničních otázkách, o čemž jsem se přesvědčil při jednom setkání, na které mě pozval. Předseda FIDESZ Viktor Orbán ho pokládal za svého blízkého spojence dokonce ještě v roce 1998, kdy přijel coby čerstvý maďarský premiér do Prahy. Do jeho programu náleželo i soukromé setkání s Péterem Morvayem. O pár roků později už byl pro téhož Viktora Orbána persona non grata. A nebyl to Péter, kdo změnil svůj pohled na svět.

Když později pobýval se svou rodinou delší dobu v Segedině, vídali jsme se méně. Zpočátku ještě uvažoval o případném dokončení studia, nicméně už bylo patrné, že novinářská činnost u něj dostává přednost. Jeho články se v průběhu let objevovaly v renomovaných maďarských (například *Élet és Irodalom* nebo *HVG*) a českých (*Respekt*, *Lidové noviny* a mimo jiné i *Demokratický střed*) titulech. Psal i do médií na Slovensku, kam se nakonec vrátil a kde se usídlil. Byl redaktorem a komentátorem deníku *SME*, ve kterém se věnoval hlavně politickému dění v Maďarsku, ale také v Česku. Až do chvíle, kdy finanční skupina Penta vstoupila do vlastnické struktury vydavatele zmíněného listu. Péter v tom spatřoval nejen hrozbu pro svou nezávislost, ale i pro samotné noviny. Tehdy jsme spolu znovu vedli jeden z našich důležitých rozhovorů, ve kterém mi detailně vysvětlil své zásadní rozhodnutí jít do nejistoty čerstvě se rodícího *Denníku N*.

Někdy v únoru letošního roku jsem náhodou narazil na starší článek o něm pocházející z maďarského portálu sídlícího na Slovensku *Felvidék.ma*, kde ho záměrně označovali slovenským jménem Peter a bez skrupulí ho prohlásili za „lháře a vlastizrádce“. Napsal jsem mu mail v tom smyslu, že je zřejmě na tenhle způsob argumentace už nejspíš zvyklý, nicméně mě to ještě stále v klidu nenechává. V odpovědi mě lehkým tónem a s jedním přiloženým humorným textem uklidňoval, ať to neberu tak vážně. Zároveň jsme se domluvili, že se potkáme při mé služební návštěvě Bratislavy. K tomu už ale nedošlo. Péter se v těžkém zdravotním stavu ocitl v nemocnici a krátce na to, 2. března 2020, zemřel.

Dnes v našich končinách opět často slýcháme z úst politiků, ale i některých žurnalistů, že nezávislá novinářina neexistuje. Při těchto slovech bychom se měli mít všichni na pozoru: ta věta je vizitkou toho, kdo ji vyslovil. Péter Morvay byl zářným příkladem skutečnosti, že se nám v paměti uchovávají především ti, kdo svou mravní integritu neztratili. Jeho odchod je převelická škoda pro všechny Středoevropany.

Evžen Gál

Obavy z nového premiéra se naplnily příliš brzy

Igor Matovič zasedá ve slovenském parlamentu už téměř deset let. Až do začátku letošního roku nic nenaseďovalo tomu, že by se po únorovém hlasování mohl stát slovenským premiérem. Asi i jeho samotného rozuzlení volební zápletky překvapilo. Na svou současnou pozici nebyl připraven a po pár týdnech jeho vlády lze říci, že ji politicky ani lidsky nezvládá.

Igor Matovič vydával před vstupem do politiky reklamní noviny, jež vycházely v regionech a občané je dostávali zadarmo do schránek. Psal do nich své sloupky, zároveň si lidé vizuálně zafixovali značku jeho občanského sdružení

Obyčejní lidé. Vytvořil si tak klienty dotovaný politický marketing s dosahem takřka do všech domácností. Když potom čtyřčlenné uskupení Obyčejní lidé kandidovalo v roce 2010 do parlamentu na listině strany Svoboda a solidarita (SaS), bez problémů se z posledních čtyř míst kroužkováním dostalo do parlamentu.

Matovič vstoupil do Národní rady s radikálním slovníkem, který kopíroval rétoriku extremistů, ale i šéfa Směru Roberta Fica, někdejšího předsedy Slovenské národní strany Jána Sloty nebo expremiéra a šéfa HZDS Vladimíra Mečiara. Mířil tím na nejnižší pudy voličů. Fico mluvil například o novinářích jako o „špinavých protislovenských prostitutkách“, Sloty častoval své oponenty výrazy jako šílená kráva nebo zrůda. Špína, fuchtle nebo štetka, to je pro změnu ukázka

ze slovního rejstříku Igora Matoviče. V lednu 2019 označil tehdejšího předsedu parlamentu Andreje Danka za „zaprděného zloděje“ a vyhrožoval, že mu jednu vrazí. Později během Dankovy tiskovky v parlamentních prostorech ukázal do kamery vztyčený prostředníček.

Někdejšího spoluzakladatele Veřejnosti proti násilí (slovenské obdoby Občanského fóra) Petera Zajace nazval při příležitosti jeho vyznamenání prezidentkou Zuzanou Čaputovou „kukuřičným partyzánem“. Potom sice uznal, že to bylo přes čáru, prý však netušil, že Zajac „měl něco s listopadem“. Ukázal tak neznalost událostí spojených se sametovou revolucí. Igor Matovič něco „netuší“ docela často, ale o to sebevědoměji vystupuje. Když před časem musel vysvětlovat své někdejší setkání s Marianem Kočnerem, tvrdil, že tehdy nevěděl, co je tento muž zač. Bylo to v čase, kdy se už s Kočnerem spojovalo více kauz a kdy jeho auto figurovalo v takzvaných mafiánských seznamech. Dodnes není zcela jasné, o čem všem se ti dva spolu bavili.

Neloajální člen koalice

Matovič prostřednictvím vulgarizace veřejného prostoru a snižování politické kultury čím dál tím více přispíval k destrukci demokracie a jejích pravidel. Prvním vážným momentem bylo, když v roce 2010 do už vypracovaného programu vlády Ivety Radičové žádal vložit svých sto programových bodů. Ačkoliv byl jen poslancem zvoleným na kandidátce vládní SaS, okamžitě začal vystupovat jako lídr samostatné parlamentní strany a dokonce se dožadoval místa v koaliční radě. Využíval každé příležitosti, aby se zviditelnil – ať už populisticky nebo vyvoláváním sporů, které pro něj znamenaly chvíle slávy v záři reflektorů. Později o něm předseda strany Most-Híd Béla Bugár prohlásil, že „když vidí průmyslovou kameru, ihned začne dávat interview“. Tato poznámka o Matovičovi platí dodnes.

Druhým signálem, že Igor Matovič sleduje výlučně své zájmy, bylo hlasování o vládní novele zákona o občanství, která měla napravit nesmyslné rozhodnutí předchozího kabinetu Roberta Fica automaticky odebrat slovenskou státní příslušnost těm, kdo získají pas jiné země. Matovič navzdory koaliční dohodě novelu nepodpořil. Znamenalo to její zablokování a napětí ve vládní koalici.

Podobně destruktivně jednal i v poslaneckém klubu Svobody a solidarity. Když už to začalo být neúnosné, byl na návrh předsedy strany Richarda Sulíka z klubu vyloučen. Spolu s Matovičem odešli i tři jeho kolegové a brzy se z neformálního subjektu změnili v politické hnutí Obyčejní lidé a nezávislé osobnosti (OĽaNO). Toto protestní a nesystémové uskupení ovšem nemělo žádné struktury ani členskou základnu.

V roce 2011 nechal společně s Richardem Sulíkem padnout v klíčovém hlasování vládu, a zasloužil se tak o návrat Roberta Fica na scénu. Dnes, když je Matovič sám premiérem, ministři hospodářství Sulíkovi ve sporu o vhodný postup během koronavirové krize vyčítá, že se chová

jako v časech vlády Ivety Radičové. Zřejmě jaksí zapomněl, že on se tehdy choval stejně. Nejenže průběžně rozbíjel vládní koalici, ale nakonec ji i potopil.

Útoky na možné partnery

Ještě několik měsíců před letošními únorovými volbami to s preferencemi OĽaNO nevypadalo dobře. Jenže Igor Matovič se opět ukázal jako schopný marketér. Svou kampaň postavil na protikorupční rétorice, vzbuzování emocí a vymezování se vůči Robertu Ficovi. Paralelně přitom útočil na lídry demokratických stran, tedy na své potenciální spojence. Bylo to vůči nim značně nefér, někdy až podlé. Cíl to ale splnilo. Matovič jejich pozici oslabil, zatímco svou posílil. Ostatní politiky přitom házel do jednoho pytle s tím, že se všichni nějak ušpinili a že nikdo z nich nesplnil své sliby.

Až do poslední chvíle v podstatě nenabízel žádná řešení, jen vyvolával rozruch, což tlačilo strany mluvící o programu do pozadí. Na svou volební listinu zařadil skupinu ultrakonzervativních kandidátů, kteří přitáhli část fundamentalistických voličů a zároveň oslabili volební potenciál křesťanských demokratů z KDH, které se nakonec do parlamentu nedostalo.

Matovič navíc kritizoval před volbami demonstrace demokratických politiků proti fašistům vedeným Marianem Kotlebou. Prohlásil je za cestu do pekel a tvrdil, že strany protestující v Německu před devadesáti lety proti Adolfu Hitlerovi nacistickému vůdci pomohly. Na to, že říká nesmysly, poukázal například historik a přední expert na fašismus Jakub Drábik. Zajímavé je, že mítinky kotlebovců hájil šéf OĽaNO jejich právem na prezentaci vlastních názorů.

Zlomový moment v Matovičově kampani nastal ve chvíli, kdy na veřejnost unikla nahrávka rozhovoru někdejšího generálního prokurátora Dobroslava Trnky a exministra

Obyčejný člověk, zdatný marketér a premiér Igor Matovič.

Foto: Obycajnιλudia.sk

financí Jána Počiatka ze strany Směr, jak si domlouvali strategii na zametení jedné z kauz pod koberec. Není přitom bez zajímavosti, že skrytou kameru v Trnkově kanceláři pomohl nainstalovat již zmíněný Marian Kočner, jenž dnes čelí obžalobě kvůli objednavce vraždy novináře Jána Kuciaka. Matovič v reakci na zveřejněný záznam vycestoval do Cannes, kde na bránu Počiatkovy luxusní vily nalepil nápis Majetek Slovenské republiky. Z celé akce pořídil video, které mělo obrovský úspěch na Facebooku. Ačkoliv šlo o čistě marketingový tah, od té doby preference OĽaNO rostly. Nakonec se i kvůli množství skandálů spojených s dlouholetým vládnutím Ficova Směru stalo s pětadvaceti procenty získaných hlasů nečekaným vítězem voleb.

Porušené sliby

Matovič se ocitl v pozici, kterou ani on sám nečekal a již bohužel lidsky ani politicky nezvládá. Už krátce po volbách novinářům oznamoval, koho si dokáže představit na různých vládních postech. Činil tak bez toho, že by to s dotýcnými osobami či svými budoucími koaličními partnery konzultoval. Ale když si dva z nich – šéf strany Jsme rodina Boris Kollár a předseda SaS Richard Sulík – vyměňovali názory přes média, Igor Matovič je na Facebooku umravňoval slovy „mlčeti je zlato“, aby jim pak následně poslal přes média pár vzkazů.

Matovič nakonec sestavil čtyřčlennou vládní koalici, v níž kromě OĽaNO a výše zmíněných partají Borise Kollára a Richarda Sulíka zasednou ministři za stranu Za lidi, kterou založil exprezident Andrej Kiska, jenž se ale po volbách z politiky stáhl. S ohledem na Matovičovu protikorupční rétoriku je pozoruhodná především jeho nynější kooperace s uskupením Jsme rodina, jehož předseda Kollár dělal v devadesátých letech byznys s mafiány, pohyboval se v jejich prostředí a fotografoval se s nimi. Když se tato skutečnost začala nyní znovu připomínat, Igor Matovič to označil za útoky médií. Přitom ještě v dubnu 2019 prohlašoval: „Nikdy v minulosti jsem nevyhledával společnost lidí jako Boris Kollár. Stejně tak nechápu jeho touhu být v bandě s lidmi jako Marine Le Penová, Geert Wilders a podobná nebezpečná individua.“ Matovič tehdy reagoval na setkání představitelů evropských ultranacionalistických a krajně pravicových stran, které Kollár pozval do Bratislavy.

Dnes mluví Matovič jinak. Když se prý Boris Kollár rozhodne jet „ne jako předseda parlamentu, ale jako předseda své strany na nějaký sněm Marine Le Penové do Francie, je v tom úplně svobodný“. Novopečený premiér dokonce tvrdí, že tyto dvě současné Kollárovy role lze v podobném případě oddělit. To se ale velmi mýlí. Kdo zastává post předsedy parlamentu, reprezentuje primárně Slovenskou republiku, a nikoliv svou stranu. Usnadňovat Kollárovi jeho paktování se s radikály i v takto vysoké státní funkci je krajně nezodpovědné a znamená to dvě věci: za první možnou dvojkolejnost slovenské zahraniční i unijní politiky a za druhé Matovičovo nepochopení role druhého nejvyššího ústavního činitele.

Nová koalice už stačila porušit nejen své předvolební sliby, ale i samotný vládní program. V něm se zavázala nevolit do Soudní rady zástupce soudců. Hned při prvním

hlasování Matovičovi a Kollárovi poslanci ve spojení s Kotlebovými fašisty vybrali do rady nominantku strany Jme rodina soudkyni Nejvyššího soudu Alenu Svetlovskou.

Před volbami Matovič prohlašoval, že je třeba skoncovat s politikou „našich lidí“, kterou provozoval Směr. Dnes jako premiér mluví o změně podmínek volby generálního prokurátora, přičemž naznačil, že by v této funkci rád viděl exministra spravedlnosti i vnitra Daniela Lipšice. Ten v roce 2016 jako předseda malé strany NOVA figuroval na volební kandidátce OĽaNO. Na Slovensku je přitom několik skvělých prokurátorů vhodných na danou pozici. Mimochodem, ještě v roce 2010 Igor Matovič ve svém volebním programu hlásal, že „je hanbou Slovenska, že politici opakovaně jmenují na vedoucí vysoce odborné posty ve veřejné správě lidi, kteří daný odbor nestudovali a ani v něm nikdy nepracovali“. Dnes má ve své vládě hned několik takových jedinců.

Nezvládnuté řešení koronakrize

Slovensko se během světové pandemie koronaviru stalo vzhledem k relativně nízkému počtu infikovaných i zemřelých pro zahraničí vzorem. To je bezpochyby chvályhodné. Jde o výsledek vládních přísných opatření (začala s nimi už končící vláda Petera Pellegriniho) i disciplíny obyvatel. Krize však zároveň ukázala, že premiér Matovič takové situace nedokáže řešit koncepčně ani komplexně.

Vládní kroky jsou od začátku chaotické a ignorují ekonomické i sociální dopady. Nikdo z kompetentních představitelů není ochoten jasně vysvětlit, na základě jakého rozhodnutí jsou občané umisťováni do povinné státní karantény. Slíbená finanční pomoc podnikatelům a zaměstnavatelům má příliš velké zpoždění, takže mnohým už nebude nic platná. Neustálé a na veřejnosti vedené spory mezi premiérem Matovičem a ministrem hospodářství Sulíkem též nepřispívají k uklidnění situace a k větší důvěře vládě. Ta nemá scénáře dalšího vývoje a Matovič svým neoblomným odmítáním rychlejšího uvolňování restriktivních opatření způsobuje ještě hlubší propad ekonomiky (a zřejmě i výraznější nárůst nezaměstnanosti), než jaký původně předpovídali experti.

V těžkých časech se navíc Igor Matovič chová jako závislý na Facebooku, kde namísto věcného informování vystupuje jako puberták. Fotí si ponožky a vyzuté boty pod stolem, neustále sdílí selfička, arogantně útočí na své oponenty a píše statusy způsobem, který je nedůstojný jeho funkce.

Přitom všem se už hlásí o slovo Matovičem podporovaní křesťanští fundamentalisté a ultrakonzervativci, o nichž zřejmě budeme stále častěji slyšet, že hlasují společně s fašisty. Tak či onak, prozatím se Matovič nachází na svém politickém vrcholu. Avšak obavy těch, kteří mají alespoň základní nároky na slušnost a politickou kulturu a kteří si váží liberální demokracie, se začínají naplňovat příliš brzy. Potěšení z toho, že skončila hegemonie strany Směr, ještě neznamená, že z nároků na psaná i nepsaná demokratická pravidla je možné slevit jen proto, že už nevládne Robert Fico.

Marián Balázs

Autor byl v letech 2010 až 2012 hlavním poradcem tehdejší slovenské premiérky Ivety Radičové.

Na co Robert Fico potřeboval měsíce a roky, zvládl Igor Matovič za pár dní

Protikorupční linie je jedna z mála věcí, v kterých se dá novému premiérovi Igoru Matovičovi věřit. Otázka je ale jiná. Jak zareaguje, když se ukáže, že je v jeho vládě korupce? A ta může přijít z pozic, které obsadil jeho koaliční partner, říká slovenský sociolog Michal Vašečka.

■ Jak moc přelomové byly únorové slovenské parlamentní volby? Lze je srovnat s hlasováním z roku 1998, kdy padl Vladimír Mečiar?

Přelomové se staly tím, že skončila éra Roberta Fica, kterou můžeme charakterizovat jako éru oligarchického, až takového plutokratického kapitalismu. Zároveň to byla éra, ve které právní stát fungoval čím dál tím hůř. Slovenské soudnictví se dostalo do stadia, že mu nejenže lidé oprávněně nedůvěřovali, ale začalo se zpronevěřovat svým základním cílům. Země se jednoduše řečeno ocitla morálně úplně na dně. V tomto smyslu se po volbách změnila. Posunula se z takového v něčem až postkomunistického modu do stavu, který zde ještě nebyl.

■ Jak byste novou vládní garnituru popsal?

Přišlo více nových stran. A nejde jen o ty čtyři, které vytvořily vládu, protože minimálně dvě z nich jsou ve skutečnosti samy koalicemi. Je to tedy jedna velká nesourodá koalice, kde pouze menší část lidí je připravena vládnout. A to se týká především vítězného hnutí Igora Matoviče Obyčejní lidé a nezávislé osobnosti (OLaNO). Bezprostředně po vytvoření vlády v čase pandemie koronaviru se začalo velmi rychle ukazovat, že dělá mnoho chyb. Zároveň se ukázalo, že styl politiky, který přinesl především nový premiér Matovič, bude konfrontační, značně narcistní a orientovaný na show. Je to zároveň způsob politiky plný ješitnosti, který jakoukoli kritiku vnímá jako útok. Sám systematicky útočí na nevládní organizace a média, což si nemalá část slovenské populace od dlouho očekávané změny neslibovala. Zatímco lidé jako Robert Fico (Směr) se ke kritice médií a nevládního sektoru dopracovali za měsíce a roky, Igor Matovič to zvládl

v průběhu dvou tří dnů. Děje se tak pod pokrývkou koronavirové krize, ale obávám se, že k podobným jevům bude docházet i nadále.

■ Jaké další změny na slovenské politické scéně pozorujete?

Letošní volby zřejmě předznamenalily vážné vychýlení z trendu, kdy Slovensko po celá desetiletí budova-

Michal Vašečka (*1972) je slovenský sociolog a vysokoškolský pedagog. V současnosti je programovým ředitelem Bratislava Policy Institute. Přednáší na Panevropské vysoké škole v Bratislavě nebo na Bratislava International School of Liberal Arts. V minulosti působil například na Fakultě sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně.

lo sekulární stát. Teď se k moci dostala silně konzervativní většina, která začíná některé jeho výdobytky čím dál tím intenzivněji zpochybňovat. Jde o témata, jako jsou interrupce, ale velmi dobře je to vidět na snaze již neotvírat obchody, které byly zavřeny o nedělích s příslibem, že se po koro-

nakrizi znovu otevrou. Nyní se však rozběhla diskuse, z níž vyplývá vysoká pravděpodobnost, že vláda nedělní prodej zakáže natrvalo. A to ne z praktických, ale výsostně z náboženských důvodů. Takovýmto pomalým, salámovým způsobem se Slovensko začíná měnit.

■ Když porovnáme Ficovu éru s tou Mečiarovou, byla horší?

To je náročný dotaz, nerad bych jednoho z nich zvýhodňoval. Vladimír Mečiar byl přímo zodpovědný za naprosto bezprecedentní rabování národního majetku. Privatizace mečiarovského typu byla skutečně velmi rozdílná oproti těm sofistikovanějším formám například v České republice, ale i z doby Roberta Fica. Mečiar využíval nacionalismus. Rozdělil společnost na dvě části způsobem, jaký se od té doby nikomu nepodařil. Polarizace devadesátých let zemi doslova přivedla na hranu studené občanské války, když rozdělení šlo napříč rodinami. Fico přišel do vlády v jiné době a používal způsoby, které nebyly tak očividně vulgární. O to více se ale snažil, aby ovládl klíčové pozice ve státě. Nedělal to tak viditelným způsobem, jak to činil Mečiar a jakým to mimochodem dnes v některých případech dělají ve Varšavě a Budapešti. Robert Fico na to šel způsobem spíše korupčním, klientelistickým. Ovládnutí některých institucí takzvanými našimi lidmi mu umožňovalo to, že nemusel provádět výrazné legislativní změny. Proto například nedošlo k významné změně pravidel hry u Ústavního soudu. Vznikl zvláštní stát, který někteří z nás začali nazývat mafianským. Nejen kvůli tomu, že v něm mafie měla silné slovo, ale protože politická i ekonomická moc začala být centralizována do rukou velmi malé skupiny lidí. Postupně jsme se dostávali do stadia, kdy už přestávala mezi důležitými oligarchy probíhat soutěž. Na Slovensku jsme se za Ficovy vlády postupně dopracovávali k tomu, co je tak typické pro dnešní Maďarsko. Že struktura moci je úplně jednoznačně definovaná a na jejím

vrcholu stojí Viktor Orbán. Slovensko mělo k tomu našlápnuto, ale minimálně toto se podařilo zvrátit.

■ **Jak oligarchové napojení na předchozí garnituru zareagovali na změnu u moci?**

Zatím není vidět, že by se nějak radikálně přeskupovaly síly. Někteří menší hráči, které bych asi nenazýval oligarchy, skončili ve vazbě. Týká se to například těch, kteří nebyli navázáni na Ficův Směr, ale spíše na Slovenskou národní stranu. Ti ostatní dnes hledají model, v němž by mohli nadále rozvíjet své aktivity. Na základě mnohých signálů jsem přesvědčen, že jedno z možných východisek našli u strany Jsme rodina vedené Borise Kollárem, která je v tomto smyslu kompatibilní se světem velkého byznysu. Rybář vždy pozná druhého rybáře. Mimochodem, Kollárova strana je dobrým spojencem takových lidí, jako jsou Heinz-Christian Strache, Marine Le Penová a podobní spíše radikální pravcoví politici.

■ **Není u protikorupčního bojovníka Igora Matoviče zajímavé, že si tak porozuměl s Borisem Kollárem, o němž se traduje, že podnikal s mafiány?**

Rozumějí si už velmi dlouho. Jsou prototypem populistických politiků, kteří nemají precizně promyšlené strategie. Za Igorem Matovičem nestojí celý tým jako například za Andrejem Babišem, který přesně promýšlí jeho kroky. Matovič často udělá chybu, neboť prostě poví něco, co ho napadlo před pěti sekundami. A pak už na tom trvá. Matovič i Kollár jsou poměrně intuitivní a autentičtí. Nemyslím to jako invektivu, ale oba mají krysí instinkt. Vědí, kterým směrem se vydat, aby přežili. A umějí si velmi dobře vyhodnotit, kdo je kdo. Myslím si, že se afinita mezi nimi zakládá na psychologické podobnosti, možná až sociálně-psychologické podobnosti. Matovič je podle mého názoru nedovzdělaný a, jak už jsem řekl, strašně ješitný. Vlastně nebyl ochoten ani schopen zachytit, co všechno s sebou přináší vládnutí se stranou Jsme rodina.

■ **Můžeme mu tedy důvěřovat, že chce opravdu bojovat proti korupci?**

Protikorupční linie je jedna z mála věcí, v kterých se dá Igoru Matovičovi věřit. V jiných oblastech tomu tak většinou není. Uvedu příklad. Pasuje se teď do pozice člověka, který chce řešit problémy marginalizovaných romských komunit. To je u něj značně umělá agenda, je v ní velmi nepřesvědčivý. I kdybychom to vzali vážně, stále vidíme na pozadí silný paternalistický a ne zcela přijatelný tón, který vlastně hovoří, že kdo nepracuje, ať nejí. Že je třeba Romům změnit podmínky, aby chodili čistější. To jsou v něčem úplně strašidelné odkazy, i když někteří lidé jim tleskají. Matovič využívá a zneužívá mnohé stereotypy, které o Romech existují. Přesto ho už Robert Fico stačil nazvat „cikánským premiérem“. Vráťme-li se ale k Matovičově protikorupční linii, otázka je jiná. Jak premiér zareaguje, když se ukáže, že je v jeho vládě korupce? A ta může přijít právě z pozic, které obsadili lidé Borise Kollára.

■ **Jak je to s Matovičovou deklarovanou západní orientací v zahraniční politice? O politických partnerech Borise Kollára jste již mluvil. Připomenu, že se Kollár nedávno též fotil se členy motokářského klubu Noční vlci, kteří podporují Vladimira Putina.**

Boris Kollár je pragmatik. Dokud bude konsenzus, že Slovensko má být v EU a NATO, nebude dělat nic proti, ale zároveň se bude přizívat na různých pochybnostech. Takže určitě můžeme čekat, že k nějakému zpochybnění NATO může dojít, ale to jen proto, že podpora pro členství v této organizaci je nepoměrně nižší než v případě Evropské unie. V tomto směru se Slovensko přece jen liší od České republiky. U Igora Matoviče je to jinak. Opakovaně ukázal, že mezinárodní politika ho nejenom nezajímá, ale ani jí nerozumí. Nevyjadřuje se k ní, neumí pořádně anglicky. Naprosto pragmaticky bude držet současnou linii, dokud to pro něj bude výhodné. Když se to změní, Matovič může též změnit svůj pohled. Ale zatím bych nezpochybňoval, že bude prozápadně orientovaný.

■ **Jak do toho zapadá další člen koalice šéf strany Svoboda a solidarita (SaS) a nový ministr hos-**

podárství Richard Sulík? Na konci roku 2011 přece položil vládu Ivety Radičové kvůli Evropské unii, přesněji kvůli navýšení takzvaného eurovalu 2 na pomoc zadluženým státům.

To je zajímavý příběh, protože Richard Sulík nejenže položil vládu Ivety Radičové, ale během svého působení v Evropském parlamentu se opakovaně vyjadřoval o Evropské unii velmi nevybíravě. Navíc vyrostl v Německu, takže se svou poměrně dobrou němčinou chodil velmi často a rád do diskusí v německých televizích. Upřímně šokoval řadu jejich diváků svými názory, které se blížily pohledům Alternativy pro Německo (AfD). Ale řekl bych, že se Sulík za poslední roky hodně o Evropské unii naučil. Pochopil širší souvislosti. A mimochodem z toho hlasování o vládě Ivety Radičové se naučil mimořádně hodně. To, že v jeho důsledku byl Ficův Směr následně u moci osm let, je podle mě pro Sulíka trauma. On bude stále obhajovat své tvrzení, že euroval 2 byl pro Slovensko něčím nebezpečným. Jenže po pár letech zmizel, aniž by se z něj něco platilo, takže to bylo značně umělé téma.

■ **Patří Svoboda a solidarita k vámi zmiňované konzervativní většině?**

Jako jediná dnes začíná ve slovenském parlamentu zastupovat liberální hodnoty. A to navzdory tomu, že je to spíše byznysová strana, která hodnotové záležitosti v minulosti příliš neřešila. Jsem ale přesvědčen, že se k nim bude naprosto přirozeně postupně posouvat, protože se bude snažit sebrat voliče liberálním subjektům Progresivní Slovensko a Spolu, jejichž předvolební koalice se nedostala do parlamentu. U Sulíkovy strany začne zřejmě dominovat aktivní obhajoba ještě hlubšího členství v Evropské unii, ještě většího zapojení se do rozhodovacích pravomocí například v eurozóně. Je totiž faktem, že se mnoho věcí v EU ne úplně legitimně rozhoduje právě na úrovni eurozóny, a ne v Evropské radě. Čili obrazně řečeno Česká republika, Polsko nebo Maďarsko sedí v předsíni a nejsou přizvány do hlavního sálu, kde se diskutuje o důležitých věcech, kdežto Slovensko tam je. Toto všechno podle mě Richard Sulík jako byznysmen pochopil.

■ **Za viníka toho, že liberální tábor má malé parlamentní zastoupení, bývá označován exprezident Andrej Kiska, jehož strana Za lidi se sice stala součástí Matovičovy vlády, ale sám Kiska se z politiky zřejmě definitivně stahuje.**

Je vlastně srozumitelné, že odchází. Zakládal stranu, která měla být premiérská. Hodlala kolem sebe sjednotit menší subjekty, jako byly v čase jejího vzniku SaS nebo OĽaNO. Kiska chtěl hrát první housle. Dynamika a antikorupční rétorika Matovičova hnutí však způsobila, že se politická scéna úplně resetovala. Asi je třeba poměrně jasně říct, že neúspěch liberálnějších sil na Slovensku, které častokrát intelektuálně i svou činností dominovaly diskursu proti Ficovi, do značné míry zavinila Kiskova neochota je sjednotit. Na podzim 2019, kdy došlo k poslednímu zoufalému pokusu o vytvoření takzvané trojkoalice, to znamená Spolu, Progresívni Slovensko a Za lidi, bylo úplně zřejmé, že by taková síla mohla mít okamžitě dvacet procent. Její podpora by samozřejmě časem třeba klesla, ale na konci by se k ní lidé mohli přiklonit jako k budoucímu vítězi, jak už to tak v závěru kampaní bývá. To přesně se mimochodem stalo Igoru Matovičovi, který získal nepoměrně více, než se čekalo ještě dva týdny před volbami. Tento moment Andrej Kiska podcenil. Zřejmě za tím bylo i přehnané sebevědomí, že to dá sám. Ale i kdyby to teoreticky zvládl, tak by nevyhnutelně musel na politické scéně tunelovat ostatní, až by na konci neměl s kým vládnout. To se zdánlivě přihodilo i Igoru Matovičovi, že na první pohled musel jít do koalice se Jsme rodina. Ale Matovič s ideologickým zaměřením Kollárovy strany vůbec nemá problém. Vše se dá navíc překrýt konzervativní agendou, byť ta pro Matoviče na první pohled nikdy nebyla nejdůležitější.

■ **Lze říci, že je skutečným konzervativcem?**

Matovič to nikdy navenek nekomunikoval, ale zároveň vždy reprezentoval ve slovenské společnosti hluboko zakořeněné stereotypy. O manželce hovoří jako o své ženě. Různé konzervativní zásady vydává za hodnoty, které jsou všeobecně platné. Antikorupční rétorika zakrývá mnohé z toho,

co zůstává nevyslovené v pozadí, ale co dobře reprezentují lidé, které Matovič pravidelně do parlamentu přivádí. Poslanci za OĽaNO jsou velmi zvláštní směsicí různě vzdělaných, z odlišného prostředí pocházejících lidí. Zároveň je ale většina z nich konzervativně a katolicky orientována. Velká část římských katolíků, kteří se tam vyskytují, reprezentuje spíše radikálnější křídlo slovenské církve. To by mimochodem platilo, i kdyby byli členy KDH, tedy klasické křesťansko-demokratické strany.

■ **Za šedou eminencí strany Jsme rodina bývá označován Milan Krajniak, který se teď stal ministrem práce a sociálních věcí. Není ve skutečně hlavní osobností Kollárem vedeného uskupení?**

Milan Krajniak je pozoruhodná postava slovenské politiky, která vlastně navenek není moc známá. Boris Kollár jako celebrita reprezentuje stranu na veřejnosti, zatímco Krajniak se drží zpátky. Pozorovatelé politické scény ale vědí, že skutečným stranickým ideologem je on. Do značné míry se inspiroje autoritářským řízením země typickým pro současnou Varšavu nebo Budapešť. Postupně dává dohromady konzervativní síly z různých politických subjektů. Myslím, že na to jde ze svého pohledu dobře. Nemá totiž snahu vytvořit celistvou mohutnou stranu, neboť ví, že by na Slovensku neuspěla. Já bych dokonce řekl, že jedním z největších vítězů únorových voleb je právě Milan Krajniak, jehož vize posunu země konzervativním a klerikálním směrem se začíná naplňovat.

■ **Pokud ve slovenské politice převládlo kyvadlo ve prospěch konzervativních sil, jak do toho zapadá liberálka Zuzana Čaputová? Její vítězství v loňských prezidentských volbách pak vypadá jako zázrak.**

Ano, ale Zuzana Čaputová vyhrála proto, že byla správnou osobou ve správnou chvíli na správném místě. Protikandidát ze strany Směr eurokomisař Maroš Šefčovič byl navíc naprosto nepřesvědčivý. Jeho kampaň šla úplně mimo mísu, když si jako v podstatě sekulární člověk z Bratisla-

vy začal hrát na slovenského tradicionalistu a konzervativce. Hlásil se ke křesťanství, ale nedokázal v médiích vyjmenovat víc než tři body z desatera. Zuzana Čaputová přinesla na politickou scénu klid. Neprojevuje se u ní taková až psychopatická snaha o dominanci, ten testosteron, který tam přinášejí hlavně muži. Roli při jejím zvolení hrála ještě jedna věc. Slovinci mají opakovaně problém s tím, že jejich země bývá přehlížena. Při pohledu zvenku je to stát jakoby do počtu. Není to stát s takovou silou navenek, jakou mají například i Česká republika nebo Maďarsko. Slovinci najednou viděli, že je může zastupovat někdo reprezentativní. A skutečně, mnozí ji stereotypně volili proto, že je to pěkná žena. O Slovensku to vypovídá něco hodně problematického. V takových těch primitivních debatách zaznívá, že krásné ženy jsou naším vývozním artiklem. Čili to všechno vedlo k tomu, že pro ni hlasovali lidé, kteří jsou jinak ideologicky a mentálně někde úplně jinde. Zuzana Čaputová vyhrála dokonce i ve velmi tradicionalistických okresech severního Slovenska.

■ **Daří se prezidentce Čaputové ovlivňovat politickou scénu, nebo spíše jen reprezentuje?**

Naplnila očekávání, která do ní Slovinci vložili. Je velmi populární, je tvář Slovenska, které tak trošku klame tělem. Lidé u ní oceňují ztlumení hlasu. Byť je to liberálně orientovaná žena, jedná stylem, který je blízký třeba i římským katolíkům. Promlouvá tiše, velmi klidně, vyváženě, někdy skoro jako kněz. Nevykrucuje se, nesnaží se hledat diplomatické odpovědi. To, co si myslí, však poví velmi kultivovaně. A to je to, co lidé tajně chtějí. Budou sice volit Igora Matoviče, který kudy chodí, tudy někoho uráží, ale potom by to měl někdo vyvážit. A Zuzana Čaputová to dělá. Co se týče vlivu na politickou scénu, stává se hráčkou v některých tématech. Na rozdíl od českého prezidenta Miloše Zemana, který podle mého názoru občas překračuje své pravomoci, si Zuzana Čaputová toto hlídá. Nedávno byl zvolen nový předseda Nejvyššího soudu i díky hlasům těch, kteří byli do Soudní rady vybráni jako kandidáti prezidentského paláce. To je pěkný

příklad toho, kdy prezidentka v souladu se svými pravomocemi poměrně pozitivně ovlivnila volbu na Nejvyšším soudu, aby se neutěšený stav, který tam panuje, nějakým způsobem standardizoval. V případě Čaputové jde o velmi tichou politiku, kterou si mnozí možná ani neuvedomí.

■ **V posledních dvou letech otrásla Slovenskem zjištění, jak si Marian Kočner, jenž čelí obžalobě z objednávky vraždy novináře Jána Kuciaka, udržoval vliv na politiku a justici. Lze po tom všem označit Slovensko za právní stát?**

To je bohužel dobrá otázka. Současné období bych definoval jako snahu o návrat k právnímu státu. Ta se teď každým dnem až překvapivě materializuje. Někteří členové Soudní rady sami abdikují jen na základě telefonátu nové ministryně spravedlnosti. Odejdou a dokonce přestanou být soudci. Zdůvodní to svým vyšším věkem. Většinou jsou to ti, kteří celé roky byli symbolem zkorumpovaného a nepotistického slovenského soudnictví. Blízký člověk Roberta Fica je požádán, aby odešel z Ústavního soudu. Přinesou se různé důkazy, že byl v kontaktu s Kočnerem, a on skutečně odejde. Na mnohých pozicích se země čistí, a možná právě proto to vypadá tak dramaticky, neboť se z té bažiny vyplavuje další a další bahno. Slovensko se nyní velmi upřímně snaží přiblížit se k tomu, co je běžné například v Česku, tedy ke standardnímu rozhodování soudů, poměrně nezávislému Ústavnímu soudu. Na

Slovensku se přitom vede debata, že budeme muset občas měnit i zákony. Zaznívá, že někdy bude třeba udělat i nějakou nestandardní věc. Symbolem toho se stala diskuse, zda by se generálním prokurátorem měl stát Daniel Lipšic. Bezpochyby by lidé jako on byli vhodní na čištění toho Augiášova chléva. Zároveň měl ale velmi blízko k Igoru Matovičovi, seděli spolu v parlamentu za jednu stranu. To není zrovna standardní model, aby se člověk takto blízký politice stával generálním prokurátorem. Jde o velmi citlivé zvažování pro a proti, co je vlastně větší hodnota. Zda návrat k právnímu stavu za jakoukoliv cenu, anebo udržování jistých tradic ústavnosti a nepsaných pravidel i v takto těžké době. Uvidíme, jak to skončí. Myslím si, že spíše převládne jistý formalismus, který však z dlouhodobého hlediska nemusí být úplně zlý. Nenaruší se tak určité zvyklosti, jejichž změna by v budoucnu mohla sloužit jako záminka pro nějaké temné síly.

■ **Je Matovič zastáncem právního státu?**

Nepochyboval bych o jeho snaze budovat právní stát, ale je otázka, zda není jeho popřením, když přestává být sekulárním. Když přibývají případy, že náboženství má čím dál tím větší úlohu v životě státu. Jak jsem již říkal, pro Igora Matoviče jsou některá z konzervativních témat důležitější, než dává najevo. V tomto ohledu je například z pohledu sekulárních lidí dobře, že ministerstvo školství připadlo liberální Svobodě a solidaritě. Lze tak očekávat, že nedojde v tomto

volebním období ve vzdělávání k nějakým zásadním změnám, nebude se například posilovat výuka náboženství na úkor etiky. Čili ten balanc, který se vytvořil v minulých letech, kde ani jedna strana toho konfesního sporu nemohla dominovat, by se měl udržet.

■ **Lze říci, že by se samotná slovenská společnost posouvala konzervativním směrem?**

O tom se velmi těžko mluví ve zjednodušené podobě, protože konzervativní a liberální hodnoty jsou velmi problematické termíny. Ale když to tedy zjednoduším, tak na základě hodnotových orientací by se asi polovina slovenské populace mohla hodnotit jako liberálně orientovaná a druhá polovina jako konzervativně orientovaná. Je pravda, že k čím dál větší akceptaci různých konzervativních hodnot dochází. Když se vrátíme k zavřeným obchodům v neděli, o tom se na Slovensku mluví třicet roků a vždy to byla velmi živá, emocionální diskuse. No a teď vlastně poprvé přestává být takto vyhrčená. Obhájcí nedělního prodeje vystupují defetisticky, neboť tuší, že prohráli. Slovenská společnost se s tím v podstatě vyrovnala. Češi posunuli Slovensko v dobře míněné snaze na Západ a ono se nyní zřejmě vrací ke své přirozenosti. Jak konstatují mnozí filosofové, jedinou sekulární západní zemí, která se po roce 1945 ocitla na druhé straně železné opony, bylo Česko. Známy esej Milana Kundery *Únos Západu aneb tragédie střední Evropy* ve své době velmi silně oslovil intelektuály v Polsku, Maďarsku nebo v Litvě, ale v jistém smyslu to byl výkřik reprezentanta národa, který kdysi patřil svým územím do Svaté říše římské národa německého a vlastně jako jediný z pozdějšího komunistického bloku byl západní.

■ **Je otázka, jak to vlastně nyní s Českem je. Zůstává sice právním státem, na druhou stranu se stačí podívat, koho si zvolilo prezidentem nebo na autoritářskou většinu v Poslanecké sněmovně. Instituce se povedlo nastavit dobře, justice zatím funguje, ale vkrádá se na mysl pochybnost, jestli země v tom západním modu nefunguje už jen ze setrvačnosti.**

Zuzana Čaputová vnáší na politickou scénu plnou testosteronu klid.

Foto: Wikimedia Commons/Slavomír Frešo

Také si myslím, že Česká republika v něčem jede na setrvačnicku. Dokonce si troufnu provokativně říct, že česká společnost už byla před nějakými patnácti dvaceti roky paradoxně dále, než je dnes. Byla otevřenější, západnější a modernější. Ale zároveň platí druhá teze, že si Česko opravdu udrželo právní stát v nepoměrně silnější podobě než ostatní země visegrádské čtyřky. Ale v tomto smyslu přece jde, když připustíme tezi o setrvačnicku, o sílu myšlenek, na kterých bylo založeno Československo a koneckonců i Česká republika. Česká společnost se stále vracela k Tomáši Masarykovi, k ideám humanismu, které v sobě obsahovaly i křesťanské myšlenky. Masaryk řekl poměrně přesně, že státy se udržují idejemi, na kterých vznikly. A ten československý byl založen na nadčasových silných odkazech. Na čem vznikla Slovenská republika? Na nereflexivním nacionalismu a na snaze jedné části budoucích ekono-

mických elit rozkrást tento stát. Odtud pramení až zoufalá snaha jedné části slovenských elit jakoby ten stát založit symbolicky nanovo. Ukázat, že způsob, jak jej založil Vladimír Mečiar, byl vlastně omyl. Pro řadu lidí měly být takovým momentem znovuzaložení státu na úplně jiných tradicích právě letošní volby. Pro konzervativně orientované jedince se tak možná skutečně stalo. Tradiční konzervativní Slovensko poprvé za třicet let od listopadu 1989 dostalo prostor se realizovat.

■ Existuje ještě na Slovensku třeba mezi liberální elitou nějaký stesk po Československu?

Myslím si, že to už je pryč. Liberální intelektuální elita bude asi vždy pozitivně hodnotit spojení s Čechy, ale je třeba říct, že i tady již nějaké reminiscence na Československo zmizely. Slovensko dostalo jedinečnou příležitost stát se partnerem pro všechny ostatní v rámci Evropské unie. Má

šanci se emancipovat nejen od Čechů, ale i od tak velkých národů, jako jsou Němci. Teď je otázka, jestli se mu to daří. Nebyl bych přehnaně negativistický, ale je faktem, že se Slovensku s výjimkou nepočtených elit nikdy nepovedlo zapojit do diskusí, které probíhají po celé Evropě. Zůstalo mentálně zavřené ve svých hranicích. Takže si nejsem úplně jistý, že Slovensko využilo možností, které mu přinesla samostatnost. Kdežto z historického hlediska je úplně zřejmé, že své spojení s Čechy využilo. Je pravda, že k tomu, aby se slovenská liberální elita takzvaně dostala do světa, už Čechy nepotřebuje. Nejlepší slovenští studenti dnes nejdou na Karlovu nebo na Masarykovu univerzitu, jdou rovnou na London School of Economics. Už nepotřebují ten mezistupeň jako v minulosti, kdy jim intelektuálně vyspělejší prostředí v Praze nebo Brně pomáhalo.

Tomáš Fošum

Polky proti totalitě

Svařovaly, řídily tramvaje, učily na univerzitách, pracovaly v hutích, nemocnicích či redakcích novin. Jakkoliv se jejich povolání lišila, všechny je spojoval boj proti komunistům. V srpnu uplyne čtyřicet let od vzniku nezávislých odborových svazů Solidarity, nejvýznamnějšího polského opozičního hnutí, jež vzešlo ze stávek v gdaňských loděnicích. Ve spojitosti s touto organizací většinu z nás vytanou na mysli především mužská jména. Ale nebýt něžného pohlaví, bourání nedemokratického režimu by zřejmě bylo mnohem složitější.

Jak uvádí profesorka Chicagské univerzity Małgorzata Fidelis ve své knize *Kobiety, komunizm i industrializacja w powojennej Polsce (Ženy, komunismus a industrializace v poválečném Polsku, 2015)*, v raných letech Polské lidové republiky (PLR) se žena profesně značně přiblížila svému mužskému protějšku. Stalinistický model „maskulinní traktoristky“ jim otevřel cestu k do té doby ryze mužským povoláním, kupříkladu hornictví.

Následné uvolnění poměrů od roku 1956 se rovněž určitou měrou na emancipaci promítlo, mimo jiné díky postupné emigraci do měst. Avšak v pracovní oblasti vedla tato liberalizace k opětovnému rozdělení zaměstnání na „ženskou“ a „mužskou“. Komunismus tak ženu sice dočasně přiblížil k muži, alespoň tedy v možnosti profesní realizace. Zároveň však soustavně porušoval lidská práva, což se dotklo všech bez ohledu na pohlaví. Právě tento důvod přiměl mnoho žen a dívek, aby rezignovaly na zdánlivě bezproblémový život a aktivně se zapojily do boje proti příkořím.

Ta, kterou to začalo

Vyhazov Anny Walentynowicz pouhých pět měsíců před dosažením důchodového věku se stal bezprostřední příčinou toho, že se v srpnu 1980 výrazně začaly měnit polské i světové dějiny. Tato jeřábice byla režimu trnem v oku již delší dobu. Ze vzorné pracovnice plnící normu na 270 procent se postupně změnila v jednu z nejhlasitějších odpůrků státního

zřízení. Byla to její polévka, která za prosincových protestů v roce 1970 hřála stávkující v žaludku. Přestože o této zřejmě nejvýraznější představitelce Solidarity vznikaly knihy a dokumenty, její přesné biografické údaje zůstávají nadále předmětem diskusí. Těm v současnosti udává tón zejména zdařilá publikace *Walentynowicz. Anna szuka raju (Walentynowicz. Anna hledá ráj, 2020)*, v níž se mimo jiné přetrásá rodinné zázemí a ukrajinský původ hrdinky, dále pak působení jejího otce v řadách Rudé armády, bratra v Ukrajinské povstalecké armádě (UPA) či nejasnosti kolem počtu sourozenců.

Autoři Dorota Karaś a Marek Sterlingow uvádějí, že jejich cílem není posmrtná lustrace legendy Solidarity, ale snaha mimo jiné poukázat na vady polské společnosti. V ní se člověk raději dobrovolně rozhodne zamlčet skutečnosti, jež by nemusely korespondovat s obecně přijímanými „hodnotami“. Jedná se bezesporu o precizně zpracovanou publikaci přinášející nový, objektivní pohled, který sesazuje Walentynowicz z piedestalu

vybudovaného na polopravdách a mýtech. Otázkou však zůstává, zdali právě přílišný zájem o její původ, ať už ze strany autorů či čtenářů, v konečném důsledku nedokazuje právě onen záporný rys společnosti, který sami autoři kritizovali. Tedy že opravdu záleží na tom, zda byla Polkou, či Ukrajinkou.

Anna Lubczyk, jak znělo její rodné příjmení, žila v domnění, že osiřela. Ve skutečnosti však její otec byl naživu až do roku 1995. V době volyňského masakru se svými opatrovníky přesídlila nejprve do Varšavy, poté do Gdaňsku. Po řadě zaměstnání s cílem osamostatnit se od svých poručníků se jí konečně v roce 1950 naskytla po absolvování kurzu sváření příležitost pracovat v gdaňských loděnicích. Původně vzorná svazačka svou legitimaci brzy vrátila a kvůli jejím postojům hájícím dělníky před vykořisťováním se o ni začaly zajímat orgány bezpečnosti. Zármutek z předčasné ztráty milovaného manžela v roce 1971 vedl Annu k ještě výraznější politické angažovanosti. V roce 1978 vstoupila do Nezávislých odborových svazů Pomoc, přispívala do odborového časopisu *Robotnik Wybrzeża* (*Dělník Pobřeží*), šířila nezávislý tisk a v jejím bytě se scházeli opoziční aktivisté. Po celou tu dobu se ji nadřížení usilovně snažili vyhodit. K tomu také v srpnu 1980 došlo a důsledky tohoto činu, tedy stávka v Leninových loděnicích, zapsaly Annu Walentynowicz navždy do dějin. Byla jednou z těch, kteří razantně nesouhlasili s ukončením protestů 16. srpna po příslibu vlády splnit některé požadavky, mezi něž vedle zvýšení mezd patřilo také například vybudování pomníku obětem protestů z prosince 1970. O svém postoji ještě stávku neukončovat přesvědčila i budoucího předsedu Solidarity Lecha Wałęsu.

Nebyl to zdaleka jejich poslední názorový rozpor. Walentynowicz, která v osmdesátých letech nepřestala bojovat za práva lidí perzekvovaných režimem a několikrát byla vězněna, nesouhlasila s pozdějšími jednáními u kulatého stolu. Výhrady měla také k Wałęsově minulosti, především k jeho neustále přetřásané spolupráci se státní bezpečností v sedmdesátých letech. Prostřednictvím médií se tato dvojice hádala téměř až do tragické smrti Anny Walentynowicz, k níž došlo před deseti lety při letecké havárii u Smolenska. Celou tragédií ještě umocnilo dehonestující chování ruské strany k ostatkům obětí neštěstí – pod jménem Anny Walentynowicz bylo pochováno tělo jiné zahynuvší účastnice osudného letu, Teresy Walewské-Przyjałkowské. Řádného pohřbu se „matka Solidarity“ dočkala až v září 2012.

Dámy u brány

Dne 16. srpna 1980 by protesty vyhasly nebýt několika žen, které tomu zabránily. Zajistily tak pokračování stávek až do 31. srpna, což vedlo k podpisu srpnových dohod a vzniku nezávislých odborů Solidarity. Kromě Walentynowicz zavřely po jedné z bran loděnic také zdravotní sestra Alina Pienkowska a Ewa Ossowska. Pienkowska se

Brána gdaňských loděnic.

Foto: Táňa Matelová

v sedmdesátých letech stala členkou Svobodných odborových svazů Pobřeží a podobně jako Walentynowicz zakusila těžkosti svobodné matky. Budoucí manželka jednoho z hlavních organizátorů stávek Bogdana Borusewicze proslula svým angažováním se ve prospěch vězněných opozičníků a sama byla za výjimečného stavu internována. V roce 2002 prohrála boj s rakovinou.

Úloha Ewy Ossowské se v Polsku donedávna až ostudně přehlížela. Pouze nemnozí si vybavovali, že se také ona zasloužila o pokračování stávek. Tehdy sotva devatenáctiletá dívka byla zachycena na fotografiích hned vedle Lecha Wałęsy, avšak režisér Andrzej Wajda ji ve svém snímku *Walesa: člověk naděje* (2013) nahradil mužem ve světlé bundě. Ossowska v devadesátých letech odešla do zahraničí a teprve nedávno ji v Neapoli znovuobjevili Marta Dzido s Piotrem Śliwowským, tvůrci dokumentu *Solidarność według kobiet* (*Solidarity podle žen*) z roku 2014. O matčině výrazném podílu na pádu režimu netušila ani její dcera.

„Nepřerušujte stávku, autobusy neporazí tanky!“ křičela 16. srpna 1980 tramvajářka Henryka Krzywonos, další důležitá aktérka těchto přelomových okamžiků. Její výrok měl udržet loděnice ve stávce, aby v protestu nezůstali dopravci osamoceni. Sama nechala o den dříve svoji tramvaj stát na jedné z hlavních gdaňských ulic. O její skutečné úloze se však vedou spory. Dlouho se mělo za to, že právě ona začala stávku dopravců v Trojměstí, ta však měla být zahájena již 15. srpna v brzkých ranních hodinách. Krzywonos navíc několikrát podala médiím navzájem si odporující verze svého příběhu. Podle disidenta Zenona Kwoky údajně tramvaj dobrovolně nezastavila, ale v cestě nepokračovala proto, že na její trase došlo k úmyslnému vypnutí proudu.

Přesto platí Henryka Krzywonos za jednu z nejviditelnějších žen „polského srpna“. Patřila k Mezipodnikovému stávkovému výboru vzniklému onoho přelomového 16. srpna a stala se signatářkou srpnových dohod. Vidět

byla rovněž za výjimečného stavu (generál Wojciech Jaruzelski ho vyhlásil 13. 12. 1981), kdy pomáhala intervaným a šířila zakázaný tisk. Kvůli své činnosti přišla o práci a nemohla být přijata do zaměstnání na území PLR. Byla proto odkázána výhradně na finanční pomoc ostatních. Při domovní prohlídce ji příslušníci bezpečnosti zbili tak surově, že potratila. Právě dětem zasvětila svůj pozdější život a se svým druhým mužem Krzysztofem Strycharským již jako Henryka Krzywonos-Strycharska založila dětský domov a nadaci pro rodiny v nouzi. Současná poslankyně za Občanskou platformu obdržela na Kongresu žen v roce 2009 titul Polka dvaceti letí.

V souvislosti se 16. srpnem je zapotřebí zmínit ještě jedno jméno, které též upadlo v zapomnění. Maria (Maryla) Płońska zahájila svůj boj proti režimu ještě jako studentka střední školy. Coby členka Svobodných odborů Pobřeží stála u zrodu již zmiňovaného nezávislého periodika *Robotnik Wybrzeża*. Spolu s Bogdanem Lisem a manželi Joannou a Andrzejem Gwiazdovými objížděli automobilem důležité továrny a přemlouvali dělníky, aby pokračovali ve stávce. Jako tajemnice Mezipodnikového stávkového výboru vzbudila rozruch, když otevřeně jednomu novináři přiznala, že „účelem stávky je svrhnout komunistický režim“. Zemřela v roce 2011 v 54 letech.

Jak se bojovalo a jak se oplácelo

Protikomunistický odboj byl výjimečný také různorodostí forem odporu. Kupříkladu významná advokátka Aniela Steinsbergowa, která prokázala odvahu již v odboji za druhé světové války, se v roce 1976 podílela na založení Výboru na obranu dělníků (Komitet Obrony Robotników, KOR) a stala se obhájkyní či právní poradkyní mnoha opozičních aktivistů. Magdalena Modzelewska a Bożena Rybicka, angažující se v disentu už dlouho předtím, organizovaly během srpnových stávek u brány loděnic modlitby. Herečka Elżbieta Goetel podporovala protestující recitováním básní a zpěvem. Anna Dodziuk, Anna Bikont, Joanna Szczęsna či Ludwika Wujec se pro změnu zaměřily na redaktorskou činnost. Funkci šéfredaktorky nejvýznamnějšího periodika *Solidarity Tygodnik Mazowsze* (Týdeník Mazovsko) od roku 1982 až do konce jeho existence (1989) plnila Helena Łuczywo. Mnohé z žen – kupříkladu Danuta Skorenko či Joanna Wojciechowicz – držely protestní hladovky.

Polky nenechávala klidnými ani situace u sousedů – Joanna Duda-Gwiazda byla jednou z těch, které v roce 1979 prostřednictvím hladovky upozorňovaly na věznění signatářů Charty 77. Ženy se také aktivně podílely na organizaci protestů. Vy-

sokou ženskou účastí proslul takzvaný hladový pochod v Lodži v roce 1981, do kterého se aktivně zapojily také maminky s dětmi v kočárkách. Iniciátorkou byla Janina Kończak, dnes jméno prakticky neznámé. Daň za její odbojovou aktivitu byla vysoká. Za výjimečného stavu byla držena v ženském internačním táboře ve městě Gołdap a její tři děti byly umístěny do dětského domova. Činorodá opoziční aktivistka stojící při vzniku *Solidarity* Elżbieta Potrykus musela při výslechu čelit nechutným výhrůzkám. Například jí bylo naznačeno, že by její malý syn mohl nešťastně spadnout ze stromu. Není proto divu, že nakonec kývla na návrh emigrace bez možnosti návratu.

Výjimečný stav a internace mnoha významných představitelů opozice pak ještě úlohu žen zvýraznily. U doktorek Olgy Krzyżanowské, Joanny Muszkowské-Penson či Anny Budny-Liberek se lidé skrývajících se před režimem mohli dočkat pomoci v přísunu léků či zajištění potřebné lékařské dokumentace. Ewa Kulik-Bielińska rovněž poskytovala azyl režimem pronásledovaným a byla také spolu s Helenou Łuczywo a Zbigniewem Bujakem organizátorkou podzemní centrály. Zofia Romaszewska společně se svým mužem Zbigniewem vedla Intervennční kancelář Výboru na ochranu dělníků. Všeobecně platilo, že komunistická moc měla z žen menší strach a podceňovala jejich úlohu. Stávalo se tak, že z disidentského páru byl zatčen pouze muž. Když už se však žena ocitla u výslechu, vyšetřovatelé na pohlaví ohled nikterak nebrali. Zmíněným internačním táborem ve městě Gołdap, přestože fungoval pouze od ledna do července 1982, prošlo bezmála

Anna Walentynowicz (čtvrtá zleva) po boku Lecha Wałęsy během mše svaté v gdaňských loděnicích.
Foto: Tadeusz Kłapyta/ecs.gda.pl

čtyři sta žen. Barbara Durma musela po svém zadržení nechat doma devítiletého syna samotného. Dva týdny o něm neměla žádné informace.

Zofii Jastrzębskou spolu s jejím manželem Antonim Mężydłem a několika dalšími muži bezpečnost vyvezla do lesa, přivázala ke stromu, bila a mučila. Významné členice Bojující Solidarity (organizace, k jejímž zakladatelům náležel Kornel Morawiecki, otec dnešního polského premiéra – viz *Demokratický střed* 4/2019) Jadwize Chmielowské se podařilo skrývat neuvěřitelných deset let až do vypršení platnosti zatýkácího rozkazu, tj. do ledna 1990. Deset let vězení byl zároveň nejvyšší trest, který za výjimečného stavu padl, a byl určen právě ženě. Ewa Kubasiewicz si za kolportáž letáků odsuzujících politiku generála Jaruzelského nakonec odseděla „pouze“ necelý rok a půl. Po propuštění se zapojila do již zmíněné Bojující Solidarity. Její bratr Andrzej však tolik štěstí neměl, v roce 1988 jej bezpečnost zavraždila...

Kulatý stůl pro muže

Jině však bylo zastoupení žen, když se rozhodovalo o budoucím směřování Polska. U takzvaného kulatého stolu v roce 1989 zasedla na straně opozice pouze jedna žena, a to ke všemu jen jako náhrada za zesnulého delegáta. Jednalo se o Grażynę Staniszewskou, spojenou se Solidaritou v Pobeskydí. Někteří si nepřítomnost zástupkyň něžného pohlaví u kulatého stolu a jejich pozdější nezaangažovanost v politice státu vysvětlují jejich absencí ve strukturách Solidarity. Nelze říci, že by ženy v hnutí neobsazovaly důležité a viditelné funkce. Třeba Joanna Duda-Gwiazda působila jako tisková mluvčí Mezipodnikového stávkového výboru Solidarity, Jadwiga Staniszkis byla jedinou ženou v Odborné komisi Mezipodnikového stávkového výboru v Gdaňsku.

U samotných koncových jednání však ženy scházely a některé ani o přítomnost u kulatého stolu nestály, jelikož s vyjednáváním s komunistickou vládou nesouhlasily nebo již delší dobu měly problém se samotným lídrem Solidarity Lechem Wałęsą. Přestože se tedy ženy výraznou měrou podílely na soustavném boření a narušování režimu, při budování se na ně jaksi pozapomnělo...

Historií opomíjené

Při zkoumání role žen při pádu komunistického režimu v Polsku pravděpodobně často narazíte na dva výroky. Prvním z nich je heslo, jež mělo být v srpnu namalované na zdi v loděnicích: „Ženy, nepřekávejte nám, bojujeme o Polsko.“ Ve skutečnosti se však jedná o nechtěně vytvořenou legendu. Polská novinářka Ewa Maria Slaska v roce 1987 tuto informaci publikovala v měsíčníku *Archipelag*. Šlo o nedorozumění, jež bylo zřejmě zapříčiněno redakční chybou. Na autorčině internetovém blogu se uvádí, že ono heslo mělo být ve skutečnosti napsáno rtěnkou (což je mimochodem vzhledem k jeho obsahu docela zvláštní) na zrcadle ve výtahu v paneláku u její tchyně. I přes její článek uvádějící záležitost na pravou míru legenda dál žije svým životem. Sama Slaska však dodává, že takový nápis se mohl objevit ještě někde jinde. Každopádně zůstává k zamyšlení, že toto napůl fiktivní heslo zná zřejmě více lidí, než si je schopno vzpomenout na jména alespoň ně-

kolika žen, jež vystupovaly v opozici. A opravdu mužům nepřekážely.

Druhým často zmiňovaným citátem je následující výrok Barbary Labudy: „Polsko vděčí ženám za hodně. Udělaly toho spoustu, ale nějak pro ně nezbylo místo v té pěkné historii boje za nezávislost.“ Jakkoli totiž pamětnice popírají, že by se setkaly s jakýmkoli druhem znevýhodnění na základě pohlaví, dostalo se jim výrazné diskriminace ze strany historiků. První knihy, jež se hlouběji zabývaly touto tematikou, se začaly objevovat teprve na začátku milénia. Jednalo se o publikaci Ewy Kondratowicz *Szminka na sztandarze. Kobiety Solidarności 1980-1989. Rozmowy (Rtěnka na praporu. Ženy Solidarity 1980-1989. Rozhovory, 2001)* a o práce americké autorky Shany Penn. Ta napsala například *Podziemie kobiet (Ženy v ilegalitě, 2003)* či knihu *Sekret „Solidarności“. Kobiety, które pokonały komunizm w Polsce (Tajemství „Solidarity“. Ženy, které porazily komunismus v Polsku)*, jež v polštině vyšla v roce 2014. V minulém desetiletí toto téma ožilo zejména díky usilovné práci spisovatelky a režisérky Marty Dzido, mimo jiné v knize *Kobiety Solidarności (Ženy Solidarity, 2016)*.

Ženy jako pilíře Solidarity

Na území celého Polska lze na zdech staveb, mostů či jiných objektů nalézt různé velkoplošné malby na zdi (takzvané mural art) zpodobňující rovněž významné ženy. Přípomínkou hrdinek polské opozice je malba *Kobiety Wolności (Ženy Svobody)* nacházející se na pilířích stanice Pomořanské metropolitní železnice „Gdaňsk Strzyża“. K odhalení díla zaujímajícího plochu 400 m² došlo roku 2019. Mezi usměvavými tvářemi desítek žen je i ta patřící „básničce Solidarity“ Jadwize Piątkowské, která na stávkou v gdaňských loděnicích přijela s dcerou z Československa, kam odcestovala v sedmdesátých letech za prací. Její portrét za psacím stolem je doplněn známou básní *Ewie – mojej 12-letniej córce (Evě – mé dvanáctileté dceři)*. Z textu číší stesk po dítěti, ale zároveň i síla, kterou jí dodává myšlenka na dceru a na to, že bojuje také za její lepší budoucnost. Báseň tak představuje jakýsi symbol matek odloučených od svých dětí, které čekaly u prarodičů či známých na návrat rodičů. Piątkowska byla v době okupační stávkou v gdaňských loděnicích po zavedení výjimečného stavu zbita a dvakrát po sobě uvězněna. Hrdinka básně, dnes již dospělá dcera Ewa, neskrývala při odhalení malby dojetí. Obraz usměvavé maminky jí totiž z minulosti v hlavě příliš neutkvěl, Jadwiga Piątkowska se z vězení vrátila jako fyzicky i psychicky zlomená žena. Zemřela v roce 1990 v pouhých 41 letech.

Vzhledem k faktu, že ženy tvořily v osmdesátých letech až 45 procent členské základny Solidarity, by soupis jmen daných hrdinek samozřejmě dalece přesáhl možnosti tohoto textu. Některé jsou známé, další dosud neobjevené a mnohé ani o odhalení nestojí, protože to, co vykonaly, vnímají jako cosi přirozeného, a nikoliv hrdinského. Ať už zahájily svoji odbojovou činnost v roce 1976 spoluprací s Výborem na obranu dělníků nebo se přidaly u gdaňských loděnic v srpnu 1980 či po vzniku Solidarity, byly to právě ony, kdo se stal nepostradatelným článkem při porážce režimu.

Táňa Matelová

Válka bude včera

Kontext a atmosféra, v nichž se letos odehrála demontáž pražského Koněvova pomníku, nám znemožňuje zlehčovat ji jako obrazoborectví politických pozérů. Od loňského podzimu se totiž ukazuje, že pomníky se u nás podle současného ruského vedení nesmějí už ani stavět. Řeporyje i Prahu 6, dvě městské části pojímající památku května 1945 po svém, zahalil stín geopolitického nároku pěstovaného pod kremelskými kupolemi.

Události kolem řeporyjské pocty vlasovcům a „znesvěcení“ památky maršála Ivana Koněva vyjevily, že Rusko žijící mýtem takzvané Velké vlastenecké války nedokáže vnímat historii v čase minulém. Prožívá ji jako titánský příběh dneška, hodlá podle ní utvářet budoucnost a vtáhlo do ní i své bývalé kolonie. K jistému znepokojení těch, pro něž rok 1945 neznamenal konec útrap, ale začátek jejich nové fáze, se Moskva od nástupu Vladimira Putina k moci rozhodla vítězit nad nacismem rok co rok.

Afektivní management historie, jak oživení bombastického rituálu Dne vítězství v současném Rusku nazval literární antropolog Sergej Ušakin, vyzařuje arogantní sebevědomí diktatury s jaderným potenciálem, které usiluje o přehlušení historické zkušenosti neruských národů. Vyzdvihuje se jím vykupitelská role Moskvy, vedle

Jako by maršál Koněv mával Praze na rozloučenou.

Foto: Wikimedia Commons/Gampe

níž lamentace „osvobozených“ mají vypadat zpozdile, ba nepřístojně. Znalost, jak se historie skutečně odehrála, těmto „zachráněným“ národům nepomůže, pokud podcení, jaký význam přikládá Rusko hře bez pravidel. V jeho případě tato disciplína povýšila historii na státní zájem, přičemž sérií zákonů trestá odlišný pohled a sama má své dějiny.

Výrazem sfingy, tak typickým pro jeho vystupování, počátkem března zahýbalo vzrušené odhodlání, když

Zotročení svobodou

Rehabilitace sovětského rekvizitáře, tak dokonale zprofanovaného z časů mrtvolného brežněvismu, byla předurčena nezdarem ruské postkomunistické cesty. Demokracie se v Rusku zrodila s genetickou vadou, neboť ji Rusové získali výměnou za ztrátu vlastní velikosti. Do nové doby vstoupili osvobození od vlastního státu, který je zotročoval, ale zároveň iluzorně povznášel. Sovětský komunismus byl náhražkou novověké vize Ruska jako Třetího Říma, a v tomto světle se jejím uctíváním musela poslední léta sovětského impéria jevit jako sestup do pekla. Krach puče KGB v srpnu 1991 se nestal světlým předělem, ač proti němu na moskevských ulicích vystoupily svobodomyšlné davy, ale jako předstupeň rozpadu SSSR byl brzy vyhodnocen jako moment zmaru, nastolující počátek nové smuty, obdoby zmatků zachvátivších Rus počátkem 17. století.

Většina Rusů má bohužel devadesátá léta spojena s ekonomickým rozvratem, kriminálním násilím a ztrátou životních perspektiv. Nová epocha proto nebyla přijata o nic vřeleji než Výmarská republika v Německu, ačkoli bychom marně hledali obdobu versailleského diktátu, kdysi tak tvrdě účtujícího s poraženou stranou. Naopak, západní struktury nezavíraly před Moskvou dveře; Rusko shráblo všechna nástupnická aktiva po Sovětském svazu, zatímco o jeho trpké dědictví se podělilo s ostatními republikami. Směr kritický k sovětské minulosti ražený prezidentem Borisem Jelcinem však neuspěl. Rusko se ani zdánlivě nepřiblížilo tomu, co se v hodnotovém kódu postkomunistických zemí nazývá vyrovnání se s minulostí, neboť je-

den z plodů nové svobody, otevření archivů a bohatá žeh odborných historických studií, společnost v jejím celku neoslovl. Vnitřní prázdnotu vyplnila vztekla nevraživost vůči přítomnosti a starý protizápadní nacionalismus, které hledaly svou sjednocující formu.

Nalezly ji ve 21. století, do něž země vykročila s Vladimírem Putinem. Nová ideologie zdůrazňovala stát a jeho zájmy jako posvátnou hodnotu. Historie začala být shora

„zprehledňována“ ve shodě s představami řadového ruského člověka, který v rehabilitaci minulosti nacházel i rehabilitaci svých tužeb a komplexů. V tomto smyslu Rusko v kontextu současných nedemokratických režimů představuje anomálii svou agresivní nostalgií. Jako takové nerozkládá západní společnosti nějakou vizí dynamické budoucnosti jako totalitní Čína, ale pokusem obnovy „konzervativních hodnot“.

Putinovské pojetí sovětského vítězství nad nacismem však není jen teatrálním výrazem zmiňované nostalgie. Je také sofistikovaným programem. Velká vlastenecká válka je aktuálně vyjádřeno přímo plicním ventilátorem, na němž závisí mnohočetné životní funkce ruského státu i společnosti. Pakliže postkomunismus v ruských očích zkrachoval, bylo nutné rehabilitovat jeho negaci sovětskou éru a vyzdvihnout moment jejího vrcholného úspěchu. Tím nebyly poválečné dekády nuzné stability na sovětský způsob ani lety do kosmu, ale vítězná válka. Putin odhadl, že ruská kolektivní psychika se sklony ke krajnostem a mesiášství nalezne v motivu porážky nacismu ideální apokalyptickou scénérii. Neměli bychom přecházet, že se podobnou estetizací války vyznačovaly režimy fašistického typu, k nimž má Rusko dneška nepříjemně blízko.

V sovětském hávu

O to pozoruhodnější je, že k současné podobě oslav Dne vítězství nevedla zdaleka přímá cesta. V letech 1948 až 1964 byl 9. květen běžným pracovním dnem bez impozantních vojenských přehlídek (devastace země a armáda invalidů byly tak okaté, že by tento rituál navozoval nepříjemné rozpaky). Teprve brežněvovské období nastolilo kult velkého vítězství jako každoroční kulisu totalitní skutečnosti. Stalo se tak nikoli náhodou v souvislosti s odvrácením od destalinizace prosazované pod vedením Nikity Chruščova.

Leonid Brežněv také tuto monumentální tradici oslav uvedl v květnu 1965 proslovem o vítězství sovětského lidu, čímž definoval novou umělou pospolitost. Ačkoli se v pozdní etapě putinismu daří některým až rasistickým teoriím dokládajícím ruskou nadřazenost, Putin mezi ruským a sovětským pochopitelně nerozlišuje: jeho 27 milionů mrtvých reálně zahrnovalo všechny národy SSSR, z nichž některé utrpěly proporcionálně drtivější populační ztráty než Rusové samotní. Kromě toho, že tato „privatizace“ neruských obětí podvědomě odráží ruskou krizi identity, manifestovanou neschopností odpojit se od sovětského vzorce, si Moskva impozantními čísly pomáhá při prosazování své historické argumentace. Ostatně sám Josif Stalin povzbuzoval vojáky poukazem na ruské hrdiny a vojevůdce a v květnu 1945 připsal na zdraví ruského národa jako nejloajálnější složky SSSR.

To je jen jeden z dokladů toho, jak se současný ruský nacionalismus přioděl sovětským hávem, což pomáhá mobilizovat populaci a odvádět pozornost od řady neřešených problémů. Tento pragmatický aspekt vzkríšeného mýtu vítězství je nicméně doplněn pro většinu postkomunistických zemí zlověstnějším významem geopolitickým. Ač přívlastek velká vlastenecká naznačuje obranný a spravedlivý charakter války, jejím nejdůležitějším rysem byla dobyvačnost. „Osvoboditelé“ zprvu ubránili domácí

půdu, přičemž ruské jádro SSSR bylo okupací zasaženo méně než Bělorusko a Ukrajina. Posléze se přehnali přes tyto své trýzněné državy (vzpomeňme třeba předválečný hladomor na Ukrajině) a posouvali se do středu Evropy.

Vlastenecká válka se poprvé stala vzletným pojmem v souvislosti s ruskou obranou proti Napoleonovi v roce 1812. Avšak po jeho pádu se carská autokracie držela ze strachu z liberální nákazy od Evropy zpátky. Roku 1945 naopak Rusko půlku Evropy „nakazilo“. Podíl na porážce Hitlerova Německa vydobyl Sovětskému svazu velmocenský status a kompenzoval sen jeho bolševických zakladatelů, že sovětské Rusko zažehne světovou revoluci.

Služka, nebo učitelka?

Velká vlastenecká válka je tak kryptogramem pro sféry vlivu. Květnové oslavy, v nichž od roku 2008 nabývá čím dál více na důrazu agresivní militaristická mimika, to dávají Západu nezastřeně na srozuměnou. Stejný velmocenský instinkt také komicky prosvítá z ruské politiky paměti, kdykoli je Putin konfrontován s problematickým sovětským spojenectvím s Hitlerem před červnem 1941. Režim nyní prezentuje pakt Ribbentrop–Molotov jako příklad Stalinova důvtipu. Šlo ostatně, tak jako později, o dělení sfér vlivu, a to nebylo Moskvě proti mysli, ať už obchod uzavírala s Berlínem, nebo se Spojenci. Ani v nejčernější hodině po přepadení SSSR Německem se také Stalin nehodlal zřít zisků, jež mu předtím přinesla dohoda s nacisty.

Ruská rétorika účelově varující před rehabilitací „nacismu“ si samotného Německa paradoxně vůbec nevšímá. Pro Moskvu jsou pohrobky nacistů právě ty země, které německou okupaci samy zakusily, ale po skončení studené války začaly vystupovat svobodně, což vnímala obzvláště roztrpčeně po sérii takzvaných barevných revolucí v postsovětském prostoru korunovaných ukrajinským Majdanem. Tak jako kdysi i dnes ignoruje jejich právní subjektivitu a vidí v nich pěšáky cizí protiruské hry. Vlasteneckou válku vede nyní proti Západu, jež viní z rozněcování nepokojů ve svém sousedství. Na základě této paranoidní logiky Rusko prožívá svou agresi proti Ukrajině jako rekonstrukci bitev let 1941 až 1945, v níž ukrajinské liberály pasovala na nacisty podporované Washingtonem a Bruselem.

Ruská fixace na osmdesát let starou minulost je přes veškeré snahy teskným loučením na perónu, které nemůže obměkčit jízdni řády. Je vlastní jedné přechodné etapě ruského vývoje, který směřuje k vleklé vnitřní krizi. Zatím nám Rusko přes těžkosti, jakým čelíme v tomto divném století, vnutilo vášeň pro neplodně selektivní historismus, který z dávné války dělá obsesi. Hádky o míře válečné kolaborace nebo například o to, kdo osvobodil Prahu, jsou pak ve svém důsledku i amorální. Zaujetí hrůzami okupace totiž přispívá ke vzniku slepé skvrny, pokud jde o poválečný vývoj s jeho masovým bezprávím včetně etnických čistek ve střední Evropě, a znemožňuje přijmout historii jako celistvou etickou výzvu. Tím, že z ní udělalo svou služku a ne učitelku, Rusko svou šanci na kritický náhled na vlastní minulost prohrává. My nemusíme.

David Svoboda

Jak epidemie měnily svět

V posledních měsících se doslova roztrhl pytel s články, které popisují historické epidemie či (při zasažení více kontinentů) pandemie a dávají je do souvislosti se současným šířením nemoci covid-19. Jenže pouze málo z nich nabízí více než jen základní přehled s několika morbidními historkami a jediným použitelným poučením, že bylo hůř. Přitom epidemie lidskou společnost výrazně ovlivňovaly. Jelikož ani my toho nebudeme ušetření, hodí se o podobných krizích v minulosti vědět více.

Nakažlivé choroby jsou tu s námi od nepaměti. Když se lidé na konci doby ledové usazovali a začali ve své bezprostřední blízkosti chovat hospodářská zvířata, vytvořily se lepší podmínky i pro vývoj a šíření nemocí všeho druhu, například tuberkulózy. Zemědělství a lepší počasí pomohly nárůstu obyvatelstva a na vhodných místech vznikaly první civilizace s městským životem a postupně i dálkovým obchodem. Spolu s nízkými hygienickými standardy to byla další živá voda pro epidemie. Víme o nich ze Starého zákona, z egyptských pramenů i od antických historiků. Sice o mnohých z nich čteme souhrnně jako

o morových ranách, ale o tom, co je skutečně způsobilo, mnoho nevíme. Známe však jejich devastující účinky, které dokázaly ukončit rozkvět celých civilizací, připravit je o elitu a proměnit jejich mentalitu.

Jako první se v dějepise tradičně zmiňuje mor v Aténách roku 430 před Kristem. Oslabil je v peloponéské válce proti Spartě, když na něj zemřela asi čtvrtina obyvatel. Usmrtil také významného státníka Perikla a spolu s válečným konfliktem prý napomohl velkému úpadku mravů, které původně dovedly město do zlatého věku. Dnes se udává, že šlo zřejmě o břišní tyfus snad kombinovaný s úplavicí, bakteriální nemoc přenášenou stravou nebo kontaminovanou vodou.

Další známou antickou epidemií je takzvaný antoninovský mor v letech 165 až 185 po Kristu. Šlo zřejmě o neštovice, které římsí vojáci rozšířili ze západní Asie do zbytku říše. Toto virové onemocnění připravilo římské impérium o miliony občanů, snížilo jeho vojenskou sílu na počátku velkých bojů s „barbary“ a zřejmě také roku 180 usmrtilo samotného císaře a „filosofa na trůnu“ Marca Aurelia. Následovalo pro říši kritické 3. století, které téměř nepřežila. V období zmatků sílila poptávka po křesťanství, jež v krušné realitě nabízelo naději na život věčný. Když se situace na přelomu 3. a 4. století stabilizovala, nástup křesťanství do pozice hlavního náboženství v říši už nešlo zastavit. Ježíšova zvěst se promíchala s poněkud fatalistickou antickou kulturou. Dala jí mimo jiné svobodnou volbu, motivaci k aktivitě nebo jasné morální mantinely. Svět vstoupil do nové fáze.

Antická kultura však pod silícím křesťanským vlivem ještě doznívala. Když západní část Římské říše během několika desetiletí 5. století po Kristu politicky zkolabovala a byla převzata germánskými kmeny, hospodářsky vyspělejší řecký východ impéria zvaný Byzanc přežil a dokonce sílil. V 6. století pod císařem Justiniánem znovu expandoval, kodifikoval římské právo a úzce propojil církev se státem. A pak přišel mor, tentokrát už ten pravý. Způsobuje ho bakterie *Yersinia Pestis* s původem kdesi v Eurasii, která se kvůli blechám v krysí srsti v roce 541 dostala z ohniska v dnešní Etiopii do byzantského Egypta. Odtud se

Olomoucký sloup Nejsvětější Trojice vznikl i jako výraz vděčnosti za zmišení morové nákazy.
Foto: Wikimedia Commons/Ondraness

nemoc do roku 542 rozšířila podél obchodních cest po celém Středomoří, v západní Evropě a západní části Asie.

Období temna

Epidemie vždy úzce souvisely s klimatem a vývojem společnosti a o moru to platí dvojnásob. V letech 535 až 536 se totiž znenadání zhoršilo podnebí vlivem obrovské sopečné erupce na Islandu a po dobu osmnácti měsíců zahalila svět temnota. Asi po třech letech se navíc v Salvadoru a západním Pacifiku odehrály další dvě velké erupce a nastalo více než stoleté ochlazení. Zemědělství bylo silně poškozeno, snížila se imunita obyvatelstva a lidé se stěhovali za lepšími možnostmi do měst. Ta se rychle přelidnila, a s tím rostl i počet krys, což moru usnadnilo práci. Epidemie se navíc periodicky vracela a doznívala až do poloviny 8. století.

Pro další dějiny byl zásadní nejen fakt, že Byzanc a další vyspělé civilizace přišly o třetinu až polovinu obyvatelstva, ale také to, že mor zasahoval hlavně města. Nejenže nastal úpadek pozdně antického městského života, ale mor kvůli nižší hustotě zalidnění jen málo poškodil „barbary“, kteří se pak na oslabenou říši vrhli. V 7. století se přidala vzájemně zničující válka s Persií a výsledkem bylo ovládnutí půlky Středomoří a celé Persie čerstvě sjednocenými muslimy. Vedoucí úlohu v křesťanském světě postupně převzaly místo Byzance nástupnické státy Západořímské říše v čele s Franskou říší.

To mělo dalekosáhlé dopady. Zatímco v Byzanci byl plnohodnotným křesťanem jen občan loajální tamnímu císaři jako hlavě státu i církve, na politicky nestabilním latinském Západě byla tato vazba slabší. Po rozpadu v jádru stále centralizované Franské říše během 9. a 10. století se tu postupně „zdola“ vytvořila nová univerzálnější a kreativnější podoba křesťanské společnosti. Byla založena na autonomním sdružování podle křesťanských zásad (odtud svobodná města, cechy, šlechta a její sněmy, univerzity a jiné) a do velké míry svobodným určování pravidel. Tuto dynamickou, ale rozdrobenou Evropu sjednocovala univerzální církev, jejíž duchovní moc však byla většinou oddělena od té politické. Byzanc sice tou dobou ještě chytla druhý dech, ale dynamickému nástupu Západu už nemohla konkurovat.

A tady už vstupujeme i do dějin českého státu, který tyto společenské vzory definitivně převzal ve 12. až 13. století. Jednou z odvrácených stran „nové Evropy“ však byla tragická hygiena ve městech kvůli slabší centrální vládě. Díky klimaticky příznivému podnebí se mezi 10. a 13. stoletím ztrojnásobil počet obyvatel, z nichž část mířila do měst. Hygiena dále uvadala, zatímco imunita vůči moru za staletí klidu poklesla. Ke konci 13. století se počasí začalo horšit, což například v letech 1281–1282 vyvolalo středoevropský hladomor, a kontinent mířil ke katastrofě. První fází byla opět rozsáhlá neúroda. O tu se postaraly nevídaně vlhké a studené roky 1315 až 1317, které ohlašovaly počátek takzvané malé doby ledové trvající s přestávkami do konce 19. století. Výsledkem byl velký hladomor, který zasáhl podstatnou část kontinentu, takže nebylo odkud dovážet potraviny. Zemřely miliony lidí.

O tomto strašlivém období se dodnes učí každé malé dítě, aniž by to ovšem vědělo. Připomíná jej totiž pohádka

o Jeníčkovi a Mařence, v níž se zachovaly motivy kanibalismu, extrémní zločinnosti a opouštění dětí rodiči, kteří je nemohli uživit. V českých zemích se hladomor pojil s politickou nestabilitou za krále Jana Lucemburského, což později v očích pamětníků působilo jako protipól vlády jeho syna Karla IV., který se právě uprostřed hladomoru v květnu 1316 narodil. Z epidemiologického hlediska nedostatek potravin znamenal zvýšený výskyt pneumonie, bronchitidy a tuberkulózy. Ta hlavní epidemie ale měla teprve přijít.

Změna mentality

V roce 1347 se přes janovské lodě v italských přístavech vrátil do oslabené Evropy pravý mor podporovaný postupem nákazy z Asie přes Balkán. V následujících čtyřech letech zasáhla černá smrt, jak se mu přezdívá, celou Evropu a navíc se z epicentra v německém Hesensku vrátila v letech 1356 až 1366. Mor pak periodicky trápil kontinent až do 18. století, i když už nikdy v takovém rozsahu. Jeho dopady byly obrovské. Nešlo jen o to, že zemřela třetina až polovina z přibližně 75 milionů obyvatel Evropy, ale změnila se její mentalita. Stal se z ní „morový kontinent“, což se vyznačovalo zvýšeným pocitem ohrožení z neznámého. Výsledkem byly jak masakry židovského obyvatelstva, tak i hlubší prožívání víry, hospodářské reformy (například budování rybníků na neobdělávané půdě či lepší postavení pracujících) a rozkoly v církvi, která ztratila část své autority. Při hledání způsobu, jak se vyhnout dalšímu „Božímu trestu“, se objevovali nejen flagelanti (sebemrškači), ale také obrodné snahy, jež se v české historické paměti pojí s církevními koncily a husitstvím.

České země byly kvůli své uzavřené poloze mimo hlavní obchodní trasy a na evropském rozvodí zasaženy prvním náporům moru jen málo. Podle kroniky Františka Pražského snad pomohlo i příznivé počasí. O to větší šok způsobila druhá vlna v letech 1357 až 1363, která se z ohniska v Žatci přelévala po celém království. Dopady moru však byly zřejmě stále menší než v okolních zemích, takže nezakalily vzpomínku na zlatou dobu vlády Karla IV.

České země „dorovnaly“ zbytek Evropy teprve v letech 1380 až 1382, tedy za vlády jeho syna Václava IV., kdy je zasáhla další vlna. Desítky tisíc obětí si vyžádala především ve městech, a nepoměrně více tak postihla hlavně německojazyčné obyvatelstvo. Kromě poškození obrazu nového krále, židovského pogromu a hospodářských potíží měl mor ještě jeden výsledek. Česká morová mentalita se totiž spojila s ideou českých zemí jako centra křesťanství, které pěstoval Karel IV. Zřejmě proto měli učenci na pražské univerzitě v čele s Janem Husem pocit, že musí obrodit celé křesťanstvo. A právě odtud vedla přímá cesta na kostnickou hranici a k husitským válkám.

Jako by však byla pro novou křesťanskou Evropu každá krize zároveň příležitostí k reformě a růstu. Z Itálie se po moru šířila také renesance a humanismus, uprostřed krutého 15. století odstartoval Johannes Gutenberg v německé Mohuči svým knihtiskem informační revoluci a koncem století Kryštof Kolumbus objevil Ameriku, takže se Evropa stala globálním hráčem. Motivaci k zámořským plavbám dodal i mor, protože panovalo všeobecné přesvědčení, že koření proti němu pomáhá.

Vedle něj Evropou zmítalo množství dalších epidemií, jak ostatně brzy poznali američtí Indiáni, z nichž značná část kvůli nízké imunitě zemřela na evropské choroby bez toho, aby vůbec nějakého Evropana viděla. V následujících letech a staletích řádila mezi domorodým obyvatelstvem jak virová onemocnění černé neštovice, příušnice, spalničky či chřipka, tak i bakteriální záškrt, lepra nebo tyfus, což stálo život devět z deseti Indiánů a následně motivovalo k masovému přistěhovalectví z ostatních kontinentů. Nutno dodat, že to nebyla hra s nulovým součtem. Evropané si kvůli výpravám zkomplikovali sexuální život syfilidou, v Africe se důvěrně seznámili s malárií nebo žlutou zimnicí a z Asie si přivezli choleru. Ale zpět do centra starého kontinentu.

Morové rány, které pravidelně, ale s různou intenzitou bičovaly každých několik roků české země (především v letech 1439, 1482–1483, 1520–1521, 1582, 1597–1599), se po zničující třicetileté válce začaly na delší dobu odmlčovat. Předposlední epidemie se zhruba sto tisíci mrtvými vypukla v Čechách v roce 1680 a díky soudobé vědecké revoluci ji následovala nejen vlna výstavby barokních morových sloupů, ale také řada hygienických opatření ve městech zaměřených především na čistotu ulic. Kvůli jejich pomalosti se však mor v letech 1711 až 1715 naposledy vrátil, a jen v Čechách na něj zemřelo asi dvě stě tisíc lidí. Byla to výrazná motivace k zavádění prvních kanalizačních systémů a k masovému dláždění ulic. Mor už v Evropě s výjimkou Ruska nezaútočil. Projevovala se těžce získaná imunita, ale také lepší hygienické podmínky ve městech a růst životní úrovně (poslední hladomor byl u nás v letech 1771–1772).

Nové výzvy

Ústup moru znamenal, že se do popředí dostaly ostatní choroby, které rovněž sehrály významnou roli v lidských dějinách. Během industrializace se zhoršovala kvalita vodních toků i podzemních vod, což vedlo k dalšímu rozšíření břišního tyfu či chole-ry. V přeplněných dělnických čtvrtích se zase dařilo tuberkulóze. Města na to zareagovala budováním nákladné moderní infrastruktury, což představovalo zatěžkávací zkoušku pro nově ustanovené samosprávy, základní stavební kámen vznikající občanské společnosti. Kvůli technickému pokroku se choroby šířily rychleji a globálněji. Od konce 19. století sílil význam chřipky, která čas od času způsobuje velké pandemie: ruská chřipka (v letech 1889–1890) s milionem mrtvých, španělská chřipka (1918–1920) až se sto miliony obětí, asijská chřipka (1957 až 1958) asi s milionem mrtvých, podobně smrtící hongkongská chřipka (1968–1969)

a nedávno i prasečí chřipka přibližně se dvěma sty tisíci mrtvých (2009).

Největší dopad měla španělská chřipka, která silně vy- hrotila konec první světové války a rozchod se starým světem. Střední Evropu připravila mimo jiné o sociologa Maxe Webera, malíře Egona Schieleho, Gustava Klimta a Bohumila Kubištu a jen české země o 50 až 70 tisíc převážně mladých obyvatel. Nové mutace chřipkových virů také stále vévodí obavám světových epidemiologů. Vedle toho se v různých koutech světa objevily nové druhy virů, které nám ještě před covid-19 čas od času připomněly odvrácenou stranu globalizace, viz například ebola (od roku 1979), HIV (1981), SARS (2002) nebo MERS (2012).

Západ na podobné obtížné situace reagoval pokro- kem v lékařství. Revolucí bylo očkování poprvé zavedeno v roce 1798 Edwardem Jennerem a zaměřené proti neš- tovicím. Například tyfus však ještě po milionech kosil obča- ny států bojujících v první i druhé světové válce, než byl očkováním potlačen. V českých zemích se prvně očkovalo roku 1821, ale hlavní vlna proběhla až ve 20. století. Přelomové období nastalo mezi roky 1946 až 1969, kdy se v rychlém sledu zaváděly vakcinace proti záškrtu, tetanu, tuberkulóze, dětské obrně, černému kašli nebo spalnič- kám. V osmdesátých letech přibýlo plošné očkování proti zarděnkám a příušnicím. Další revolucí byl rozvoj antibio- tik od konce druhé světové války, přičemž penicilin se od roku 1949 v Československu přímo vyráběl.

Zdravotní stav populace se výrazně zlepšil a způsobil prodloužení doby dožití, což vedlo nejen k vyšší kvalitě života, ale bohužel také k vyhocení mezigeneračních konfliktů a určité přecitlivělosti společnosti. Je zřejmé, že pandemie covid-19 opět zamíchá kartami a leccos se změní. Nesmíme však zapomenout, že i tato krize může znamenat řadu příležitostí, jen je nepromarnit.

Jan Holovský

Náměstek ministra zdravotnictví Roman Prymula ukazuje dovezené testery na nemoc covid- 19. Foto: Vlada.cz

Svět knihy, který nebyl

Pražský mezinárodní literární festival a knižní veletrh Svět knihy, který se měl konat od 14. do 17. května, patřil k mnoha akcím zrušeným kvůli pandemii koronaviru. V jarní sezóně šlo o jednu z největších očekávaných událostí, a to nejen kulturních – spojuje v sobě totiž kulturu i podnikání. Ve stínu současného dění se tak znovu objevila otázka, zda není vydávání a prodej knih něčím víc než jen obchodem.

Ze středoevropského pohledu měl mít letošní 26. ročník Světa knihy velké plus: jedním hlavních témat měla být polská literatura – paradoxně u nás méně prozkoumaná než ty geograficky vzdálenější. Samozřejmě s výjimkou děl hvězd typu Olgy Tokarczuk, která svou slibovanou účast v rámci postnobilovského syndromu už dříve odvolala, nebo Andrzeje Sapkowského, s nímž se měl představit jeho *Zaklínač* nejen v tištěné, ale také v audioknižní a seriálové podobě. A chybět by nemohl ani Mariusz Szczygieł známý v Česku svým *Gottlandem*. Přijet se chystalo skoro dvacet spisovatelů a spisovatelek, zastoupena měla být poezie, próza, reportáž, esejistika, detektivka, fantasy i dětská literatura. Ale připravený program sliboval rovněž třeba výstavu knižní ilustrace, koncerty včetně polsko-českého slamu nebo polskou kuchyni. Podobné programové doplňky už obvykle přetékají ze samotného Výstaviště do přilehlých a nově osídlených míst jako Lapidárium Národního muzea, kde se čte mezi barokními

sochami, nebo Gauč ve Stromovce s možností koncertu v pléně.

Svět knihy v sobě ale snoubí dva téměř nesourodé prvky, jak už napovídá jeho název. Mezinárodní literární festival prezentuje esa světové literatury, nositele Nobelových cen a dalších ocenění nebo zkrátka ty nejlepší autory a autorky

z různých zemí, navíc v kvalitních překladech do češtiny. Na straně druhé probíhají v sálech i různé křty kuchařek a memoárů rozdílné kvality a některé stánky připomínají spíše výprodej levných knih.

To je ona půlka knižního veletrhu, který u nás bohužel nedosahuje kvalit svého protějšku ve Frankfurtu nad Mohanem nebo jiných podobných akcí, kde se skutečně intenzivně potkávají literární agenti a lovci bestsellerů, aby uzavírali smlouvy o autorských právech. I v Praze se setkávají, ale v menší míře, a často se s trochu povytaženým obočím dívají na ošuntělou budovu Výstaviště. Snad proto současný ředitel veletrhu Radovan Auer klade důraz především na onu první, literární složku. Podařilo se mu ve spolupráci s dramaturgem Guillaumem Bassetem v minulých dvou letech dostat do Prahy skutečné hvězdy. Jedním z vrcholů loňského ročníku tak byla diskuse Herty Müller a Maria Vargase Llosy v nacpaném sále Lucerny, na níž se stála fronta a na řadu zájemců se nedostalo.

Literární a kulturní svátek má ale své hranice, které určuje Svaz českých knihkupců a nakladatelů (SČNK), instituce, pod níž Svět knihy spadá. Ještě v březnu organizátoři doufali, že se veletrh přece jen uskuteční. Jednalo se o alternativní termín na konci prázdnin nebo v říjnu. Prvního dubna ale padlo rozhodnutí o celkovém zrušení. Radovan Auer to v rozhovoru pro *Ravt*, internetovou podobu časopisu *Tvar*, komentoval následovně: „Veletrh musel být zrušen v okamžiku, kdy jsme obrazně řečeno řešili, kolik bude na které besedě mikrofonů. Byly již vynaloženy náklady v řádech milionů, a vůbec nemluvíme o energii. Snažíme se každý rok posouvat akci kvalitativně i kvantitativně nahoru, letos jsme s Polským institutem (Polsko mělo být čestným hostem) i s dalšími partnery měli podle mne našlápnuto na výjimečný ročník. Teď jsme naopak v situaci, kdy máme sotva na pár měsíců fungování a musíme doufat, že nás náš zřizovatel – SČNK, vystavovatelé a ministerstvo podrží. To je samozřejmě frustrující i v té osobní rovině. V jednu chvíli jste soběstační a děláte něco, o čem jste přesvědčen, že má velký smysl pro obor. A pak jste najednou v roli čekatele na blahovůli jiných.“

Kdo přežije krizi?

Důvodem pro rozhodnutí byl především ohled na české nakladatele a nastavení tuzemského knižního trhu. Jeho prvním vrcholem je jaro se Světem knihy, druhým pak předvánoční prodej. Posun

Andrzej Sapkowski na Světě knihy v roce 2010. Po deseti letech si měl návštěvu festivalu a veletrhu zopakovat.

Foto: Wikimedia Commons/Packa

veletrhu na podzim by paradoxně oboru uškodil: nakladatelé by financovali výdaje spojené s účastí na něm a lidé by si ve slevách nakoupili na Vánoce, takže by se efekt „kniha pod stromeček“ v listopadu už nejspíš nekonal. Nucené zmrazení ekonomiky kvůli pandemii postihlo nakladatele stejně jako další odvětví. Zde právě přichází ke slovu spor o to, jestli je obchodování s knihami čistý byznys. Stejně jako v oblasti divadelnictví bylo nutné stanovit hranici mezi artovými scénami a komerčnímu subjektům zaměřenými na populární komedie nebo muzikály, také v knihkupecké branži si nejsou všichni nakladatelé rovni. Nůžky se rozvírají především mezi takzvaně malými a velkými. Tohle rozdělení odráží i samotný veletrh. Většina těch malých sídlí ve stanu před Výstavištěm, zatímco kolosy typu Albatros uvnitř hlavní budovy stavějí své vlastní mikrokosmy, kde nechybí ani kavárna nebo dětský koutek.

Na koho z nich koronakrize dopadne hůře, není tak zjevné, jak se asi na první pohled zdá. Někteří z malých vydávají několik bibliofilských knih ročně a propad je tolik nezasáhne. Kolosům nepochybně uškodilo zavření velkých knihkupeckých sítí, ovšem stojí za nimi natolik silný kapitál, že nepochybně pomocí manažerských škrtů dokáží přežít. A tak to možná nejvíc odnese, jak už to v české společnosti bývá, střední třída čili v tomto případě středně velcí nakladatelé. Ti, kteří mají větší tým než jednoho člověka s kanceláří v obýváku a vydávají především kvalitní literaturu. Například brněnský Host vyčíslil předběžně ztráty na sedm milionů. Celý balík pomoci z ministerstva kultury pro knižní trh je ale dvacet milionů, tedy zhruba 200 tisíc pro jednoho nakladatele. V této situaci se čeští vydavatelé obracejí především na své věrné čtenáře a vyzývají je k nákupu. Koneckonců karanténa byla pro některé (šťastnější) i nečekaným prostorem pro čtení. Jak to dopadlo, se zjistí za pár měsíců, možná až po Vánocích. Záviset bude samozřejmě také na vývoji epidemie do konce roku.

Mezi Prahou a Varšavou

Spolu se Světem knihy padl i Varšavský knižní veletrh – tady bohužel téměř doslovně. Nejdříve odstoupil ředitel Jacek Oryl, poté zkrachovala celá společnost Murator Expo, která veletrh pořádá. Letos je to z našeho pohledu o to zajímavější, že se ve Varšavě měla týden po pražském veletrhu, tedy od 21. do 24. května, představit česká literatura. Zatímco v Praze už stojí ve frontě na čestné hostování Francie, v Polsku je stále možné, že Česko v roce 2021 v této roli zůstane. Jeden z důvodů představuje i rozdíl mezi oběma veletrhy. Ten varšavský je mnohem více prodejní, hlavním tahákem jsou autogramiády a pro agenty prodeje práv. Nový fotbalový stadion, kde se akce koná, je také nablýskanější než trochu ošuntělé Výstaviště, jehož rekonstrukce se stále odkládá. Čestný host ale nikdy nebyl ve Varšavě nejzásadnějším bodem programu, řada návštěvníků například Ioni netušila, že jím je Rumunsko. Češi přistoupili k přípravám profesionálně a domluvili si s dnes už bývalým ředitelem dobré podmínky včetně prostoru na hlavní scéně nebo velkého stánku na dobrém místě. Snad se tedy tyto dohody podaří přenést i do dalšího roku.

Jak to vlastně vypadá na polském knižním trhu po koronakrizi? Zatím se nemluví o přímé podpoře nakladatelů a knihkupců mimo programy pro ostatní podnikatele nebo dotační programy zaměřené na kulturu. I to asi patří k mnohem tvrdší polské životní realitě, kde většina lidí už od nástupu ostrého kapitalismu v devadesátých letech ví, že se na sociální stát spoléhat nedá. Na druhou stranu se Polsko dlouhodobě snaží rozšířit knihovnickou síť a podpořit čtenářství: ta první je u nás v lepším stavu, čísla ve druhé oblasti také mluví pro Česko. Dále jsou naopak naši sousedé v systémovém řešení, které by nakonec mohlo pomoci knižnímu trhu více než dotační programy – jde o nulovou daň z přidané hodnoty (DPH) na knihy. Polská vláda už požádala Evropskou komisi o nezbytný souhlas se snížením z pěti procent na nulu. V Česku zatím tento krok nezvelel z ministerstva, ale objevil se jako žádost Svazu knihkupců a nakladatelů. Jeho předseda Martin Vopěnka v tiskové zprávě svazu dodává: „Připomínáme, že DPH je z principu daň ze spotřeby. A je otázkou, zda je nutné, aby stát danil zakoupení knihy jako spotřebu.“

Překlad jako Popelka

Ve výše citované tiskové zprávě se objevuje také tato věta: „Jednalo by se o opatření spravedlivé a sociální, které by zároveň utlumilo tlak na zvyšování cen v důsledku poklesu počtu vydaných výtisků. Spravedlivě by se rozložilo mezi knihkupce, distributory i nakladatele a pomohlo by i autorům.“ Pomineme-li, že autoři jsou až na posledním místě, v tomto literárním kruhu zcela chybějí překladatelé a překladatelky.

O těch se během karantény rojily vtipy, že je konečně jejich způsob života masový, a navozovaly tak pocit, že vlastně na rozdíl od mnoha jiných povolání neztratili možnost výdělků. Zdánlivě ano. Stačí jim počítač a pracovní stůl. Musejí mít ovšem také co překládat. V březnu a dubnu většina z nich pracovala na zakázkách z minulosti, dobrý román zabere třeba půl roku a více. Jenže aby za tuto práci dostali zaplacené, musí se kniha vydat. V lepším případě dostanou překladatelé půlku při odevzdání textu. Na příkladu pozvaných polských autorů, kteří byli na Svět knihy vybráni i v návaznosti na publikovaný český překlad, vidíme, že většina vydání se odložila. Týká se to namátkou nových románů Martyny Bundy a Jakuba Żulczyka nebo výboru z poezie Marzanny Bogumiły Kielar. V okamžiku, kdy se jarní vrchol literární sezóny neuskutečnil, čekají nakladatelé s horkými novinkami často až na podzim.

Právě překladová literatura je nejnákladnější a nejrizikovější. Je nutné platit překlad a zájem o cizí autory není tak velký – pokud nepočítáme anglojazyčný trh nebo vybrané francouzské či německé tvůrce. Abychom citovali tiskovou zprávu SČNK i do třetice, objevuje se tvrzení, že se „v posledních měsících ukázalo, že knižnímu trhu, tvrdě postiženému krizí, nelze účinně pomoci prostřednictvím kulturních grantů. Je tomu tak proto, že za normálních okolností je knižní trh na grantech nezávislý – z 99,5 procenta závisí na tržbách.“ V případě překladů je situace opačná: stojí na pomoci vlastního státu, kde například polský Instytut Książki nebo České literární centrum podporují překladatele a nakladatele z jiných zemí v tom, aby převedli danou knihu do svého jazyka, ale také

na příspěvku státu přijímajícího, který překladům z cizích jazyků pomáhá prostřednictvím grantů nakladatelům.

Je to špatně? Příznivci teorie neviditelné ruky trhu nesehlasí z jejich pohledu s nepřírozeným dotováním některých oblastí, zejména kultury. Ovšem kupecké počty „má dáti – dal“ v komplikovaném moderním světě tak úplně neplatí. Čtenářská gramotnost a rozhled po světě jsou důležité nástroje, které umožňují mu porozumět.

A česká kotlina je příliš malá na to, aby vychovala zástupy skvělých spisovatelů a spisovatelek. Neznamená to ale, že nemáme žádné. Objevuje se jich v poměru k počtu obyvatel dost. Budme rádi a podporujme jejich překlady do dalších jazyků. Může to být úspěšnější zahraniční politika než prezentace našich čelných státních představitelů.

Lucie Zakopalová

Až budeme velcí: velký moravský román devadesátých let

První desetiletí po sametové revoluci přineslo mnoho zajímavých knih, z nichž některé bohužel zapadly. Patří k nim i román, jehož četba vyžaduje značné úsilí, které se ale nakonec vyplatí.

Ačkoliv jsem maturoval z češtiny a poté český jazyk a literaturu vystudoval i na vysoké škole, ani jednou jsem přitom nezavádl o jméno Hnáta Daňka a jeho hutného románu *Až budeme velcí*. Knihu dokončil autor v roce 1991 a o pět let později ji vydalo olomoucké vydavatelství Votobia. Zapadla snad kvůli odlehlosti „země Moravskoslezské“ od literárního centra státu? Anebo pro explicitní erotismus, jímž – nebo jehož absencí – žije většina postav?

Tak či onak, opomenutím Hnáta Daňka nás literární historie připravuje o cosi podstatného: o kus velké ostravské literatury před Janem Balabánem, o balvan nestřídmeho, jazykově všežravého, dlouhodechého, a přesto svým způsobem sevřeného vyprávění, které ve své době snad zaclonila *Sestra* Jáchyma Topola. O velký syntaktický experiment a náročný balanc na hraně jazyka a myšlenky z rodu řekněme Bohumila Hrabala, Jiřího Gruši nebo Ludvíka Vaculíka. O více než generaci mladší Hnát Daněk (vlastním jménem Jiří Daněk) zemřel v únoru 2017 ve věku nedožitých osmapadesáti let. Odešel tak půldruhého měsíce před Ivanem Landsmannem, tedy dalším ostravským autorem jediné zásadní knihy, jíž se staly *Pestré vrstvy*.

Až budeme velcí je dobře komponované vyprávění o osmi spolužácích z ostravského gymnázia pocházejících z takřečené zmrhané generace. Ta žije v šedivém, konzumem korumpujícím a intelektuálně bezútešném prostředí severní Moravy na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let minulého století. Hlavní hrdinové stojí v opozici. Nejde ani tak o opozici politickou, jejímž projevem byly v těch časech a místech maximálně folk a bigbítová hudba na hraně undergroundu. Jedná se spíše o opozici vůči světu samému a společnosti zvláště. Realizuje se únikem do vlastních pochyb, zálib, umanutě pěstovaných dovedností, sexuálních útrap a obsesí. Kalendářní údaje v knize odměřují čas, a teprve postupně chápeme, že ho neúprosně odpočítávají hlavní postavám.

Román od začátku zaujme jazykem, jenž zároveň může leckoho odradit. Hnát Daněk podle vlastních slov stvořil knihu „stlačenou, pěchovanou“ a napsal ji téměř v jediné větě. Ona naškrobená, starými publikacemi zavánějící ztuhlost se děje především odstraněním sponového

slovesa „být“ ve všech jeho variantách a někdy i dalších neplnovýznamových slov. Zůstává tedy nahuštěnost obsahu a je potlačena ta část slovníku, která dává textu stravitelnost zpřehledněním

vztahů mezi větnými členy. Je vskutku obtížné si představit, že román dočteme do konce, když se hned na jeho první stránce zadrhneme třeba o úsek „vše tak daleko, že hold vzdáván, kteří konali...“, který je asi nejlépe interpretovatelný dodáním tří slov: „Vše došlo tak daleko, že hold byl vzdáván těm, kteří konali...“.

K tomu se přidává často archaizující, mírně kapriciózní slovosled („vychována v k prsu kojence přiložení“) a vše umocňuje nekonečné napojování vět prostou čárkou přecházející někdy v proud vědomí, případně až ve slovní delirium. Výsledkem je věta – nadvěta – již je obtížné opustit a zároveň nemožné v celku udržet. Vytváří se chaos průběžně vznikajících a zavrhaných syntaktických členění, která se čtenáři pro pochopení textu nabízejí, a jindy se jich naopak nedostává. A přece – to, co se zpočátku zdá téměř nepřekonatelou manýrou, se během prvních stránek čtení stane vlnou, na níž se můžeme nechat unášet. Jako když přivykneme idiolektu kohosi nám původně protivného; jako když se paseme na dobrodružné knize v jazyce nám jen nedokonale známém. Příběh jednotlivých postav činí Daňkův vysoce umělý slovesný útvar milosrdně stravitelným: do rukou samého čtenáře vkládá volbu, jestli se pokusí vše syntakticky interpretovat, nebo zda se nechá nést zmíněnou vlnou, aniž by si všude dělal větný rozbor.

Tuzemská knižní produkce devadesátých let se s odstupem času stává sama o sobě zajímavým fenoménem. Některé typy literatury zažily prudký rozmach skrze uvolnění přetlaku na straně nabídky i odpovídající čtenářský hlad. Byla to situace tržně-nadšenecká a významně, možná i poučně, odlišná od dnešního profesionalizovaného nakladatelského provozu, kde se solidní a převážně nízkonákladové literatuře zjednáva prostor několika ustálenými způsoby. Těmi jsou dotování z prodejů „spotřebnějšího“ čtiva, pečlivé využití grantů, případně crowdsourcing. Už jen pro toto srovnání s devadesátkami se vyplatí občas projít police antikvariátu a sahat po neznámých titulech v chatrných knižních úpravách.

Radek Ocelák

Česká Lípa: zjizvená popelka uprostřed krajinné perly Čech

V severních Čechách najdeme okres, který z hlediska přírodní rozmanitosti zaujímá dost možná nej přednější místo v naší zemi. Uprostřed něj leží město, které dodnes nese stopy někdejšího půvabu a proslulosti, avšak je příliš rozhárané a rozporuplné na to, abychom jej mohli pokládat za malebné, přívětivé a čitelné. Město, jež se ve středověku řadilo k největším u nás. Město počátků manufakturní výroby, které vyrostlo ve třetí nejvýznamnější centrum textilnictví v Čechách a hlavní středisko obchodu mezi Labem a Jizerou. Město pozoruhodných osobností a tradic, ale také město německého nacionalismu, uranové konjunktury a nejistoty, bezútěšných demolic, silničních průtahů a sídlištní změti. Město podobně jako okolní krajina rozmanité a bohaté – na kontrasty, kontroverze i krásu.

Nejdřív ta krajina: Rostou v ní nedozírné borové lesy nikoli nepodobné severské tajze, jež se po tisíciletí prakticky nezměnily. V lesích se skrývají pískovcové skály úžasně pestrých tvarů a povrchů. Do skal člověk vylámal tajemné prostory podzemních lomů a náhonů, obývané dnes koloniemi chráněných netopýrů. Vysoko nad krajem ční vyvěle sopečné kužely s kamennými moři. Mnohé z nich zdobí pozůstatky středověkých hradů. Nejmajestátnější mezi nimi je ikonický Bezděz. Jeho příkré svahy pokrývá jí bučiny s výskytem vzácného tesaříka alpského. V horských hájích na severu omamně voní měsíčnice vytrvalá. A pak je tu voda – poloopuštěnou krajinou přirozeně meandruje řeka Ploučnice, kam se vrátili bobři a vydry. Potoky se prodírají skalnatými kaňony a průrvami. U rybníků

melancholicky zpívají kuňky ohnivé a v rákosinách hnízdí stovky ptáků. Zamokřené louky hostí orchideje, slatiny zase kriticky ohroženou popelivku sibiřskou. Kde voda není, vykvétá teplomilná flóra nebo živoří vřesoviště... A všechno to je pouhým dílčím, neúplným a poněkud nahodilým výčtem cenných přírodních stanovišť, která lze v blízkém okolí České Lípy najít a objevovat.

Takto bohatý a různorodý kus světa nemohl zůstat navzdory své periferní a podhorské poloze člověkem nepovšimnut. Přestože samo město vzniklo až poměrně pozdě (jeho existenci lze jednoznačně prokázat až ve 14. století), mírný jižní svah nad nivou Ploučnice s četnými říčními

Vodní hrad, jehož most vede přes někdejší vodní příkop napájený jedním z mnoha ramen řeky Ploučnice. Foto: Martin Veselka

rameny a ostrovy hostil osadníky už dříve, byť v raném středověku byl okolní kraj osídlen velice řídko. Bezprostředním předchůdcem města byla osada, v níž stál malý vodní hrad pánů, kteří se po něm začali nazývat z Lipé.

Česká Lípa se rozkládala v kraji dvou obchodních stezek spojujících Čechy se Saskem, mezi nimiž procházel svazek cest směřující z Polabí do Pojizeří. I přes rozdrobenou majetkovou držbu přilehlého území se tak brzy stala významným centrem severních Čech doby předhusitské. O prosperitě může svědčit i fakt, že zde od 14. století v poměrně rychlém sledu vzniklo pět gotických kostelů, z nichž nejvelkolepější musel být trojlodní chrám svatého Petra a Pavla s šedesátimetrovou věží a deseti oltáři. Za třicetileté války, kdy se město dostalo do rukou Albrechta z Valdštejna, k nim přibyl ještě augustiniánský klášter s dalším kostelem a gymnáziem.

Česká Lípa však bohužel – snad ještě o trochu více než jiná města – trpěla epidemiemi (při moru roku 1496 prý zahynulo 924 osob, tedy minimálně třetina všech obyvatel), válečnými útrapami a především požáry. Dva největší z nich (roku 1787 vyhořelo na 400 domů a v roce 1820 dokonce 519!) způsobily, že se hlavní městský kostel do dnešních dob vůbec nedochoval, což je v našich podmínkách nevídané. Jeho věž zřícená do interiéru hlavní lodi dokonce zničila cenné gotické pastoforium. Zdecimované město nedokázalo zmobilizovat síly k opravě kostela a souhlasilo s tím, že si obyvatelé rozeberou jeho trosky pro obnovu svých domovů. Získalo poté novou, již převážně zděnou empírovou a klasicistní tvář.

Bývalá telekomunikační ústředna, kterou vyprojektoval proslulý Václav Aulický s Jindřichem Malátkem a Jiřím Eisenreichem, je cenným příkladem technicistní architektury. Dokončena byla v roce 1984 a její bezprostřední okolí ozdobila kinetická plastika Prstenec od Vratislava Karla Nováka.

Foto: Martin Veselka

Středověk v dnešní České Lípě připomínají jednak dva menší kostely – svatého Kříže s unikátní pětibokou předsiní a krovem z roku 1488 a svaté Maří Magdalény s nejstarším zvonem ve městě, jednak neprávem opomíjené torzo starého židovského hřbitova. Jeho počátky patrně spadají již do 15. století a navzdory někdejšímu poškození místními nacisty zůstává jednou z posledních památek svého druhu v severních Čechách a zejména poslední připomínkou zdejší významné židovské komunity. Z ní vzešel mimo jiné spisovatel Hugo Salus a sociální pracovnice Hanna Steinerová, které se podařilo zachránit řadu svých souvčů, ač byla následně sama zavražděna v Osvětimi. Synagoga vystavěná v 19. století v tehdy populárním orientálním slohu zapálili zfanatizovaní henleinovci během křišťálové noci z 9. na 10. listopadu 1938. Nový židovský hřbitov byl pro změnu zbytečně zlikvidován v osmdesátých letech kvůli výstavbě základní školy.

Novodobé barbarství

Podobně absurdní osud potkal další středověkou památku – vodní hrad Lipý spjatý s klíčovými šlechtickými rody, které určovaly tehdejší osudy města: Ronovci, Berky

a Vartenberky. Nejprve byl v 16. století přestavěn na renesanční zámek. Od 19. století sloužil jako rafinerie cukru a vizuálně se ztrácel pod účelovými přístavky. Začátkem druhé světové války jej začali upravovat na středisko Hitlerjugend, ale práce nebyly dokončeny. V padesátých letech se neudržovaný zámek částečně zřítíl a zbytek byl odstřelen trhavinami. Jeho pozůstatky se dočkaly rehabilitace až po roce 1989, kdy postupně proběhl archeologický výzkum a konzervace památky, která je dnes populárním dějištěm kulturních akcí i turistickým cílem.

Barbarské aktivity připravily Českou Lípou o řadu dalších krásných a cenných míst. Smutné je, že se tak často dělo až v osmdesátých letech, a netřeba připomínat, že zpravidla zcela nesmyslně. Hřbitovy u kostelů svatého Kříže a Narození Panny Marie sice přestaly sloužit už v 19. století, ale z někdejšího lapidária zajímavých náhrobků zbylo vlivem normalizačního vandalizmu žalostné torzo. Městský hřbitov funguje dodnes, ale hroby původních českolipských obyvatel byly až na pár výjimek zlikvidovány. A to občas natolik podivným způsobem, že pod jménem české rodiny lze stále ještě přečíst zabroušené jméno německojazyčných nebožtíků, jimž hrobové místo patřilo předtím. Honosná hrobka místního rodáka – nacionalistického politika Franze Schmejkala byla architektonicky zmrzačena a ostatky zemřelých kamsi vyhozeny. Do současnosti se zachovala jen díky tomu, že posloužila jako mauzoleum rudoarmějců, kteří město ještě 8. května 1945 neváhali dvakrát bombardovat. Dodnes na ní ční pěticipá hvězda...

Od šedesátých let postupně zanikaly četné další objekty. Především to byly měšťanské domy mnohdy barokního či ještě staršího založení, dále pak někdejší židovské ghetto poblíž hradu. Zcela zbořena byla Mostecká ulice, jejímuž okolí se pro malebnost přezdívalo českolipské Benátky. Demolicím podlehla i většina Hrnčířské ulice společně s cenným předměstím, které bylo od středověku domovem proslulých českolipských hrnčířů. Zmizely památné restaurace Údolí Josafat, kterou nechal továrník Heinrich Wedrich adaptovat na unikátní přírodovědné muzeum, U lukostřelce, odkazující na slavnou a předlouhou tradici lukostřeleckých klání, U města Londýna, v níž přenocoval Bedřich Smetana, Národní dům, jenž byl nejvýznamnějším střediskem zdejší české menšiny, Šluknovská pivnice, kde se narodil evropský průkopník fotografie Wilhelm Horn, a také výletní hostinec na Holém vrchu, kdysi oblíbeném poutním místě s kaplí, poustevnou a jedinečnou teplomilnou květenou. Sluší se dodat, že na místě Wedrichova muzea a Šluknovské pivnice jsou dnes kruhové objezdy, hostince U lukostřelce, U města Londýna a Národní dům nahradily paneláky a na Holém vrchu zbyly jen nepatrné ruiny. Těžce zchátrala také rozhledna s restaurací na Špičáku, kuželovitém kopci, který je dominantou města a okolí. V devadesátých letech se zachránily jen za cenu toho, že dnes namísto turistů slouží různým telefonním operátorům. Kdyby nebylo včasného zásahu vedení města, přišlo by i o honosnou secesní kavárnu Union, jež se po zubožení v osmdesátých letech a následné nezdařené privatizaci ocitla na pokraji zániku.

Vraťme se však ještě do dob komunistického režimu a jeho technokratického řádění v České Lípě. Její centrum

nemilosrdně přetaly dva silniční průtahy, jimž padla za oběť část středověkých předměstí. Vodní hrad a sousední renesanční letohrádek Červený dům v důsledku toho obklopila monstrózní křižovatka. Kolem cenného pozdně gotického kostela svatého Kříže a památné soudní budovy, v níž se Jakub Arbes během svého uvěznění přerodil z novináře v autora romanet, proudí po obludném mostě tisíce kamionů denně. Pokračují pak kolem městského hřbitova, barokního kostela Panny Marie a Mariánské ulice s nejkrásnější vilovou zástavbou široko daleko.

Rozvoj tradičního průmyslu (výroba vagonů a elektrického nářadí), demolice starší zástavby a především zintenzivnění drancující těžby uranu v nedaleké Stráži pod Ralskem způsobily v sedmdesátých a osmdesátých letech obrovský hlad po nových bytech. Stále ještě vcelku přívětivé město v té době začalo horentním tempem obrůstat ohyzdnými panelovými sídlišti situovanými především ve vyvýšených polohách na severu. Ta se stala novou, poněkud přízračnou krajinnou dominantou a při pohledu z okolních vrchů dokonale odpoutala pozornost od historického jádra. Zejména hustě a bez ladu zastavěné sídliště Špičák, které pohltilo louky a políčka na úpatí stejnojmenného kopce, vnímá řada místních jako jedno z nejdepresivnějších míst celého města.

Necitlivé zásahy se nevyhnuly ani městskému parku, který byl založen již v roce 1875 a v meziválečném období byl považován za největší a nejkrásnější místo svého druhu v severních Čechách: uprostřed cenné oázy zeleně s osmdesáti druhy dřevin brigádníci vystavěli letní kino. Od historického jádra pak park oddělila panelová výstavba sídliště Střed a jeho východní okraj protála nová silnice. Znetvořeny byly také historická budova nemocnice, rolnická škola pod Špičákem a řada dalších, kdysi zdobných staveb. Zmizely někdejší židovský starobinec i říční plovárna. Vody řeky Ploučnice, znečištěné průmyslem, velkozemědělstvím a zejména nešetrnou těžbou uranu, beztak ke koupání příliš nelákaly. Česká Lípa dob reálného socialismu – město dělníků a „uraňáků“ – se potýkala s alkoholismem a toxikomanií, jednou z nejvyšších rozvodovostí v republice, problematickou integrací místních bezmála tří stovek romských rodin, vandalismem, ale i znečištěným ovzduším. Lidé se v narychlo vybudovaných sídlištích brodili blátem, chyběly obchody, školy i zdravotní péče a stížnosti zasílané zkostrnatělým byrokratům z vedení města pranic nepomáhaly. Určitým únikem z trudné reality bylo zahrádkaření a chalupaření, na Českolipsku nebývale vzkvétající, ale kupodivu i oživený kulturní ruch.

Staré recepty na úspěch

Současnou Českou Lípou není snadné uchopit ve zkratce ani v úplnosti, jak ostatně potvrzuje několik lidí, kteří ve městě žijí nebo žili. Jeden z nich, pan Miloslav Lomič, k tomu uvádí: „Česká Lípa má velký potenciál být dobrým místem k životu, ale zdaleka jej nevyužívá, v mnoha ohledech se mu bohužel dokonce i brání.“ Ani autor tohoto článku – častý a dlouholetý návštěvník tohoto města – se nemůže zbavit pocitu, že se Česká Lípa stále ještě poněkud hledá, že se nedokáže adekvátně vyrovnat s břemeny minulosti, ať už jde o dědictví mentální, nebo zátěž urbanisticko-architektonických škod. Přitom má ve své

historii na co navazovat. Najdeme tam však i řadu věcí, jejichž opakování by se měla vyvarovat.

V České Lípě – i v souvislosti s jejím větším významem v minulosti – byla vždy silná především tradice vzdělanosti. Už ve středověku a raném novověku zde působili nadšení kronikáři, jako byli například pekařský mistr Hans Kriesche nebo katolický farář Valentin Frumald. Pocházel odsud i kronikář doby Karla IV. Beneš Krabice z Veitmile. Humanistický vzdělanec a Valdštejnův zpovědník Paulus Conopaeus zřídil ve zdejší klášterě tiskárnu. Bohoslovec Anton Krombholz, který byl coby stoupenec myšlenek Bernarda Bolzana do města poslán za trest, zase významně inicioval rozvoj zdejšího školství a sociálního systému.

Česká Lípa má silné přírodovědné i vlastivědné tradice, od roku 1878 pionýrsky pěstované spolkem Nordböhmischer Exkursions-Club s řadou vynikajících osobností, jako byli Anton Amand Paudler či Franz Hantschel. V meziválečném období zde pod jeho vlivem vznikl Český muzejní spolek a zakrátko otevřel jedno z nemnoha českých menšinových muzeí. Po roce 1945 a následném odsunu Němců na tyto tradice navázali mimo jiné Břetislav a Marie Vojtíškoví, Ladislav Smejkal, Jaroslav Panáček, František Gabriel, Vladimír Peša a Miloslav Sovadina. Jejich zásluhou patří Českolipsko v mnoha aspektech (kupříkladu hrady, kostely, literární historie či dějiny územní správy) k našim nejprobádanějším okresům. Jen ve městě samotném dnes můžeme navštívit rozsáhlé vlastivědné muzeum, archeologické muzeum v někdejší šatlavě, centrum textilního tisku a již zmíněný vodní hrad. Obdivuhodná je

Postmoderní/postkomunistická touha po barevnosti se vyřádila na budově někdejší proslulé továrny na pianina Gustava Röslera, jež bývala čtvrtou největší svého druhu v Rakousko-Uhersku a pyšnila se titulem c.k. dvorního dodavatele.

Foto: Martin Veselka

i činnost popularizátorů místních dějin – třeba internetové stránky Jiřího Kratochvíla *BöhmischLeipa.cz*.

Česká Lípa má rovněž bohaté kulturní tradice. Působila zde řada lokálních hudebních skladatelů včetně Franze Mohaupta, jenž má dodnes pomník v městském parku. Roku 1848 tu zazněla píseň *Kde domov můj*, a byť bylo město převážně německé, vyvolala nadšený ohlas. Dodnes je silná tradice aktivního provozování hudby, v minulosti reprezentovaná četnými sbory a orchestry, v současnosti pak pozoruhodnou nezávislou hudební a kulturní scénou i festivaly nadregionálního významu *Lípa Musica* a *Všudubud*. Město a jeho okolí je spjato s působením či tvorbou spisovatelů od Karla Hynka Máchy, Josefa Jaroslava Kaliny a Ferdinanda Břetislava Mikovce přes Jakuba Arbesa, Bertu Mühlsteinovou, Karla Poláčka a Jiřího Mahena až po Jiřího Weila a Jaroslava Durycha. Výtvarné umění je zastoupeno nejen řadou nádherných staveb, ale i kvalitními výtvarníky, jako byli Eduard Steffen, Johann Siegert, Ivan Mrkvička (zakladatel bulharského moderního malířství) či Rudolf Novotný.

Pozoruhodnou a dosud nedocenenou kapitolu tvoří architektonické a umělecké realizace z dob překotné výstavby města v šedesátých až osmdesátých letech. Vedle výrazných a kontroverzních staveb obchodního domu Uran, kulturního domu Crystal, budovy OV KSČ

a telefonní ústředny, na nichž se podílely takové veličiny jako Emil Prikryl, Jiří Suchomel, Otakar Binar či Václav Aulický, můžeme při procházkách městem narazit na řadu „ztracených květů“, jak zdejší badatelé označili drobná umělecká díla ve veřejném prostoru. Mezi nimi vynikají kinetické (ano, skutečně se kdysi pohybovaly) plastiky proslulého Vratislava Karla Nováka.

V neposlední řadě – a to je zároveň kladem i určitou výstrahou – se v České Lípě vždy objevovali aktivní a podnikaví lidé. Od středověku vynikala v některých výrobních odvětvích (hrnčířství a cínařství) i jako tržní centrum. Roku 1717 zde vznikla jedna z prvních českých manufaktur. V 19. století tu pracovalo množství průmyslových závodů, zejména kartounek a barvíren. V roce 1862 do města přijel první vlak a během pár desetiletí odsud šlo cestovat do pěti různých směrů. Brzy tu vyrostly opravny a vagonka. Česká Lípa se stala městem železničářů, ale vlivem přílivu pracovních sil i městem hostinců (koncem 19. století jich tu bylo kolem šedesáti!), a také – společně s tehdy ještě samostatným Smíchovem a Libercem – dějištěm prvních dělnických bouří u nás.

„Revoluční“ tradice pokračovaly v roce 1874 tajnou konferencí v blízkém Svojkově, na níž se připravovalo založení celorakouské sociální demokracie, téměř okamžitým vznikem německé i české místní organizace KSČ v roce 1921 a na opačné straně politického spektra také prvním vystoupením Konrada Henleina před širší veřejností. To se odehrálo před dvaceti tisíci diváky v říjnu 1934 na Ptačí louce za městem. Projev, v němž představil program Sudetoněmecké vlastenecké fronty, řadu místních vysloveně elektrizoval. Tradice německého nacionalismu zde ostatně sahá hluboko do 19. století. Například již zmíněný rodák Schmeykal proslul jako radikální odpůrce českých národních zájmů v zemském sněmu. Pozadu nezůstali ani lokální činitelé, kteří se opakovaně pokoušeli přejmenovat město na Deutsch Leipa, což jim neschválila rakouská a později ani nacistická administrativa.

Četná příkoří od nich zakusila i zdejší česká menšina. Ta byla ve srovnání s jinými sudetskými městy vcelku početná a odhodlaná – první spolek se jí podařilo založit již roku 1863. Nicméně boj o vlastní spolkový dům či alespoň hostinec, českou školu a možnost zřídit jednotu Sokola následně trval dlouhá desetiletí. Přesto českolipští Češi zejména v meziválečném období udi-

vovali svou činnost. Pod vedením pedagogů Josefa Maštálka a Bohumila Kinského vyvíjeli rozsáhlé aktivity na poli kulturním, vlastivědném, turistickém, sportovním, ale navazovali rovněž styky s Lužickými Srby. Vrcholem těchto kontaktů bylo po druhé světové válce krátké působení lužickosrbského gymnázia v České Lípě.

V letech 1968 a 1969 projevíli Českolipané – a to včetně dělníků – ve svých občanských postojích velkou statečnost, přestože se sovětská vojska usídlila nedaleko odamtud. V téže době – 20. února 1969 – zazněl v České Lípě projev, v němž zdejší komunistický poslanec Vilém Nový šířil konspirační teorie o smrti Jana Palacha. Zatímco v roce 1968 svrhli místní občané sochu rudoarmějce do Ploučnice, roku 1987 zde Vasil Biľak odhalil monstrózní pomník Lenina, poslední ve střední Evropě. K novodobým českolipským rodákům patří i majitel společnosti PPF Petr Kellner a politik Jaroslav Foldyna. Podnikavost a aktivismus má zkrátka různé tváře.

Procházejme tedy tímto městem s otevřenýma očima. Minulost dobrá i zlá je tu stále přítomná. Čerpejme z ní a poučme se. Pak nás totiž ta – slovy jedné místní rodačky – „směs zašlé předválečné slávy, komunismu (v architektuře i v mysli) a moderního low costu“ nejen osloví, překvapí a pobaví, ale začneme ji mít svým způsobem i rádi. Bezpochyby si to zaslouží. Nejen pro tu překrásnou krajinu kolem.

Martin Veselka

Za cenné podněty by autor rád poděkoval současným a bývalým obyvatelům České Lípy – Agátě Lukáškové a jejím přátelům, jakož i manželům Miloslavu a Pavlíně Lomičovým.

Zpustlá budova tzv. městského nádraží, původně stanice severočeské transversální dráhy z roku 1898. Úplně vpravo vidíme estakádu severojižního průtahu centrem města. Foto: Martin Veselka

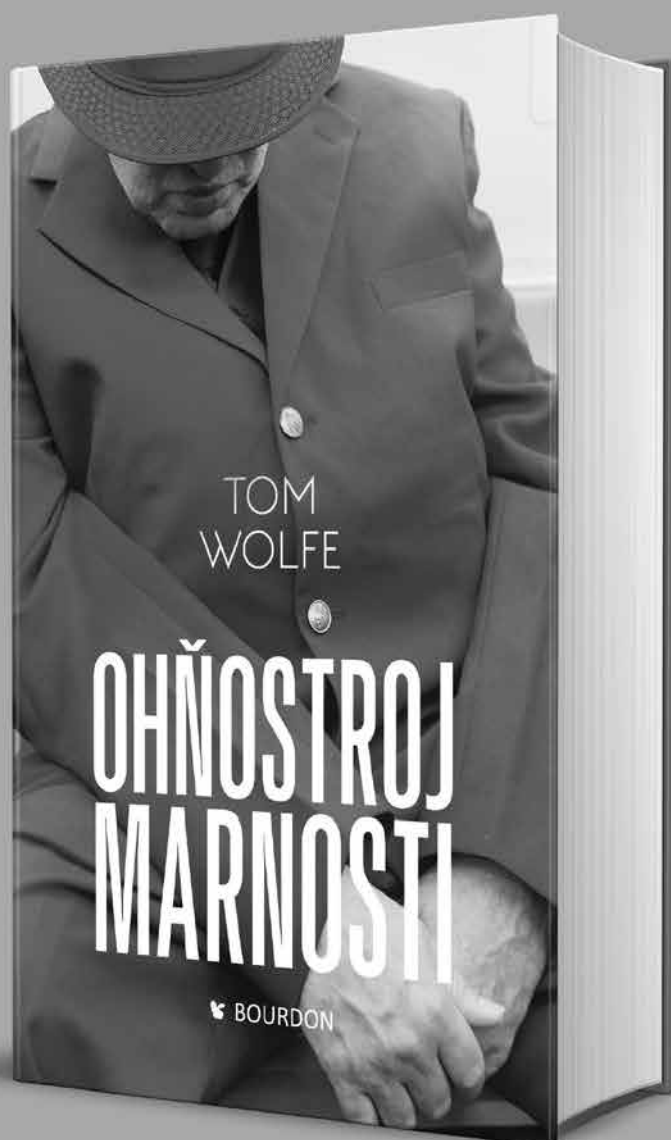
VÝJIMEČNĚ POVEDENÝ ROMÁN

**ZAČTETE SE A ZJISTÍTE,
ŽE JE JEŠTĚ LEPŠÍ,
NEŽ JSTE ČEKALI.**

Novinka

**Starý dobrý Wolfe.
Hlasitá smršť
literárního umění.**

**Nestydatá, satirická
a dokonale akurátní sonda.**

"Přesně v tom okamžiku, právě v takovém luxusním bytě na Park Avenue, kterými byl starosta tak posedlý... čtyřmetrové stropy... dvě oddělená křídla, jedno pro bílé anglosaské protestanty, kterým to patří, a druhé pro služebnictvo... ve vstupní hale klečel Sherman McCoy a snažil se připnout jezevčíka na vodítko. Podlaha haly z temně zeleného mramoru se zdála nekonečná a vedla dál a dál až k téměř dva metry širokému schodišti z ořechového dřeva vzpínajícímu se okázalým obloukem do hořejšího patra. Přesně ten typ bytu, u něhož jen při pouhém pomyslení vzplanou v srdcích obyvatel celého New Yorku, a potažmo celého světa, plameny závidy a chamtivosti. Sherman však planul pouze naléhavým nutkáním ze svého super fantastického bytěčku na půl hodiny vypadnout."